

X. ÉVFOLYAM 4. SZÁM

Tartalomjegyzék

Tanulmányok

- Felróható károsulti közrehatás és kárenyhítési kötelezettség a magyar polgári jogban – *Fuglinszky Ádám* / 3
- Az üzletszerzői és ügynöki jog Ptk.-Tervezetből való kiiktatásának okairól és következményeiről – *Dr. Pajor-Bytomski Magdalena* / 23

Könyvismertetés

- Menyhárd Attila: Dologi jog – *Bodzási Balázs* / 30

Polgári jogi kodifikáció

ISSN 15851168

Kiadja a HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft. 1137 Budapest, Radnóti M. u. 2. • Telefon: 340-2304, 340-2305 • Fax: 349-7600
E-mail: hvgorac@hvgorac.hu • Internet: <http://www.hvgorac.hu>

Felelős kiadó: Lipovecz Éva, a kft. ügyvezetője

Szerkesztőbizottság: Dr. Vékás Lajos, Dr. Boytha György, Dr. Gadó Gábor, Dr. Kisfaludi András, Dr. Lábady Tamás, Dr. Petrik Ferenc, Sáriné dr. Simkó Ágnes, Dr. Sárközy Tamás, Dr. Weiss Emilia, Dr. Zlinszky János

Megjelenik kéthavonta. Példányonkénti ára 2008-ban: 2252 Ft. Megrendelhető és megvásárolható a Kiadónál.

A Polgári Jogi Kodifikáció információinak átvételéhez, az írások bármilyen célú felhasználásához és újraközléséhez, másolásához a Kiadó előzetes engedélyre van szüksége.

Nyomás: ETO-Print Nyomdaipari Kft. • Felelős vezető: Magyar Árpádné

Tanulmányok

Felróható károsulti közrehatás és kárenyhítési kötelezettség a magyar polgári jogban¹

A felróható károsulti közrehatás és a kárenyhítési kötelezettség jelentősége többek között abban áll, hogy e jogintézmény(ek) jelenti(k) az egyetlen kivételt a kártérítési jog „mindent-vagy-semmit” logikája alól, s így a teljes kártérítés elvének hatékony korlátját képezi(k).² A modern kártérítési jogban elválik ugyanis a felelősség alapja, a felelősségi feltételek rendszere egyrésztől, és a kár mértékére vonatkozó szabályok másrésztől, s e két intézmény csak a fent említett „mindent-vagy-semmit” logika szerint kapcsolódhat össze. Amennyiben a felelősségi feltételek teljesülnek, a teljes kárt meg kell téríteni; a felróhatóság foka és egyéb felelősségi tényezők nem befolyásolják a kártérítés mértékét, ez utóbbi kizárólag az elszenvedett kár nagyságától függ („mindent”). Ha azonban a felelősségi feltételek bármelyike (károkozó magatartás, ok-okozati összefüggés, felróhatóság vagy egyéb felelősségi mérce, vétőképeség illetve jogellenesség) hiányzik, még csak részleges kártérítés sem jár („semmit”). Felróható károsulti közrehatás vagy a kárenyhítési kötelezettség megszegése esetén azonban a „többé-kevésbé” logikáját követő megoldásra, azaz kármegosztásra kerül sor.

A kármegosztás morális és dogmatikai alapjai egyértelműek a polgári jogban: egyrészt a teljes kár megtérítése ezekben az esetekben a „venire-contra-factum-proprium” elvének figyelmen kívül hagyását jelentené; másrészt pedig ha és amennyiben a „casus-nocet-domino” alapgondolatát elfogadjuk, miszerint a senkire át nem hárítható kárt a tulajdonosnak, károsultnak kell viselnie, akkor annál inkább rá kell terhelnünk a kár azon részét, amelyet ő maga (felróhatóan) okozott, vagy amely kárenyhítési kötelezettsége elmulasztásából fakad.³ A károsulti magatartás értékelését kívánja meg az egyenlő bánásmód alkotmányos elve is: az adott helyzetben általában elvárhatóság mércéjétől való eltérés semmilyen körülmények között, így károsulti minőségben sem maradhat következmények nélkül.

A nem vagyoni érdeksérelmek kompenzálása esetén nem különül el a kár összegének megállapítása majd utóbb annak (százalékos) megosztása a közrehatás ill. felróhatóság arányában a károkozó és a károsult között. A fenti körülmények figyelembevétele egy lépcsőben történik. A nem vagyoni érdeksérelmet más típusú (vagyoni) előnnyel kompenzálni hivatott és arra alkalmas összeg meghatározásakor a számos mérlegelési tényező egyikeként veszi figyelembe az eljáró bíró a felróható közrehatást ill. a kárenyhítési kötelezettség elmulasztását.⁴

I. Dogmatikai és jogpolitikai előkérdések

1. Homogén, vagy kettős jogintézmény?

Minden további elemzés előtt azt szükséges tisztázni, hogy a felróható károsulti közrehatás és a kárenyhítési kötelezettség vajon egységes, homogén jogintézmény-e, ugyanazon logika két aspektusáról van-e szó, vagypedig éppen ellenkezőleg: két különböző jogintézményről, amelyeket csak és kizárólag azonos jogkövetkezményük, a kármegosztás kapcsol össze.

E két jogintézmény *elhatárolása* általában időbeli tényezők alapján szokott történni: a kár bekövetkezésében közrehatni csak a káresemény megtörténteig lehet. Ezt az időpontot követően már a kárenyhítési kötelezettség elmulasztásáról beszélhetünk.⁵ E felosztás azonban legfeljebb didaktikai szempontból alkalmazható, hiszen számos olyan kivétel ismeretes, amelyek alapján a

főszabály helyessége megkérdőjelezhető. Egyrészt a kár bekövetkezése időben elhúzódhat, az idő múlásával újabb és újabb vagyoni ill. nem vagyoni érdeksérelmek következhetnek be, válhatnak ismeretessé. E folyamatosan fellépő következmények károsulti „katalizálása” egyaránt tekinthető felróható közrehatásnak, ha a később bekövetkező károkat független tényezőnek tekintjük; ugyanakkor e magatartás az egész károkozási folyamat és az eldöntendő tényállás szempontjából a már bekövetkezett károk enyhítése elmulasztásának is minősíthető. Ebben az összefüggésben az elhatárolás szinte elveszíti jelentőségét, hiszen pusztán terminológiai, logikai kérdés, hogy melyik értelmezést fogadjuk el. További megkülönböztetési szempont lehet a közreható magatartás jellege: ha az tevékenység, aktív magatartás, akkor felróható közrehatásról beszélünk. A kárenyhítési kötelezettség elmulasztása ezzel szemben, ahogy az elnevezés is mutatja, mulasztás, vagyis passzív magatartás. Ez a megállapítás szintén csak korlátozottan lehet igaz: mulasztás is közreható a kár bekövetkezésében, nemcsak tevékeny magatartásként; a kárenyhítési kötelezettség elmulasztása pedig felfogható aktív magatartásként is, mindez megint csak megközelítés kérdése (pl. ha a károsult nem tartja be az orvos utasításait a rehabilitációra, diétás étrendre vonatkozóan, az első közelítésben mulasztás, ugyanakkor formál logikai szempontból a türelmes rehabilitáció helyett túl korán elkezdett extrém sportok, a magyaros konyha klasszikus ételeinek rendszeres fogyasztása a kímélő étrend helyett miért ne lehetne felfogható olyan aktív magatartásként, ami közrehat a kár kialakulásában, nagyságában?). A felróható közrehatás is tekinthető mulasztásnak, a kár megelőzésére irányuló kötelezettség elmulasztásának, ahogy ezt pl. a Debreceni Ítéltábla is megfogalmazza: „A II. rendű felperes a vezetői magatartása rossz megválasztásával a már létező kárveszélyes helyzetben a közvetlen károk kifejlődésének megakadályozását, azaz a kár megelőzését mulasztotta el.”⁶ Az elhatárolások kritikája és relatív értéke – a fentiek szerint – arra enged következtetni, hogy valójában egy jogintézményről van szó, s nem kettőről.

Hasonló következtetést lehet levonni a Legfelsőbb Bíróság Polgári Kollégiuma 36. számú állásfoglalásának indokolásából is. Az állásfoglalás egységesen kezeli és indokolja a felróható károsulti közrehatást a kár előidézésében, bekövetkezésében és súlyosbodásában. „A károsulttól elvárható magatartás elmulasztása kifejezésre juthat a kármegelőzés elbányagolásában, a károkozás során tanúsított felróható magatartásban, a kárenyhítési kötelezettség elmulasztásában.”⁷ A kármegosztás alapja minden említett esetben a Ptk. 340. § (1) bekezdése.

A deliktuális felelősség körében egységes szabályozásról és felfogásról tanúskodik az új Polgári Törvénykönyv parlament elé terjesztett törvényjavaslata és Vékás Lajos által szerkesztett ún. szakértői tervezete. A T/5949 számot viselő törvényjavaslat 5:475. § (1) bek. és a szakértői tervezet 5:514. § (1) bek. szerint a károsult a kár elhárítása és csökkentése érdekében úgy köteles eljárni, ahogy az az adott helyzetben általában elvárható. Nem kell megtéríteni a kárnak azt a részét, amely abból származott, hogy a károsult e kötelezettségének nem tett eleget. A tervezet indokolása szerint a károsult fő kötelezettsége, hogy „az általa elszenvedett kárt ne fokozza, azaz hogy tevékenysége a kár elhárítására, csökkentésére irányuljon”.⁸ A már bekövetkezett kár enyhítésére irányuló kötelezettség indokolásbeli hangsúlyozásából még nem következik, hogy a tervezet a két jogintézmény elkülönítését szorgalmazná, éppen ellenkezőleg: a károsultnak a

még be nem következett kár elhárítása is kötelezettsége. Ugyanakkor a törvényjavaslat 5:120. §-a a szerződésszegéssel okozott károk körében a két jogintézményt elkülöníti, az (1) bekezdés a közrehatás esetén a kármegosztást – felróhatóságtól függetlenül – a közrehatás arányában rendeli elvégezni. (Ennek oka azonban a szerződésszegésért való felelősség felróhatóságtól való elszakítása, s ezzel összefüggésben a károsulti és a károkozó oldal összehangolása.) A (2) bekezdés azonban a kárenyhítési kötelezettség megszegésén alapuló kármegosztást a felróhatóság feltételéhez köti.⁹

A fentiek alapján még mindig úgy tűnik, hogy a felróható károsulti közrehatás és a kárenyhítési kötelezettség elmulasztása dogmatikai szempontból nem két különálló jogintézmény. Jogkövetkezményük is ugyanaz: kármegosztás. E válasz azonban elhamarkodott lenne, mivel a kérdés nem választható el annak vizsgálatától, hogy vajon önálló felelősségi tényező-e a károsulti közrehatás és a kárenyhítési kötelezettség elmulasztása a károsulti (passzív) oldalon, avagy pusztán egyes károkozó (aktív) oldali felelősségi elemek – okozatosság, felróhatóság – „tükröképei”. Amint ebben a kérdésben állást foglaltunk, a két jogintézmény egymás közötti viszonya, az elhatárolás jelentősége is egyértelművé válik. Mindez nem pusztán elméleti fölvetés, hanem komoly gyakorlati jelentőséggel bír: amennyiben azt állapítjuk meg, hogy a két jogintézmény nem önálló tényező és aktív felelősségi elemek tükröképei, akkor a kármegosztás is aszerint fog alakulni, hogy melyik aktív oldali elemhez kötődnek, azaz, vajon ugyanahhoz az aktív oldali elemhez kötődik-e a felróható közrehatás és a kárenyhítési kötelezettség elmulasztása. Ha igen, a kármegosztást egységes szempontrendszer szerint kell végeznünk. Ha nem, a kármegosztás alapja és módszere a két jogintézmény kapcsán eltérő lehet. (Elképzelhető, hogy a károsulti oldali jogintézmények egyszerre több aktív oldali felelősségi feltételhez is kötődnek. Ebben az esetben a kapcsolódás intenzitását kell vizsgálni: melyik aktív oldali elem van rájuk elsődleges hatással, melyik elem megfelelő alkalmazásával kell kezdeni a kármegosztást.)

2. Önálló jogintézmény(ek)?

A fenti értelemben tehát felvethető, hogy a felróható károsulti közrehatás és a kárenyhítési kötelezettség elmulasztása önálló felelősségi tényező. A károsulti felelősségének: úgymond magával szemben fennálló, általános védekezési kötelezettségének megszegésén alapuló felelősségének alapja. Az uralkodó álláspont azonban elutasítja, értelmetlennek tartja ezt a megközelítést. Lábady Tamás szerint a kárt nem a károsult okozta „és ráadásul saját magával szembeni kártérítési felelősségről értelmetlen volna beszélni”, így a kárenyhítési kötelezettség elmulasztását a másik fél, tehát a károkozó kártérítési felelősségének körében kell és lehet értékelni.¹⁰

Osztjuk Lábady Tamás álláspontját. A felróható károsulti közrehatás – elnevezéséből következően is – a felróhatósághoz és az okozatossághoz kapcsolódik, e jogintézmények, felelősségi feltételek megjelenése a károsulti (passzív) oldalon. Valójában bizonyos okozatossági és felróhatósági kombinációk, együttállások jogpolitikai eredetű kiragadásáról és elkülönült szabályozásáról van szó. Sok esetben fordul elő, hogy a károkozó magatartás és a kár közötti ok-okozati összefüggés fennállása nem egyértelmű és nem megnyugtatóan elfogadható az eljáró bíró számára. Ennek számtalan oka lehet, ld. pl. a közreható természeti esemény (katasztrófa), az alternatív okozatosság, a megüresítő más ok, a károsult érzékenysége stb. esetcsoportokat.¹¹ Gyakorlati és jogpolitikai szempontból jól elválaszthatók e körön belül azok az esetek, amikor az okozatosság fennállását valamilyen károsulti magatartás gyengíti. A tényállás ekkor általában könnyebben felderíthető, s a kármegosztás alkalmazása mindenképpen találko-

zik a társadalom igazságérzetével. Vagyis a felróhatóság és az okozatosság intézményéről történt leválás oka jogpolitikai, gyakorlati (jogalkalmazási) és nem dogmatikai természetű. Önálló vizsgálat tárgyát fogja képezni, hogy a kármegosztás a közrehatás, vagy a felróhatóság arányában történik-e de lege lata és törtenjen-e de lege ferenda, ami megmutatja, hogy a jogintézmény kapcsolata az okozatossággal vagy a felróhatósággal szorosabb-e.

A kárenyhítési kötelezettség kapcsán az okozatosság kérdése egyszerűbbnek tűnik, hiszen a kárenyhítési kötelezettség az egyes kárelemekhez kapcsoltn nevesíthető. Az egyes kárelemek kapcsán teljesítendő kárenyhítési kötelezettség megszegése nyilván az érintett kárelemek megtérítését zárja ki. Szembetűnő továbbá a kárenyhítési kötelezettségnek a kárfogalommal, a megtérítendő károk körével fennálló szoros összefüggése. A szabályok funkcionalitását tekintve közömbös ugyanis, hogy a megtérítendő károk körét határozzuk meg szűkebben, már ebben a logikai és dogmatikai lépcsőben kizárva azokat az elemeket, amelyek a károsult mulasztásával, mulasztásaival állnak összefüggésben; vagy pedig megállapítjuk a teljes kárt a lehető legtágabb értelemben, és azt mulasztásarányosan csökkentjük, kármegosztást alkalmazva. A megtérítendő károk köre, vagyis a kárfogalom és a kárenyhítési kötelezettség a szakirodalomban is gyakran együtt, összefonódva jelenik meg. A következmény ugyanaz pl. akkor, ha megtérítendő kárként csak az újbóli beszerzési értéket fogadjuk el, amennyiben a megjavítás költsége ezt az összeget meghaladná; de akkor is, ha a javítási költséget tekintjük kárnak és azt csökkentjük a kárenyhítési kötelezettség elmulasztására tekintettel, mondván: a károsultnak a megjavítás helyett újbóli beszerzés eszközlése útján kellett volna csökkentenie a kárt. Hasonlóképpen: szólhat az elmaradt vagyoni előny megállapítása is már eleve csak egy határozott időtartamra, mondjuk a kár bekövetkezését követő egy évre, de ugyanerre az eredményre vezet, ha a bíróság több évre vetítve egy nagyobb összeget állapít meg, ám arra az álláspontra helyezkedik, hogy a károsult nem tett eleget kárenyhítési kötelezettségének, amikor a kártérítési összeget nem a jövedelemtermelő eszköz helyreállítására fordította és jövedelemtermelő tevékenységét nem folytatta, s így egyévi összeget ítél meg.¹²

Sem a felróható károsulti közrehatás, sem pedig a kárenyhítési kötelezettség elmulasztása nem önálló felelősségi jogintézmények tehát, hanem a felróhatóság–okozatosság, illetve a felróhatóság–okozatosság–kárfogalom aktív oldali felelősségi elemek károsulti (passzív) oldali vetületei, tükröképei. Részben más jogintézményekhez kapcsolódnak, hiszen a kárfogalommal való összefonódás csak a kárenyhítési kötelezettség sajátja; részben pedig ugyanazon jogintézmények tükröképei (felróhatóság és okozatosság), de a két érintett aktív oldali elemet másként képezzik le, ami különösen az okozatosság vizsgálatánál szembeötlő. A felróható károsulti közrehatás egy szál a komplex ok-okozati folyamatok valójában kibogozhatatlan szövedékében, a többi eredővel (releváns oknak tekintett cselekvéssel, eseménnyel, körülménnyel) szerves összeolvadásba kerülve valamennyi kárelemre, kárfajta-ra kihat, megállapítása esetén a kármegosztást valamennyi kártípus tekintetében következetesen el kell végezni. A kárenyhítési kötelezettség és annak elmulasztása általában jól elkülöníthetően egy (esetleg több) kárelemhez kötődik, az adott kárenyhítési kötelezettség és az elmulasztása miatt bekövetkezett kárnövekmény viszonylag hozzárendelhető, egymásnak megfeleltethető. Összességében tehát azt a munkahipotézist lehet felállítani, mely szerint a felróható közrehatás és a kárenyhítési kötelezettség megsértése két külön jogintézmény, két önálló esetcsoportot képeznek nem jelentéktelen hangsúlyeltolódásokkal az okozatossághoz, a felróhatósághoz és a kárfogalomhoz való kötődésük tekintetében. A kármegosztás szempontjai, alapjai így eltérően alakulhatnak az egyiknél és a másiknál.

II. Felróható károsulti közrehatás

1. Jogalap: Ptk. 340. § (1) bekezdés, 345. § (2) bekezdés

A felróható közrehatás miatti kármegosztás jogalapja a Ptk. 340. § (1) bekezdése, annak ellenére, hogy a jogszabályszevegben kifejezetten nem szerepel a ‚károsult felróható közrehatása’, mint szófordulat; ehelyett a kár elhárítására és csökkentésére irányuló kötelezettséget írt elő a károsult terhére a jogalkotó. Első olvasásra és a jogszabályszeveg nyelvtani értelmezése mellett a kár elhárítása is csak már bekövetkezett kár esetében jöhet szóba. Létezik ugyanakkor a kár elhárításának olyan tágabb értelmezése is, hogy mindenki lehetőleg kerülje a kárveszélyes helyzeteket, s ha önmagának okoz kárt, azt másra át nem háríthatja.¹³ A tény, hogy a 340. § (1) bekezdése nem tartalmazza explicite a felróható közrehatás kifejezést, a bírói gyakorlatban meg sem jelenik problémaként, s a bíróságok egyértelműen ezt a szabályt tekintik a kármegosztás alapjának felróható közrehatás esetén, ahogy ez a 36. sz. polgári kollégiumi állásfoglalásból is kitűnik. Az állásfoglalás szövegezése szerint *„Ha a károkozó magatartás előidézésében, a kár bekövetkezésében, a kár súlyosbodásában az elvárható magatartást elmulasztó károsult is közrehatott, magatartásának következményeit maga viseli. Ez esetben a Ptk. 340. §-ának (1) bekezdése szerint kármegosztásnak van helye.”*¹⁴ A hazai polgári jogászok között volt olyan, aki észlelte a problémát, s azt a 340. § (1) bekezdésének analóg alkalmazásával javasolta megoldani.¹⁵ A Törvényjavaslat 5:475. § (1) bekezdése,¹⁶ valamint a szakértői tervezet 5:514. § (1) bekezdése a hatályos Ptk.-nak megfelelő szöveget tartalmaz. Veszélyes üzemi felelősség esetében a Ptk. 345. § (2) bekezdése a kármegosztás egyértelmű és speciális jogalapja. E szabály az új Ptk. törvényjavaslata szerint szerepelni fog a kódexben.¹⁷

2. A kármegosztás alapja: okozatosság v. felróhatóság; egyéb szempontok a kármegosztásban

Fejtörést okoz annak eldöntése, hogy felróható károsulti közrehatás esetén mit tekintünk a kármegosztás alapjának: a közrehatás (azaz okozatosság) arányát vagypedig a felróhatóság arányát, illetve esetleg a kettőnek valamilyen kombinációját. Ha a közrehatás aránya a kármegosztás szempontja, akkor aszerint dönt a bíró, hogy a károsulti magatartás az okfolyamatban mekkora szerepet játszott: ha a kár bekövetkezéséhez vezető eseményeket, okokat együttesen 100%-nak tekintjük, akkor ezen belül hány százalékra tehető a károsulti magatartás aránya. Ebben az esetben a felróhatóság szerepe csak annyi, hogy eldöntsük: alkalmazunk-e egyáltalán kármegosztást, vagy sem. Ha a károsulti magatartást felróhatónak ítéljük, akkor igen, ám a porciózás maga már a közrehatás arányában történik. A másik lehetőség a *felróhatóság foka, mértéke szerinti kármegosztás*, vagyis nem a károsulti magatartás okfolyamatban betöltött szerepét, arányát vizsgáljuk, hanem aszerint osztjuk meg a kárt, hogy a károkozó és a károsult milyen mértékben tért el az adott helyzetben általában elvárható magatartástól; némiképp leegyszerűsítve: melyikük ténykedése mennyire volt súlyos. Ebben az esetben a vizsgálati sorrend fordított: az okozatosság tölti be azt a korlátozott és ‚előszűrésre’ szorító szerepet, mint az okozatosság-alapú megosztásnál a felróhatóság: ha a károsulti magatartás és a kár között nincs ok-okozati összefüggés, akkor kármegosztásra egyáltalán nem kerül sor.

a) a 36. és a 37. sz. Polgári Kollégiumi Állásfoglalások

A 36. sz. Polgári Kollégiumi állásfoglalás nem ad választ a fenti kérdésre, mivel indokolásából mindkét álláspont levezethető. Az állásfoglalás fent idézett megfogalmazásából és kifejezéseiből: ‚a kár előidézésében, bekövetkezésében való közrehatás’; ‚magatartásának következményeit maga viseli’; inkább az tűnik ki,

mintha az okozatosság aránya, a közrehatás aránya lenne a százalékos kármegosztás alapja. Az okozatosság elsődlegessége vezethető le az alábbi idézetből is: *„Ha a károsult e kötelezettségét (a kárelhárítási kötelezettséget, F. Á.) elmulasztja, vagy maga is a károkozás irányába ható magatartást tanúsít..., mulasztása a kártérítés mértékét befolyásolja, kármegosztásra vezet, mert a károsult lényegében maga is károkozó”*,¹⁸ de méginkább a következő sorokból: *„... a károsult maga viseli a kármak azt a részét, ami abból származott, hogy az általában elvárható magatartást elmulasztotta. A jogellenes károkozótól kárának megtérítését csak az ezt meghaladó részében követelheti, vagyis közöttük kármegosztásnak van helye.”*¹⁹ Ez utóbbi citátum valójában a fenti első álláspontot ismétli meg: mindenekelőtt megvizsgáljuk, hogy a károsult magatartása felróható-e, s ha igen, akkor az ebből származó – a származik ige ebben az összefüggésben az ok-okozati összefüggésre utal – károkat nem követelheti, vagyis a károkat ‚származásuk szerint’, a közrehatás arányában kell megosztani.

Ugyanakkor a felróhatóság-alapú kármegosztás hívei is találnak muníciót az állásfoglalásban, többek között az alábbi, felróhatóság-arányos kármegosztást sugalló, mondatban: *„... a károkozó sem kötelezhető a már bekövetkezett kárból nagyobb rész viselésére, mint ami a terhére felróható.”*²⁰ Az állásfoglalás végül megválaszolatlanul hagyja a kérdést: *„Azt, hogy a károsultnak a károkozásban való közrehatása milyen mérvű, a bíróság mindig az adott tényállás mellett, az eset minden körülményére figyelemmel, a károsult részéről az adott helyzetben általában elvárható magatartás figyelembevételével állapítja meg.”*²¹ Eszerint a kármegosztás aránya a közrehatás arányában történik, de a közrehatás arányának megállapítása során az is szerepet játszik, hogy mi az adott helyzetben általában elvárható magatartás, vagyis figyelembe kell venni a felróhatóságot is. E dodonai összegzés az okozatosság és a felróhatóság összemérésének látszatát is kelti, ami nem feltétlenül segíti a jogalkalmazói vagy elemzői tisztánlátást. A Ptk. 344. § (3) bekezdéséhez kapcsolódó a Legfelsőbb Bíróság Polgári Kollégiumának 37. számú állásfoglalása, amely a többes károkozásához kapcsolódó egyetemleges marasztalás mellőzése esetén értelmezi a közrehatás arányát. Amennyiben a károsulti közrehatást a többes károkozás egy sajátos eseteként fogjuk fel – aminek alátámasztására a 36. sz. állásfoglalásban is találunk érveket –, akkor a közrehatás arányát illetően iránymutatással szolgálhat a 37. sz. állásfoglalás, amely azonban a közrehatás arányát a felróhatóság arányához közelíti, szinte azonosnak tekinti-e két fogalmat: *„... a közrehatás arányának meghatározásánál a magatartás felróhatóságát megfelelően értékelni kell.”*²² olvashatjuk az indokolásban. Ugyanitt szerepel, hogy *„a kérdést a Ptk. 344. §-a (3) bekezdésének a kártérítési felelősségre vonatkozó egyéb rendelkezésekkel, így különösen a Ptk. 339. §-ával és 344. §-ának (1) bekezdésével összefüggésben való értelmezése útján, valamint a kártérítési felelősség körében érvényesülő elvek szem előtt tartásával kell megoldani.”*²³ Az állásfoglalás indokolása tartalmaz ennél határozottabb kijelentéseket is, mint pl. hogy elsősorban a károkozásban való közrehatás felróhatóságának van jelentősége és ezért a 344. § (3) bekezdés alkalmazásánál is ezt kell szem előtt tartani; vagy, ha valamilyen fél felróhatósága nagyobb, akkor rendszerint a közrehatásának mértéke is nagyobb, hiszen *„a nagyobb mértékben felróható magatartás a károkozásban való nagyobb mértékű közrehatást is jelent; tehát éppen a felróhatóság nagyobb súlya emeli meg a károkozásban való közrehatás mértékét. Mindebből következően tehát közös károkozás esetén a károkozó magatartásoknak a közrehatás aránya szempontjából való értékelésnél a magatartások felróhatósága mértékének, tehát a közrehatás felróhatóságának van elsősorban jelentősége”*.²⁴ Ha elfogadjuk a 37. sz. állásfoglalás téziseit, továbbá azt az álláspontot, hogy a felróható közrehatás egy sajátos többes károkozás (amelyben az egyik károkozó történetesen maga a károsult), akkor alighanem a felróhatósági alapú kármegosztást kell elfogadnunk helyesnek, akár a Ptk. 344. § (1) és (2) bekezdése megfelelő alkalmazása alapján is, de vajon valóban így van ez?

b) Közzétett eseti döntések

A feltérképezett döntések legnagyobb csoportja mintha az okozatosság-alapú kármegosztást tekintené irányadónak. Az ítéletek egy kisebb hányadából nem szűrhető le, hogy a kármegosztás arányát a bíróság mely tényező alapján határozta meg; vagy azért, mert a tényezők egyikét sem nevezte meg és kitérő, átfogó fogalmakkal operált, vagy pedig azért, mert mind az okozatosságot mind pedig a felróhatóságot megnevezte a kármegosztás alapjaként. Végül, a vizsgált ítéletek harmadik csoportjában – s ezen döntések száma a legalacsonyabb – az eljáró tanács kifejezetten és határozottan a felróhatóság alapján végezte el a kármegosztást.

Az *okozatosság-alapú ítéletek* körében önálló alcsoportot képeznek azok a döntések, amelyekben a bíróság a felróható károsulti közrehatás mértékét olyan jelentősnek tartotta, hogy az alperes marasztalását teljes egészében mellőzte.²⁵ Itt különösen jól megfigyelhető a felróható károsulti közrehatás, mint passzív oldali elem és az aktív oldali okozatosság vizsgálatának szoros összefüggése. Ha a kárt teljes egészében a felróható károsulti magatartás okozta, akkor nincs is feltétlenül szükség a 340. § alkalmazására, a kereset az ok-okozati összefüggés hiányára tekintettel is elutasítható.²⁶ A Legfelsőbb Bíróság – többek között – egy 2001-ben született felülvizsgálati ítéletében elvi élel mondja ki, hogy a károsult felróható közrehatása a károkozó felelősségét mérsékelheti, de ki is zárhatja, ha a jogellenes magatartás a károsulti önhiba nélkül a kárt nem idézte volna elő.²⁷ Azokban az esetekben, amelyekben a felróható károsulti közrehatás miatt, a közrehatás arányát említve valószínűsíthetően okozatossági alapú kármegosztást alkalmazott a bíróság, szintén nem lehetünk bizonyosak abban, hogy az arányok meghatározása kimondatlanul nem a felróhatóság fokának figyelembevételével történt-e, hiszen az ítéletek indokolásai nem zárják ki kifejezetten ennek lehetőségét, csak éppen nem is említik.²⁸ A vizsgált határozatok fő sodrától eltér és ezért kiemelő a Legfelsőbb Bíróságnak egy több mint 30 évvel ezelőtt született ítélete, amely szerint a felperes 25%-ban volt okozója a bekövetkezett kárnak. A bíróság itt a „közrehatás aránya” fordulat helyett az „okozatosság aránya” kifejezést használta.²⁹ Hasonló okból kell megemlíteni a Csongrád Megyei Bíróság egy közelmúltban közzétett döntését, amelyben az eljáró tanács ítéletének indokolásában kiemeli, hogy a Ptk. 340. §-a a károsult szempontjából nem felelősségi kérdés, „hanem arról van szó a károkozó oldalán, hogy a közrehatás mértékének megfelelő felelősségmentesülés következik be.”³⁰ Ha nem ilyen fokban, de az okozatosság-alapú kármegosztás jeleként értékelhetők azok a döntések is, ahol a százalékos arányhoz kapcsolatosan az okozatosságra utalva a „visszavezethetőség” fogalmát, a „visszavezethető”, illetve a „származik” kifejezéseket használja a bíróság,³¹ amennyiben tudatos és pontos fogalomhasználatból indulhatunk ki.

A vizsgált határozatok körében elenyésző kisebbségben vannak azok az ítéletek, amelyek meghozatala során egyértelműen a *felróhatóság arányából* indult ki a bíróság. Ez az állítás azonban elveszíti igazságtartalmának jelentős részét akkor, ha a közrehatás arányára utaló ítéletek kapcsán megfogalmazott kételyeknek szabad utat engedve a fenti jelentős számú csoportot nem fogadjuk el egyértelműen az okozatosság-alapú kármegosztás bizonyítékaként. A felróhatóság-alapú kármegosztást tartalmazó ítéletekben hovatovább az eljáró tanácsok jóval határozottabban foglalnak állást a felróhatóság, mint alapvető rendezőelv mellett, mint azon ítéletek meghozói az okozatosság mellett, amelyek kapcsán okozatosság-alapú kármegosztást vélelmeztünk. Ugyanakkor, a felróhatóság-alapú döntések körének felmérése során figyelmen kívül kell hagynunk azokat a határozatokat, amelyek tényállása veszélyes üzemek találkozásán alapult, mivel ezekben az esetekben a 346. § (1) bekezdés kifejezett és speciális szabálya folytán valóban csak felróhatóság-alapú kármegosztás jöhet szóba.³² A vizsgált ítéletek mindegyikét a Legfelsőbb Bíróság hozta. Az

indokolások szövegezéséből egyértelműen levonható a következtetés, hogy a kármegosztás a felróhatóság (foka, súlya) alapján történik: „a felperes ... ilyen mértékben nem úgy járt el, ahogy az általában elvárható”³³; „mivel az előbbieken részletezett szerződésszegésben, illetve mulasztásban megnyilvánuló magatartások felróhatóságának arányát nem lehetett megállapítani...”³⁴; „az elsőfokú bíróság a felperes férje felróhatóságának arányát a rendelkezésre álló adatok helyes mérlegelésével állapította meg...”³⁵ Kiemelt figyelmet érdemel egy 2006-ban született és 2008-ban közzétett felülvizsgálati ítélet, amelynek előzményeként a jogerős ítéletet hozó bíróság a biztonsági öv becsatolásának elmulasztása kapcsán még a közrehatás arányát állapította meg 50%-ban, de a Legfelsőbb Bíróság már a felelősség mértékét vizsgálta és állapította meg 80–20%-ban az alperes biztosítottjára nézve terhesebben.³⁶

A harmadik csoportba azokat a döntéseket soroljuk, amelyekből *semmilyen következtetés sem vonható le* a kármegosztás alapját illetően, hacsak az nem, hogy a kármegosztás alapja a bírói gyakorlatban bizonytalan. Az ide sorolt ítéletek egy részében a százalékos arányok vagy nem kapcsolódnak semmilyen jogi kategóriához, legalábbis kifejezett megfogalmazásban nem, vagy pedig valamilyen gyűjtőfogalomhoz, genus proximumhoz kapcsolatosan jelennek meg, amelyből az okozatosság-alapú és a felróhatóság-alapú kármegosztás egyaránt levezethető.³⁷ Ezekben az esetekben a felek mulasztásainak, jogellenes magatartásainak összegző felsorolását a kármegosztás arányának megállapítása követi a felróhatósághoz vagy a közrehatási arányhoz történő hozzárendelés nélkül, e fogalmak említésre sem kerülnek.³⁸ Az e körben elemzett határozatok másik részében az okozatosság és a felróhatóság együttesen jelenik meg, az eljáró tanács mindkettőt – gyakran elegyítve említi.³⁹

c) Álláspontok a szakirodalomban

A szakirodalomban is többféle álláspont ismeretes. Az állásfoglalások oly mértékben sokfélék, hogy azt sem igazán lehet eldönteni, melyiket tekinthetjük uralkodó vagy többségi álláspontnak. Az egyik álláspont szerint a kármegosztásnak a közrehatás, az okozatosság arányában kell történnie; ebben a felfogásban a felróhatóság „csak” a kármegosztás előfeltétele: akkor kerülhet sor kármegosztásra egyáltalán, ha a károsult sem úgy járt el, ahogy az az adott helyzetben általában elvárható.⁴⁰ A Ptk. cserelapós kommentárjában az ellentétes álláspontot találjuk: „... a bíróság a két tényezőt egységben szemléli, nem választja el, de nagyobb szerepet juttat a felróhatóságnak.”⁴¹ A felróhatóság-alapú kármegosztás mellett teszi le a voksot Zoltán Ödön is: „A felróhatóság (vétkesség) foka jön tekintetbe a károsult saját felróható magatartása esetén bekövetkező kármegosztásnál [Ptk. 340. § (1) bek.]”⁴² Bárdos Péter szerint a bíróságok a közrehatás mértékéből indulnak ki, ám ennek „a filozófiai okozatosság szemszögéből nincs értelme, hiszen egy kárt nem lehet kicsit vagy nagyon okozni, egy kárt csak okozni lehet.” Így csak azt lehet mérlegelni, hogy kinek a magatartása tűnik elítélendőbbnek: a közrehatás aránya valójában a hiba erkölcsi súlyát takarja. „Más szóval a közrehatásnak nincs mértéke, legfeljebb minősége van.”⁴³ Maga Eörsi Gyula is többféle álláspontot fogalmaz meg. Egyrészt kiemeli, hogy a 340. § alkalmazási körében nem a vétkességek összevetéséről van szó, hanem azt kell vizsgálni, hogy „a kár melyik része származott az önhibából.”⁴⁴ Más műveiben már egyértelműen a felróhatóság-alapú kármegosztás mellett foglal állást: „A kármegosztás aránya: a két magatartás hibázatható voltának az aránya. Minél nagyobb hibát követett el az egyik a másikhoz képest, annál nagyobb arányban viseli a kárt (vétekarányos kármegosztás).”⁴⁵

d) Az új Polgári Törvénykönyv javaslata és szakértői tervezete

Vékás Lajos a kodifikáció során, egy 2001-ben megjelent tanulmányában, a szerződésszegéssel okozott károk körében azzal a javaslattal élt, hogy a károsulti közrehatás esetében se legyen fel-

tétel a felróhatóság, a károsult ‚kimentésére’ ugyanazok az elvek vonatkoznak, mint a károkozóra, vagyis a szerződésszegő félre. A közrehatás pedig „a szerződésszegő fél felelősségét arányosan csökkenti.”²⁴⁶ Lábady Tamás a Vékás tanulmányt megjelentető folyóirat ugyanazon számában a deliktuális felelősség körében alternatív javaslatot fogalmazott meg. Az elsőként szereplő normaszöveg szerint a kármegosztásnak nem (volt, illetve lett volna) feltétele a felróhatóság, annak aránya pedig a károsult magatartásából származó részhez igazodott volna. Meg kell jegyezni azonban, hogy a kodifikációs munkálatok és viták ezen fázisában még a kontraktuális felelősséghez hasonlóan a deliktuális felelősség objektív alapra helyezését, felróhatóságtól való elszakítását is javasolta a bizottság, amely javaslatot a későbbiekben elvetették. Az ekkori koncepcionális felfogással (felróhatóságtól független deliktuális felelősség) indokolta Lábady, hogy miért kell a deliktuális kármezőben is objektív alapra helyezni a károsulti magatartás értékelését.⁴⁷ Megfogalmazta ugyanakkor a normaszöveg felróhatóságtól függő alakzatát is, mondván, a károsultt privilegizálni kell, hiszen őt a károkozó akarata ellenére ‚rángatja bele’ a felelősségi jogviszonyba. A szerző ekkor nem teszi egyértelművé, hogy melyik megoldást tartaná helyesnek. Ugyanakkor e második alternatíva megfogalmazásából is a közrehatás-arányos kármegosztás modellje látszik kirajzolódni, a felróhatóság mint a károsulti magatartás figyelembevételének előfeltétele játszik szerepet.⁴⁸

Az új Ptk. parlament részére benyújtott javaslatának 5:475. § (1) bekezdése, illetve a szakértői tervezet 5:514. § (1) bekezdése azonos szöveggel lényegében változatlan formában tartalmazza a Ptk. 340. § (1) bekezdését, ahogy ezt az indokolások kifejezetten le is szögezik. A kármegosztás alapját illetően tehát első ránézésre az új kódextől sem várhatunk érdemi segítséget.⁴⁹ Ugyanakkor az Országgyűléshez benyújtott törvényjavaslat – a már említettek szerint – a szerződésszegéssel okozott károk kapcsán önálló szabályozást tartalmaz. Az 5:120. § (1) bekezdése szerint nem kell megtéríteni a szerződésszegéssel okozott kárt annyiban, amennyiben a károsult fél a kár bekövetkezésében közrehatott. A javaslat indokolása kiemeli: „A kár bekövetkezésében – az oksági folyamatban – való közrehatás szempontjából a károkozó és a károsult ugyanazon szigorúbb, objektív mérce alá esik.”⁵⁰

e) A kármegosztás során figyelembe veendő egyéb szempontok Állásfoglalás

Mind a szakirodalomban, mind pedig a bírói gyakorlatban felmerült a kérdés, hogy az okozatosság és/vagy felróhatóság mellett figyelembe kell-e, lehet-e venni más szempontokat is a kármegosztási arány megállapítása során, mint pl. a felek gazdasági, szociális helyzete, az eset egyéb körülményei, vagy éppen a biztosíthatóság kérdése. Egy 1976-ban született ítéletében a Legfelsőbb Bíróság a kárviselés arányának megállapítása kapcsán, a jogsértés elhárítása érdekében kifejtett tevékenység és a vétkesség foka mellett, figyelembe venni rendelte az elkövetés módját és a terhelt személyi, vagyoni és jövedelmi viszonyait. A döntés még akkor is figyelemre méltó, ha büntetőügyben született, és a kár viselésének kérdése csak mellékesen elbírált polgári jogi igény volt.⁵¹ A Legfelsőbb Bíróság egy 1988-as ügyben pedig a biztosítás hiányát értékelte kármegosztás alapjául szolgáló tényként: „A rendelkezésre álló adatokból megállapítható, hogy a felperes súlyos közömbösséget tanúsított az általa raktározott áruk sorsával kapcsolatban, miután azokra semmilyen biztosítási szerződést nem kötött.” Igaz, itt a szerződésből fakadó speciális körülményekből nyomtatékosan következett volna a biztosítás megkötése: „A szerződés 3. pontjából következően az alperes felhívta a felperes figyelmét a biztosítás szükségességére, és nyilván ez okból került a szerződés e pontjába az a megállapodás, hogy az áru a raktározó által nem lesz biztosítva.”⁵² A Fővárosi Ítéltőábla 2007-ben hozott ítéletében a 340. § (1) bekezdése alapján szintén a károsult terhére vette figyelem-

be, hogy a biztosítási szerződése módosításával, vagy egyéb biztosítással védelem alá helyezhette volna a károsodott építőanyagokat.⁵³ A szakirodalomban Bárd Károly egy 1981-ben megjelent, vitairattal is felérő tanulmányában felveti a kérdést, hogy beszélhetünk-e „a biztosítás elmulasztásának felelősségéről?”, illetve, hogy „Önálló felelősségi elem-e a biztosítás elmulasztása?”⁵⁴

Álláspontom szerint a kármegosztás arányánál nem helyes figyelembe venni sem a károkozó, sem a károsult jövedelmi viszonyait, szociális helyzetét. A jogalkotó világosan pozícionálta a méltányosság helyét és szerepét a kártérítési jogban, hol a károkozó [Ptk. 339. § (2) bek.], hol pedig a károsult [ld. Ptk. 347. § (2) bek.] javára alkalmazandó méltányosságként. Amennyiben a jogalkalmazó ezen a világosan kifejezésre juttatott jogalkotói szándékon túlterjeszkednék, az nem csak méltányosság-alapú, kádi-bíraskodásszerű és így kiszámíthatatlan (esetleges) bírói gyakorlat irányába vinné el a kártérítési jogi igazságszolgáltatást, de a civiljogi dogmatika kereteit is szétfeszítené. Figyelmen kívül hagyná továbbá, hogy a kártérítés(i) jog elsődleges célja a reparáció illetve a prevenció, és nem egyfajta mikroszintű szociális alapú újraelosztás. Nehezebb a biztosítás hiánya, mint kármegosztási elem megítélése. Tény, hogy a biztosítási jog kezdetben a kártérítési jogra épült, a két jogterület határa mintegy féligáteresztő, szemipermeabilis hártaként látszott működni: a kártérítési jogban dolgozták ki a dogmatikai kereteket és a fogalomrendszert, ezt vette át a biztosítási jog. A felelősségbiztosítást illetően még szorosabb a kapcsolat: a kártérítési (felelősségi) jog mutatja meg, hogy a biztosítónak helyt kell-e állnia a biztosított személy magatartásáért. Ugyanakkor a ‚hártya’ a biztosítási jog felől nem áteresztő: a biztosítási jog nem befolyásolhatja a felelősségi jog fejlődését, nem alakíthatja át dogmatikáját. A fenti felvetés éppen ezt a klasszikus jogterületi szemipermeabilitást látszik cáfolni vagy éppen meghaladni. (Hasonlóképpen felvethető, hogy nem ítélnék-e másként a bírák annak ismeretében, hogy az alperes mögött a tőkeerős felelősségbiztosító áll, vagy éppen ő maga az alperes.). Bár a felvetés és az idézett bírói ítéletek érvelése logikusan hangzik, mégis az látszik helyesnek, ha a biztosítás megkötésének elmulasztását nem tekintjük felróható károsulti közrehatásnak. Ezt az álláspontot dogmatikai és jogpolitikai érvek egyaránt alátámasztják. Dogmatikai szempontból az okozatosság kérdését kell fölvetni: valóban azért szenvedte el a kárt a károsult, mert nem kötött biztosítást? Mivel a jogtudomány túllépett a ‚conditio-sine-qua-non’ elméleten, azt is meg kell kérdeznünk: valóban a biztosítás hiánya a kár releváns, adequát, szerves stb. oka? Nemde inkább a károkozó magatartás? Ha az ok-okozatossági láncban a biztosítás hiányának elsődleges szerepet és jelentőséget tulajdonítunk, az nem más, mint az eddig ismert és elfogadott okozatossági elméletek félretétele. Másként fogalmazva: a kár a biztosítás hiányában is bekövetkezett volna, a biztosító utólag téríti meg kárt, de azt megelőzni, bekövetkezését megakadályozni nem tudja. (Kivéve, ha a kárfogalmat olymértékben elvontan tételezzük, hogy annak immár csak érintőlegesen van köze a konkrétan elszenvedett érdeksérelemhez, mert kizárólag az általános egyenértékessel kifejezhető pénzbeli értékkel azonosítjuk.) Jogpolitikai szempontból pedig erősen megkérdőjelezhető lenne egy olyan döntés, amely alapján a potenciális károsultaktól, vagyis mindenkitől fix-költségeinek növekedését várnánk el, mivel vagyontárgyait ‚mások jóvoltából’ károsodás érheti. Ennek a gondolkodásnak, ha egyáltalán valahol, akkor is csak üzleti jogalanyok egymás közti viszonyaiban lehet helye, de véleményem szerint e körben is csak azokban az üzletágakban, olyan ügyletekhez kapcsolódóan, amelyekben a biztosítás megkötése általánosan elterjedt és szokásos, vagy a felek szerződése kifejezetten így szabályozza a kockázatviselést.

Végül: felróható közrehatás esetén a 340. § (1) bek. alapján az okozatosság-alapú (közrehatásarányos) kármegosztást tartjuk helyesnek. Amennyiben a károsulti magatartás felróható, akkor a kárviselés arányát a közrehatás-okozatosság mértékének, súlyának, arányának megfelelően kell megállapítani. Ehhez a téziszhez

akkor is ragaszkodni kell, ha az okozatossági arányok megállapítása igen nehéz, bizonyítékokkal nehezen alátámasztható és felelősségteljes bírói mérlegelésen alapuló feladat. A felelősségi jog dogmatikájából ez következik, de ez a megoldás áll közelebb a kötelmi jog egyre gyakrabban hangsúlyozott kockázatosztó funkciójához is. Nem osztjuk Bárdos Péter álláspontját. Az egyes események és történések közrejátszásának súlya mind fizikailag, mind logikai szempontból, mind pedig jogilag felmérhető, értékelhető. Az okozatossági alapú kármegosztás a kártérítési jogot a „mindent-vagy-semmit” típusú gondolkodástól a „többé-kevésbé” típusú gondolkodás felé mozdítja el, ami egy ilyen képlekeny és bonyolult jogterület kapcsán csak üdvözlendő, mert igazságosabb megoldásokhoz vezethet. (A teljes kártérítés elve valóban a „mindent-vagy-semmit” logikáján alapul, de a felróható közrehatás esete éppen egy kivétel a teljes kártérítés elve alól; áttörése, korláta magának az elvnek.) Ezt látszik alátámasztani a Törvényjavaslat már hivatkozott 5:120. § (1) bekezdése, amely a szerződészegéssel okozott károk előidézésében történő károsul-ti közrehatás esetében a közrehatás arányában rendeli elvégezni a kármegosztást. Ez a változtatás még akkor is épp ellenére is figyelemreméltó, hogy a deliktális felelősség körében a 340. § (1) bek.-nek megfelelő szabály maradna érvényben. A felróhatóság foka, súlya alapján történő kármegosztás tulajdonképpen nem jelent(ene) mást, mint a modern kártérítési jog által már meghaladott proporcionális (a vétkesség súlyához igazodó) felelősségi rendszerhez való részleges visszatérést.

3. Felróhatóság a károsulti oldalon, a károsulttól adott helyzetben általában elvárható magatartás

A felróhatóságot a károsulti oldalon ugyanúgy kell megítélni, mint a károkozó oldalon, legalábbis a kérdésfeltevést illetően: hogyan kell eljárnia, viselkednie egy átlagos, de gondos személynek saját érdekei védelmében. Az aktív oldali felróhatósághoz hasonlóan itt sem az érintett tudattartalmát vizsgáljuk (büntetőjogi értelemben vett szándékossági vagy gondatlansági viszonyulás magatartásának következményeihez), hanem azt a körülményt, hogy az objektivizált és tipizált mérce segítségével felállított magatartási kívánalomnak megfelelően járt-e el. Ha igen, akkor nincs alap kármegosztás alkalmazására, nemleges válasz esetén azonban (okozatossági-alapú) kármegosztásra fog sor kerülni.

Joggal merül fel a kérdés mind a bírói gyakorlatban, mind pedig a jogtudományban, hogy helyes-e, igazságos-e a károsulttal szemben ugyanazt a zsinórmértéket, ugyanolyan szigorú elvárhatósági szintet alkalmazni, mint a károkozóval szemben. Ha ez így lenne, akkor a részleteket illetően is azonos elvek mentén, azonos esetsoportokat képezve járhatnánk el mint az aktív, károkozó oldalon, a felróható károsulti közrehatást a károkozó közrehatás, mint felelősségi-feltétel tükröképpen tekintve az elvárások szigorúsága szempontjából. A bírói gyakorlat és a szakirodalmi szerzők döntő többsége ezzel ellentétes álláspontot foglal el. Eszerint, a károsult akarata ellenére került olyan helyzetbe, ami számára károsodással járt. Őt senki nem kérdezte meg, hogy beleegyez-e a károkozásba, kívánja-e azt, kissé vulgárisan fogalmazva, hogy szeretne-e kárt szenvedni. A veszély és a károkozó magatartás leggyakrabban felkészületlenül, hirtelen, meglepetésszerűen éri a károsultat, akiknek általában nincs idejük a lehetséges döntési alternatívákat felelősségteljesen, az összes következményre és ezek valószínűségére kiterjedően végiggondolni. Nem biztos tehát, hogy ki tudják választani azt a magatartást, amelyet tanúsítva nem válnak maguk is a kár részleges okozóivá. A károsulttal szemben ezért megengedőbb, *kevésbé szigorú elvárhatósági mércét* kell alkalmazni. A Legfelsőbb Bíróság Polgári Kollégiumának 36. számú állásfoglalása mindezt ekképpen fogalmazza meg: „Az elvárhatóság megítélésénél figyelembe kell venni, hogy a károkozótól nagyobb mértékben lehet elvárni, hogy felismerje a kár bekövetkezésének lehetőségét, mint a károsulttól a károsodás

veszélyének felismerését. A károsult számolhat azzal a következménnyel, hogy a károkozástól mindenkinek tartózkodnia kell, kivételes esetektől eltekintve tehát nem várható tőle a szokásokat meghaladó elhárítási készenlét.”⁵⁵ Valójában nem is a felróhatóság eltérő alkalmazásáról, tartalmának megváltoztatásáról van szó, hanem az „adott helyzet” megfelelő értékeléséről. A károsult számára más az adott helyzet, így más jelent esetében az elvárható magatartás is.

A fenti érveléssel némiképpen ellentétes azonban ugyanazon PK állásfoglalás egy másik tétele. Eszerint: „A polgári jogi viszonyokban a feleknek úgy kell eljárniuk, hogy magatartásuk testi épséget, életet és anyagi javat ne veszélyeztessen. A károsultnak ezért a kár megelőzése érdekében a kárveszélyes helyzeteket lehetőleg kerülnie kell. Ha ezt nem teszi, és kár éri, ennek következményeit maga viseli.”⁵⁶ Bauer egy 1988-as tanulmányában a kockázatosztási szemléletre hivatkozva úgy érvel, hogy pl. a megrendelő kötelezettsége megfelelő tartalékok beépítése saját gazdálkodó egységének gazdasági-műszaki folyamataiba annak érdekében, hogy ha a kötelezett késedelmesen szállít is, ez se okozzon jelentős zavart, ne vezessen számottevő károsodáshoz. Álláspontja szerint tehát gazdálkodó szervezetek egymás közötti viszonyait illetően a Ptk. 340. §-ából levezethető egy általános kármegelőzési, tartalékképzési kötelezettség.⁵⁷ A generálklauzula absztrakciós szintjén nehéz következetesen állást foglalni tehát abban a kérdésben, hogy mennyiben terheli a jogalanyokat egyfajta általános kármegelőzési, veszélyelkerülési kötelezettség; másként, kissé sarkítva fogalmazva: mennyiben kell defenzíven viselkednünk, és folyamatosan rettegve, a minket fenyegető potenciális károkozók magatartását pásztázva éltünk mindennapjainkat. A kérdésre valószínűleg egy alacsonyabb absztrakciós szinten, esetsoportokra bontva adható hozzávetőleges iránymutatás, amit végül minden egyes esetben a konkrét körülmények is befolyásolnak.⁵⁸

4. Esetsoportok

A bírói gyakorlatban több esetsoport alakult ki, nem ismertettük részleteiben ezek mindegyikét. Esetsoportok a károkozó magatartás, illetve a közreható magatartás körülményei, mibenléte szerint képezhetők. Ilyenek például a virtuskodó fogadás, provokáció, együttitalozás, kölcsönös verekedés esetsoportjai.⁵⁹ Elgondolkodtató az ún. *üldözéses jogesetek* csoportja, ami legalább annyira felfogható általános okozatossági kérdésként, mint a felróható károsulti közrehatás problémájaként. Azokról a tényállásokról van szó, amikor pl. a rendőr szolgálati kötelezettségét teljesítve, vagy a házigazda vagyontát védve üldözőbe vesz valamilyen bűnelkövetőt – polgári jogi szempontból károkozót –, a tulajdonát védő házigazda esetében leggyakrabban betörőt, tolvajt. Az üldözés során azonban – a példa kedvéért nem közvetlenül az üldözött cselekvősége, keze által – megsérül (pl. elesik és lábát töri, a kerítésen átugorva beüti valamely testrészét stb.). Felvethető, hogy az üldöző sérülése egyáltalán ok-okozati összefüggésben áll-e az üldözött által tanúsított jogellenes magatartással. Amennyiben igenlő választ adunk, felmerül, hogy nem beszélhetünk-e felróható károsulti közrehatásról, különösen akkor, ha az üldöző a képességeit meghaladó kockázatot vállalt (a nyugdíjaskorú házigazda pl. akciófilmekbe illő akrobatikus mutatványok megkísérlése árán próbálja elfogni a menekülő betörőt). Úgy vélem, az üldözéses jogesetek kapcsán is figyelemmel kell lenni a fentebb általános érveléssel kifejtettakra, miszerint, a károsulttal szemben kevésbé szigorú elvárhatósági mérce támasztandó az adott helyzet sajátosságaira tekintettel, így nem feltétlenül eredményez kármegosztást, ha az üldöző-károsult saját képességeit tévesen mérte fel. Kirívó esetekben, ha a kockázatvállalás nyilvánvalóan inadequat, sor kerülhet kármegosztásra a 340. § (1) bek. alapján.

Mind a közzétett ítéletek számát, mind pedig az elszenvedett károk súlyát tekintve igen jelentős a *közlekedési balesetek* esetsoportja. A felróható károsulti közrehatás lehetőségei, fajtái itt is

több alcsoportot képeznek. Az írás eltérő célkitűzése miatt eltekintünk a gépjárművek találkozásainak részletes elemzésétől és pusztán az egyes, gépjármű és nem-gépjármű szerencsétlen kimenetelű találkozásai körében képezhető alcsoportok illusztrálására emelünk ki néhány közelmúltbeli esetet. A felróható közrehatás körébe sorolható a felperes vezetéstechnikai hibája, elsősorban is a sebesség nem helyes megválasztása akár vaddal való ütközésnél,⁶⁰ akár az úthibák miatti balesethez kapcsolódóan,⁶¹ de a kivilágítatlan lovas kocsival való összeütközés,⁶² vagy az alperesi munkavállalók által avar- és szemétegetéssel okozott füstben haladás esetében is.⁶³ Azon közötti és vasúti balesetek során, amelyek károsultja nem a járművet vezető személy, gyakran előforduló károsulti közrehatás az ittas befolyásoltság állapotában kifejtett (és okozatos) károsulti magatartás.⁶⁴ Önálló alcsoportnak tekinthető a gépjármű utasának felróható magatartása. Legyen szó akár a biztonsági öv becsatolásának elmulasztásáról;⁶⁵ a vezetés átengedéséről ill. akár csak a járműben utazásról annak tudatában, hogy a vezető alkoholos befolyásoltság alatt áll;⁶⁶ vagy szélsőséges esetben a vezető (hölgy) vezetés közben is folytatódó szexuális indíttatású folyamatos fizikai érintéséről.⁶⁷

Jól körülhatárolható esetcsoportba rendezhetők a *szerződésszegéssel* – különösen a hibás teljesítéssel – okozott károk bekövetkezésében való károsulti közrehatás esetei. E kategórián belül további alkategóriák képezhetők. Felróható közrehatásnak minősülhet, ha a károsult hibás tervet, anyagot bocsát a kötelezett rendelkezésére.⁶⁸ Kármegosztást eredményezhet adott esetben a használati útmutató elolvasásának elmulasztása és ezzel összefüggésben a szerződés tárgyának rendeltetésellenes használata,⁶⁹ illetve a szerződés tárgyának további használata, ha a károsult annak hibás voltát (fel)ismeri.⁷⁰ Kármegosztásra vezethet a karbantartási kötelezettség elmulasztása is,⁷¹ illetve minden olyan károsulti magatartás, ami a károkozó szerződésszegő magatartásától függetlenül szintén közrejátszik a kár bekövetkezésében.⁷² Kérdéses, hogy vajon felróható károsulti közrehatásnak minősül-e, ha a jogosult (és későbbi károsult) a szerződés teljesítésével nyilvánvalóan alkalmatlan szakembert bíz meg.⁷³ A választ illetően a felróható károsulti közrehatás általános elvei adhatnak némi eligazítást. A jogosult általában nem szakember (persze lehet ez másként is, ebben az esetben szigorúbb lesz a mérce), így nincs abban a helyzetben, hogy megítélje: az adott termék eladására, szolgáltatás nyújtására kínálózó vajon rendelkeznek-e az ehhez szükséges szakértelemmel. A jogosultnak aligha lehet e tekintetben ellenőrzési kötelezettsége.⁷⁴ Felróható károsulti közrehatást következképpen csak akkor lehet esetleg megállapítani, ha az eset körülményeiből adódóan a jogosultnak nyilvánvalóan kétségei kellett, hogy támadjanak a kötelezett szakértelmét illetően. (Még ekkor is visszatetszést kelthet a „tudhatta volna, hogy nem érték hozzá” típusú érvelés a károkozó részéről. A károsulti közrehatás figyelembevétele ebben az összefüggésben a Ptk. 4. § (4) bekezdés 2. mondatában található „saját felróható magatartására előnyök szerzése végett senki sem hivatkozhat” jogelvébe ütköznek is tekinthető.) Nyilvánvalóan túlzó azonban Bauer állítása, aki szerint a károsult megszegi kárelhárítási kötelezettségét, ha szerződéses jogviszonyban a kötelezett szerződészerű teljesítésében bíz.⁷⁵ A szerző ezáltal a szerződési jog egyik alapelvét, a „pacta-sunt-servanda” elvét és az ahhoz kapcsolódó bizalmat kérdőjelezi meg, illetve áldozza fel a praktikus gondolkodás oltárán. Felróható károsulti közrehatásként értékelhető álláspont szerint az ismertem nem szerződészerű teljesítés elfogadása, átvétele jogfenntartó nyilatkozat nélkül. A hatályos Ptk. 316. § alapján az ilyen jogosulti magatartás valamennyi, a szerződészegéshez kapcsolódó igény elvesztését eredményezi, de az új Ptk. javaslata és szakértői tervezete e szabályt már nem veszi át,⁷⁶ így az új kódex hatálybalépését követően a felróható károsulti közrehatás és az azon alapuló kármegosztás lehet az a jogintézmény, amelyen keresztül a Ptk. 316. §-ának alapvetően helyes és igazságos célja érvényesülni tud. (A szabály mögött meghúzódó alapgondolat, miszerint miért részesítse védelemben a jog az a jogosul-

tat, aki saját érdekei védelmében még egy jogfenntartó nyilatkozatot sem tesz, véleményem szerint nem vesztett igazságtartalmából.) Szerződészegéssel okozott károk esetében felróható károsulti közrehatásként vehető figyelembe a hiba közlésének elmulasztása, azzal való (felróható) késlekedés,⁷⁷ a hiba kötelezetti orvoslásában való közreműködés hiánya, esetleg a hiba elhárításának akadályozása. A hatályos Ptk.-ban ilyen kötelezettséget alapít meg a 307. §, amelynek (3) bekezdése kifejezetten kötelezi azon károk viselésére a mulasztó jogosultat, amelyek a késlekedésével összefüggésben keletkeztek (hiba súlyosbodása és ezért a javítás költségeinek növekedése; a dolog időközbeni értékcsökkenése; leszerelési, szállítási többletköltség; újbóli helyszíni felvonulás költsége).⁷⁸ Felróható károsulti közrehatásnak minősülhet a teljesítés ellenőrzésének, a szolgáltatás megvizsgálásának elmulasztása, amennyiben az ellenőrzés kifejezett szerződéses kötelezettség volt, vagy ennek hiányában is elvárható a jogosulttól. [Ld. a Ptk. 283. § (1) bekezdését a szerződések általános szabályai körében, valamint a 405. § (1) bekezdését az építési szerződés szabályai között.] Itt már csak azért is a kármegosztás lehet a megfelelő jogkövetkezmény, mert a törvény e mulasztásokat „közvetlenül nem szankcionálja, következményei csak közvetlen jelentkeznek.”⁷⁹ Felróható károsulti közrehatásként kell figyelembe venni a jogosult közreműködőinek magatartását a 340. § (2) bek. alapján. Végül, felróható károsulti közrehatásnak minősülhetnek a jogosultnak a kötelezett szerződészegésével összefüggésben hozott elhamarkodott és téves üzleti döntései is (pl. az üzem elharmarkodott bezárása, mondván, a károkozó ügysis megtéríti majd az elmaradt hasznót; vagy éppen az üzem idő előtti, áron aluli értékesítése), bár ez utóbbi, meglehetősen heterogén esetcsoport inkább már a kárenyhítési kötelezettség elmulasztásának körébe sorolható.

Végül egy olyan esetcsoport tárgyalására kerül sor, amely esetek nem feltétlenül sorolhatók a szűkebb értelemben vett felróható közrehatás fogalmi körébe. A *károsult technikai körülményeinek, körülményeinek közrehatásáról* van szó, a német jogi terminológia szerint a Betriebs- und Sachgefahr, üzemi és dologi veszély esetéről. A károsulti Betriebs- und Sachgefahr a német jogban nemcsak a durván a veszélyes üzemi felelősségnek megfelelőtethető Gefährdungshaftung-gal (szó szerinti fordításban veszélyeztetési felelősséggel) állítható szembe, hanem mindennemű károkozás esetén kármegosztást eredményezhet.⁸⁰ Tény, hogy a kár bekövetkezésében és annak mértékében közrehatatnak a károsulti üzemi körülményei, pl. ha egy szoftverhiba miatt a gyártósor karjai összeütköznek, akkor a kár kialakulásában, nagyságrendjében s így összecszerúségében nem csekély mértékben hatnak közre az üzem működésének fizikai-technikai jellemzői, pl. az egyes gépelemek súlya, mozgásának sebessége stb. Kérdés, hogy e körülményeket figyelembe kell-e, lehet-e venni de lege lata és de lege ferenda a magyar kártérítési jogban. Tény, hogy a Betriebs- és Sachgefahr elemei már most is jelen vannak kártérítési jogunkban. Ilyen szabályt fektet le a Ptk. 346. § (2) bekezdése, amely a veszélyes üzemek találkozásakor – felróhatóság hiányában – a veszélyes üzem(ek) működésében fellépő rendellenességhez kapcsolatos rendelkezik a károk megtérítéséről. Sokatmondó a 38. sz. Polgári Kollégiumi állásfoglalás rendelkező része és indokolása a veszélyes üzem károsodásáról. Az indokolás legkarakteresebb mondata így szól: „Veszélyes üzem károsodása esetén tehát az üzembentartónak járó kártérítés megállapításánál nemcsak a károkozó felróható közrehatását kell vizsgálni, hanem értékelni kell az üzembentartó terhére az üzem veszélyességét is, amennyiben az a veszélyes üzem károsodásában közrehatott.”⁸¹ Mindkét említett intézmény egyértelműen a veszélyes üzemi felelősséghez kapcsolható. Kérdéses, hogy akár analógia útján, akár az okozatosság „megosztása” révén levezethető-e mindebből a hatályos jog alapján olyan jogalkalmazás, amely következetesen, minden károkozó magatartáshoz kapcsolatosan kármegosztást alkalmaz, ha a kár bekövetkezésében és kialakulásában a károsult érdekkörében működő technikai (gépi) folyamatok is közrehatottak,

még hozzá attól függetlenül, hogy ezek a technikai-gépi folyamatok egyébiránt – ha aktívan kárt okoznak – veszélyes üzemnek tekinthetők-e, továbbá attól is, hogy a károsult vagy közreműködői felróhatóan jártak-e el. Véleményem szerint a veszélyes üzemi felelősség létjogosultságát megalapozó közismert érvek a szóban forgó kérdés megválaszolása során is felhasználhatók, hovatovább a veszélyes üzemi felelősségen túlmutató, általánosítható iránymutatásnak is tekinthetők. A meghatározott technikai folyamatokat alkalmazó személy, ha károsult, ha károkozó, s általában nagyjából ő képes befolyásolni ezek működését és így csökkenteni az e folyamatokból eredő károsodás kockázatát. Az elszigetelt károsodással összefüggésben is igaz, hogy a kockázatot (legalább részben) az viselje, aki a (károsodásban közreható) technikai folyamatok működésének hasznait élvezi. A technikai folyamatok közrehatásának egységes jogalkotói illetve jogalkalmazói elismerése szintén a kockázatelosztó szemlélet irányába tolja el a kártérítési jogot, ami egybeesik a szóban forgó jogterület társadalmi és jogi fejlődésének irányával. Végül, de nem utolsósorban meg kell említeni, hogy a kármegosztás alkalmazásának lehetősége nagy valószínűséggel találkozik a társadalom igazságérzetével, így oldaná azt a jogalkalmazásban jelenlévő feszültséget, miszerint a kártérítési esetek – osztott okozatosság hiányában – csak „mindent-vagy-semmit” jelleggel dönthetők el. A technikai folyamatok közrehatásán alapuló kármegosztás következetes alkalmazása a teljes kártérítés elvének hatékony korlátozása is lenne, ami annál inkább kívánatos, mert a szerződésszegésekért való felelősségnek az új Ptk. törvényjavaslata és szakértői tervezete szerint a felróhatóság már nem lesz előfeltétele.⁸² Véleményem szerint a javasolt jogalkalmazási technika már de lege lata is alkalmazható, levezethető, akár a Ptk. 340. § (1) bek., 345. (2) bek. vagy 346. § (2) bek. megfelelő illetve analóg alkalmazásával, akár az okozatosság segítségével. Feltehetőleg lenne összefüggés, átfedés a veszélyes üzemnek, és a közreható technikai folyamatnak, mechanizmusnak tekintett esetkörök között, de az általános jellegű szabályozás (generálklauzúla) és annak a bírói gyakorlat általi kibontása következtében e két fogalmi kör nem feltétlenül lesz egy az egyben megfeleltethető egymásnak. Az átfedés e részlegessége üdvözlendő is, hiszen nem feltétlenül csak a veszélyes üzemi intenzitású folyamatok tudnak jelentősen közrehatni a kár bekövetkezésében. Mindazonáltal dogmatikai szempontból is helyes eredménynek tekinthetnénk, ha az aktív károkozósi oldalhoz hasonlóan, ahol egyértelműen jelen van a felróhatósági alapú és a veszélyes üzemi alapú (technikai) felelősség, a passzív, károsult oldal közrehatása esetén is egyrészt klasszikus értelemben vett felróható károsult közrehatásról, másrészt pedig a technikai folyamatok közrehatásáról beszélhetnénk.

III. A kárenyhítési kötelezettség és elmulasztása

1. Jogalap, Ptk. 340. § (1) bekezdés, 356. § (1) bekezdés

A kárenyhítési kötelezettség elmulasztásának Ptk.-beli jogalapja kettős. Általános szabályként a kötelezettséget és elmulasztása esetén a kármegosztást a 340. § (1) bekezdése fedi le. Emellett figyelembe kell venni a Ptk. 356. § (1) bekezdését is, mely szerint baleseti járadék csak akkor követelhető, ha a keresetcsökkenés a károsultnak nem felróható. E szabályból a contrario levezethető, hogy a károsult maga is köteles a keresetkiesés csökkentésére a körülményei által lehetővé tett mértékben, s ha erre nem törekszik, a mulasztással érintett kár(rész) tekintetében nem fog kapni kártérítést. [Miután a 340. § (1) bekezdése inkább a kárenyhítési kötelezettséget emeli ki – kevésbé a felróható közrehatást –, a kármegosztás a szabály direkt alkalmazására alapítható. Analóg, megfelelő alkalmazás szükségessége – szemben a felróható közrehatással – nem merül fel.] A deliktuális felelősség körében a hivatalos Törvényjavaslat 5:475. § (1) bekezdése, valamint a szakértői tervezet 5:514. § (1) bekezdése a hatályos Ptk.-nak megfele-

lő szöveget tartalmaz. A Törvényjavaslat 5:120. § (2) bek. a szerződésszegéssel okozott károk körében külön nevesíti a kárenyhítési kötelezettség felróható megszegését, de a szabály szintje teljesen azonos tartalmú a fent hivatkozottakkal.⁸³ A 356. § (1) bekezdése is része lesz az új kódexnek, ld. a Törvényjavaslat 5:482. § (1) bekezdését, ill. a szakértői tervezet 5:521. § (1) bekezdését.⁸⁴

2. A kármegosztás alapja

A kármegosztás alapjával kapcsolatos kérdések részben a kárenyhítési kötelezettséggel összefüggésben is feltehetőek. A probléma mindazonáltal kevésbé tűnik összetettnek, mint a felróható közrehatás esetében. Ennek oka a két jogintézmény eltérő természetében keresendő. A felróható közrehatás – mint láttuk – valamennyi kárelemre, kárfajtára kihat, hiszen a károkozó magatartáshoz, a károkozó folyamathoz kapcsolódik. A kármegosztást a megállapított arányban valamennyi kárelem esetében el kell végezni. A kármegosztás előkérdéseként kell eldönteni, hogy azt az okozatosság, vagy pedig a felróhatóság arányában végezzük-e el. A kárenyhítési kötelezettség – még ha ezen elhatárolás tökéletlen is – már bekövetkezett károkhoz kapcsolódik, és általában minden jogalkalmazási nehézség ellenére egyértelműen megjelölhető, hogy az egyes kártételekhez kapcsolódóan pontosan mire is terjed ki a kárenyhítési kötelezettség (s hol húzódnak határai), így a konkrét kárenyhítési kötelezettség elmulasztása melyik kárfajta hat ki, melyik kárfajta tekintetében eredményezi a kármegosztást, azaz a kár vonatkozó része megtérítésének elmaradását. Egy talán túlságosan is általánosított példa szerint: a jövedelemtermelő eszköz (gépsor) helyreállításának hiánya az elmaradt vagyoni előny összegét csökkenti, mert az elmaradt vagyoni előny csökkentéséhez olyan, illetve az a kárenyhítési kötelezettség kapcsolódik, hogy a károsult jövedelemtermelő tevékenységét a lehető legrövidebb időn belül állítsa helyre. A mulasztás azonban nem hat ki a károsult személyi sérülésekkel kapcsolatban felmerült, társadalombiztosítás által nem fedezett egészségügyi kiadásaira. Ha a károsult közlekedési költségeit tudná csökkenteni oly módon, hogy autóbérlés helyett taxit vesz igénybe, és nem így jár el, az autóbérlés költségeit nem, vagy csak részben igényelheti. Ezen eljárása is csak a kötelezettséggel érintett kártételre hat ki, a többire nem. Mindezt általánosítva azt mondhatjuk, hogy a kárenyhítési kötelezettség esetében az ok-okozati összefüggés megítélése egyszerűbb. A kármegosztás elrendelése itt is az *okozatosság alapján* történik, de az *egyes kárelemekhez kapcsolva*, s ez mindenképpen mást jelent, mint a felróható közrehatás esetében, ahol is a kármegosztás a közreható magatartás súlya, az össz-okozatossághoz képest képviselt aránya, hányada a káresemény bekövetkezéséhez vezető összes releváns ok figyelembevételével kerül meghatározásra.

Hogyan modellezhető tehát a kárenyhítési kötelezettség elmulasztásához kapcsolódó kármegosztás: elsőként abban a kérdésben kell állást foglalni, hogy mire terjed ki a károsult kárenyhítési kötelezettsége. Ha ennek fényében nem teljesítette a kötelezettségét, akkor vizsgálni kell, hogy ez felróhatóan történt-e. (A kétlépcsős vizsgálat a gyakorlatban valószínűleg egy és ugyanazon gondolati művelet.) Ha igen, akkor alkalmazni kell a Ptk. 340. § (1) bekezdését: „Nem kell megtéríteni a kárnak azt a részét, amely abból származott, hogy a károsult e kötelezettségének nem tett eleget.” A jogszabály szövegezéséből következően a „kárnak azt a részét” kifejezés alatt a kárenyhítési kötelezettséggel érintett kárelem, kárfajta teljes egészét kell érteni, mint pl. elmaradt vagyoni előny (keresetkiesés, egyéb elmaradt vagyoni előnyök), dolog javítási költsége stb. A 356. § (1) bekezdés a contrario értelmezése alapján: ha a jövedelem-kiesés felróható, a baleseti járadék nem illeti meg a károsultat. Mindebből pedig az következik, hogy a felróhatóság további, másodlagos figyelembevételének nincs már helye a kármegosztás meghatározása során, vagyis a bíró nem rendelheti el (mégis) a kárenyhítési köte-

lezettség elmulasztása következtében fellépett, illetve el nem hártott kárnövekmény részleges megtérítését a felróhatóság arányára, fokára, súlyára tekintettel. A kármegosztás tehát kárelemenként, az egyes kárelemekhez kapcsolódó kötelezettség-szegésekhez kötötten történik. Természetesen nem vonható el az érintett kárelem azon része, ami a kárenyhítési kötelezettség teljesítése esetén is fellépett volna (a fenti példák szerint: a jövedelemtermelő tevékenység elvárt helyreállításáig kiesett vagyoni előny, illetve az igénybe vehető taxiköltség összege.) Mindebből következően a kármegosztás alapjai, elvei mindkét jogintézménynél ugyanazok, azonos ezek figyelembevételének sorrendje is, a lényegi különbség a közrehatás totalitásában, illetve a kárenyhítési kötelezettség kárelemekre tagolt vizsgálatában jelenik meg.

3. Felróhatóság a kárenyhítési kötelezettséghez kapcsolódóan, a kármegosztás általános elvei

A felróható károsulti közrehatás körében elmondottak – különösen a szükségképpen enyhébb elvárhatósági mércét illetően – a kárenyhítési kötelezettség kapcsán is irányadók. Mivel a károsult nem önkéntesen került kárveszélyes helyzetbe, illetve jellemzően nem beleegyezésével szenvedett kárt, nem feltétlenül felróható, ha a védekezésnek, kárelhárításnak, -csökkentésnek nem a legmegfelelelőbb módját választja.⁸⁵ Eörsi álláspontja szerint a kivételes esetektől eltekintve számolhatunk azzal a szabállyal, hogy a károkozástól mindenkinek tartózkodnia kell, így senkitől sem várható el a szokásos gondosságot meghaladó elhárítási készenlét.⁸⁶ Ahogy a Legfelsőbb Bíróság másodfokú tanácsa egy 1982-ben közzétett eseti döntésben fogalmazott, a kárenyhítési kötelezettség nem lehet terheesebb, mint maga a kártérítési kötelezettség.⁸⁷

Helytálló az a szakirodalomban is hangoztatott tétel, mely szerint a kárenyhítési kötelezettség elsődleges célja nem a károkozó mentesítése, így aránytalan, rendkívüli megerőltetést kívánó aktivitás nem várható el a károsulttól.⁸⁸ Ennek következtében a károsultnak semmilyen olyan cselekvést nem kell felvállalnia, amely szokatlannak, az átlagosnál kockázatosabbnak tekinthető;⁸⁹ nem köteles olyan magatartásra, amelynek a kifejtésével pl. saját jó hírnevét veszélyeztetné, vagy elhagyná a legalitás talaját. Általában azt kell tennie, „ami adott esetben egy értelmesen gondolkodó, rendes embertől elvárható”,⁹⁰ „józan gazdasági számítás” alapján.⁹¹

A felsorolt általános keretfogalmakat az esetsoportok és a konkrét eset összes körülményei töltik ki tartalommal. A szerződési jogban – különösen professzionális, üzleti tevékenységét gyakorló károsult esetén – magasabb lehet az elvárás szint. Almási 1929-ben megjelent művében leszögezi, hogy „a hitelező gondossági kötelezettségét annál nagyobb mérvűnek kell tekintenünk, minél inkább visszterhes alapú, vagy legalább is forgalmi jellegű jogokat gyakorol ő és annál kisebbnek, minél rosszízűsebb és forgalomellenesebb az adós kötelemszégése.”⁹² Lukács Endre 52 évvel később megjelent cikkében hasonló álláspontot képvisel, véleménye szerint a kereskedő, üzletember károsultnak olyan intézkedéseket kell tennie, amilyeneket az ő helyzetében egy rendes, gondos kereskedőtől, üzletembertől el lehet várni, figyelemmel az áru, vagy szolgáltatás sajátosságaira, értékesítési, vagy megszerzési lehetőségeire stb. Fent idézett tézisével összhangban, e kötelezettség határát az üzletág szokásai, a károsult jó hírveve, a súlyos kockázatvállalás és a legalitás jelentik.⁹³

4. Esetsoportok

A csoportképzés alapja, szemben a felróható közrehatással, nem, vagy csak érintőlegesen a károkozó magatartáshoz, a kártérítési felelősségi tényálláshoz kötődik, hanem sokkal inkább az egyes elszennvedett kártípusokhoz igazodik. Előrebocsátandó azonban,

hogy a kárfogalom (kárelemek), és a kártérítési módok egymástól való hermetikus elkülönítése aligha lehetséges, bár dogmatikai, logikai szempontból ez volna a kívánatos. (Elsőként megállapítjuk az elszennvedett kárt, majd ehhez, ezekhez hozzárendeljük a megfelelő kártérítési módot.) A gyakorlatban ezzel szemben a kárfogalom és a kártérítési módok összekapcsolódva jelennek meg, és kölcsönösen meghatározzák egymást. (Szükségképpen visszahat a kárfogalomra, a kár megállapítására pl. az a döntés, hogy a megsérült dolog esetében a kijavítás költségeit, vagypedig a dolog beszerzési értékét kell-e megtéríteni; ez annak ellenére így van, hogy a beszerzési érték megtérítése ill. a kijavítási költség megfizetése a felszínes szemlélő számára csak két kártérítési módot jelent.) Ebből adódik, hogy a kárenyhítési kötelezettség határainak vizsgálata gyakran elválaszthatatlanul összekapcsolódik a kárfogalommal, egész pontosan a kárfogalom határaival. Az alábbi esetsoportok elemzése során ezért szükségképpen érinteni kell azt a kérdést, hogy a jogrend, esetünkben a magyar polgári jog mely tételeket és milyen mértékben ismer el kárnak.

a) az egészség (és a munkaképesség) helyreállítása

A károsult egészségének helyreállítása nemcsak általában válik a javára, hanem polgári jogi szempontból is releváns, többek között a kárenyhítési kötelezettség körében. Különösen akkor, ha az egészség helyreállításával a munkaképesség is helyreállítható. Az egészség helyreállításának elmulasztását a kártérítési összeg megállapításakor a károsult terhére értékeli. Felvethető, hogy ez a polgári jogi relevancia nem ellentétes-e az *alapvető szabadságjogokkal*, az ember önrendelkezési jogával. A kárenyhítési kötelezettség szabályának alkalmazása nem fosztja meg a jogalanyokat önrendelkezési joguktól, szabad nekik lemondani egészségük helyreállításáról, ugyanakkor e döntésük (polgári jogi) következményeit vállalniuk kell, nem várhatják, hogy pusztán azért valaki más (a károkozó) finanszírozza létfenntartásukat, mert valaha károsodást szenvedtek, szemben sok más, szociálisan, egészségi szempontból hátrányos helyzetben lévő személlyel szemben, akik nem idegenkezűség végett kerültek hasonló helyzetbe. Természetesen mindez csak a kár azon részére vonatkozik, amely a károsult mulasztása miatt következik be, illetve nem csökken. A kárenyhítés nevesített kötelezettsége mellett más alapvető kártérítési jogi intézmények (pl. az okozatosság hiánya ezen károk tekintetében) is alátámasztják a fenti érvelést.

A károsultnak tehát *közre kell működnie kezelésében, rehabilitációjában*. Be kell tartania a kezelőorvos utasításait az életmód (pl. kímélő étrend) tekintetében. Szükség esetén – ha ez gyógyulásának előfeltétele –, kerülnie kell alkoholt és más élvezeti cikkeket fogyasztását, részt kell vennie a rehabilitáción, meg kell jelennie a kontrollvizsgálatokon. Alá kell vetnie magát a nem különösebben veszélyes és nem különösebben fájdalmas orvosi beavatkozásoknak, még akkor is, ha ezek kellemetlenséggel, kényelmetlenséggel és (kisebb) fájdalommal járnak. Kérdéses, hogy hol húzódik e kötelezettség határa, különös tekintettel a műtéti beavatkozásokra. A szakirodalomban hiába keresünk erre nézve egyértelmű irányutatást. Nyilvánvalóan nem kell alávetnie magát a károsultnak az olyan operációnak, amely az életére nézve veszélyes, bizonytalan kimenetelű, vagy amellyel már esetében többször, de eredménytelenül próbálkoztak.⁹⁴ Nem is biztos, hogy a jogtudománynak kell választ adnia a kérdésre, tekintettel arra, hogy valójában orvosi szakkérdésről van szó. Az orvosi indikációt és az orvosilag felmérhető, prognosztizálható kockázatokat kell elsősorban figyelembe venni. Mivel a felróhatóság kritériumából eredően nem csak az általában elvárhatóságot, hanem az adott helyzetet is figyelembe kell venni, nem lehet feltétlenül kizárni a vizsgálat köréből a konkrét károsult konkrét körülményeit, s e körben a szubjektív szempontokat sem (pl. hogy az elszennvedett sérelemre tekintettel mennyire várható el a károsulttól, hogy alávesse magát valamilyen beavatkozásnak. Nyil-

vánvalóan így kell döntenie életveszélyes elhárító műtét esetén.). A kérdés megválaszolása során – nevezetesen, hogy a károsult nem sértette-e meg kárenyhítési kötelezettségét azáltal, hogy valamilyen műtétbe nem egyezett bele – az orvostudomány szakismeretét, az egészségügyi törvényben lefektetett elveket kell elsősorban figyelembe venni, kisebb súllyal – nyilvánvaló indokoltóság esetén – szerepet játszhatnak a károsult személyes körülményei is. Tovább nehezíti a döntést, hogy a műtéthez még egyértelmű orvosi indikáció esetén is kapcsolódik kockázat, ha más nem is, a narkózis és a fertőzés kockázata. A kárenyhítési kötelezettséggel összefüggésbe hozhatók az egészségügyről szóló 1997. évi CLIV. törvényben foglalt betegjogok, különösen a tájékoztatáshoz való jog (13–14. §§), hiszen megfelelő tájékoztatás hiányában aligha hozhat megalapozott döntést a kezelésbe, beavatkozásba való beleegyezés tekintetében a károsult, így elzárkózó döntése feltehetőleg nem lesz felróható. Másrészt felvethető, hogy nem jelenti-e az egészségügyi törvényben foglalt egyes betegjogok, így a gyógyintézet elhagyásához való jog (12. §), az önrendelkezéshez való jog (15–19. §§) és az ellátás visszatartásához való jog (20–23. §§) korlátozását a kármegosztás, mint polgári jogi jogkövetkezmény, hiszen az egészségügyi ellátásról való lemondás a kárenyhítési kötelezettség megszegéseként is felfogható a fent kifejtettek szerint. A felsorolt betegjogokat egyrészt maga az egészségügyi törvény is korlátozza. Másrészt a kárenyhítési kötelezettség, mint polgári jogi jogkövetkezmény nem korlátozza a károsultat (beteget) e jogok gyakorlásában, pusztán vállalnia kell döntésének valamennyi következményét, így adott esetben a kármegosztást is. Nem ez az egyetlen eset, amikor egy jogi tény több jogág szempontjából is releváns és minden jogág a saját szabályai szerint a saját jogkövetkezményeit illeszti ugyanazon jogi tényhez.

b) a keresetkiesés csökkentése, munkavégzés

A károsultnak hasznosítani kell megmaradt munkaerőjét, az adott helyzetben általában elvárható magatartás követelményének megfelelően és annak elvárhatósági keretei között dolgoznia kell. Ahogy ez a Ptk. 356. § (1) bekezdés megfogalmazásából is kiderül: csak a neki fel nem róható okból bekövetkezett jövedelem-kiesést köteles megtéríteni a károkozó.

A munka jellege, a károsult képzettsége, végzettsége, életkora és egészségi állapota, valamint a sérülés súlyossága ismeretében lehet állást foglalni abban a kérdésben, hogy a károsultnak *el kell-e vállalnia valamilyen munkát*, s ha nem teszi, az felróható magatartás e. A képzettséget és a végzettséget illetően nyilvánvalóan nem kell olyan munkát vállalnia, ami szakképesítésének, végzettségének egyértelműen nem felel meg.⁹⁵ A konkrét esetben ennek eldöntése rendkívül nehéz is lehet, hiszen elvárható-e például egy sérült tudóstól, bírótól, művésztől, hogy parkolóórként munkát vállaljon? E munka nyilvánvalóan nem éri el azt az összetettséget, kreativitást stb., amit korábbi munkájuk során gyakoroltak, s amihez hozzászoktak. Ugyanakkor, senki sem várhatja, hogy a károkozó élete végéig eltartsa s így soha, semmilyen munkát ne kelljen végeznie. A károsult mentális állapotának sem tesz jót, ha nem végez munkát, amennyiben az egészségügyi állapota ezt lehetővé tenné.⁹⁶ A kérdés nem feltétlenül egyszerű azokban az esetekben sem, ha legalább is elvileg volna lehetőség ugyanazon munka végzésére, csak más keretek között. A Legfelsőbb Bíróságnak egyik 1986-ban született és egy esztendővel később közzétett döntésében abban kellett állást foglalnia, hogy elvárható-e a gépjárműve hibája miatt azt használni nem tudó zongoratanártól, hogy e tevékenységét a szomszédos településen gépkocsi hiányában is folytassa. E körben a bíróság azt rendelte vizsgálni, hogy a tanítványok lakóhelye közforgalmú járművekkel elérhető-e, s ha igen, akkor mennyi idő alatt, illetve, hogy az így kieső jövedelmet a lakásán adott magánórakkal kompenzálhatta volna-e, tekintettel lakáskörülményeire, s arra, hogy volt-e a felperes lakóhelyén igény zongoraórára.⁹⁷ Az életkor

azért lehet fontos, mert fiatalabb korban még nagyobb az ember alkalmazkodó képessége. Minél fiatalabb valaki, annál inkább elvárható tőle, hogy új képésítést szerezzen, átképzésben vegyen részt, vagy szakmát váltson.⁹⁸ Eörsi összegző megfogalmazása szerint a „*más munkaterületre való áttérés, átképzés, kiképzés csak a körülményekhez képest várható el.*” E körülmények részben objektívek (munkaerőpiac, átképzési lehetőségek stb.), részben szubjektívek, a sérült személyében rejlők (a károsult megmaradt munkaképessége, személyi és családi viszonyai, tanultságának foka stb.).⁹⁹ Zoltán az átképzésben való részvételt általános jelleggel, megszorítás és feltételek nélkül említi.¹⁰⁰ Eörsivel egyetértésben hangsúlyozni kell, hogy a károsult kárenyhítési kötelezettségének határait illetően valóban helye van szubjektív szempontok figyelembevételének.

Nehezebb választ adni arra a kérdésre, hogy a károsultnak vajon *lakóhelyet kell-e váltania*, elvárható-e tőle, hogy az ország másik részébe, netán külföldre költözzön annak érdekében, hogy az elcsenvedett károk ellenére munkát találjon. Minden bizonnyal nagyon érzékeny kérdésről van szó, különös tekintettel arra az általános elvre, hogy a kárenyhítési kötelezettségnek nem a károkozó helyzetének megkönnyítése az elsődleges célja. Nemleges válasz tűnik helyesnek a jelenlegi gazdasági-társadalmi helyzet ismeretében, figyelembe véve a magyar lakosság viszonylag alacsony mobilitását. (A probléma nyilvánvalóan csak akkor bír relevanciával, ha a konkrét esetben a károsult eredeti munkáját a károkozás következtében már nem tudja ellátni, s lakókörnyezetében nem, csak az ország egy másik szegletében adódik olyan munkalehetőség, amit sérülése ellenére el tud végezni.) Az Eörsi által elemzett (és egyetértését élvező) bírói gyakorlat szerint még az átképzésben való részvétel kapcsán sem várható el a károsulttól, hogy ideiglenesen elköltözzön, vagy az átképzés idejére rendszeresen vállalja az ezzel járó hosszabb utazást.¹⁰¹ Egy Petrik által elemzett 1981-es döntés szerint a szociális foglalkoztató igénybevételeire is csak akkor köteles a károsult, ha az a lakóhelyén, vagy annak közelében található.¹⁰² Ennek ellenére úgy vélem, hogy a kárenyhítési kötelezettség szigorúbb felfogása, a lakóhely megváltoztatásának követelménye a konkrét tényállástól függően nem zárható ki, ahogy a fenti pontban foglaltak szerint az életmód megváltoztatása, az orvosi utasítások betartása és bizonyos magatartásoktól való tartózkodás is megkívánható a károsulttól. A gazdasági-társadalmi körülmények is megváltoztak, az állampolgároktól piaccgazdasági feltételek között (károsulttól függetlenül is) nagyobb, de legalább is növekvő mobilitás várható el, hiszen az ország egyes részeiben munkaerőhiány van. A bírónak ugyanakkor nagyon gondosan kell mérlegelnie, s álláspontom szerint figyelembe kell vennie a károsult családi körülményeit is, hiszen e körülmények nagymértékben hozzátartoznak annak megítéléshez: mi az az adott helyzet, amiben az általában elvárhatóságot vizsgáljuk. (Egyedül él-e a károsult, vagy családban; nevel(nek)-e gyermeket, vagy sem; ha igen, a gyermek mennyi idős, kellene-e iskolát váltania, a károsult partnere is talál-e munkát az új lakóhelyen stb.)

A kárenyhítési kötelezettség határait részben maga a jogalkotó jelölte ki a Ptk. 356. § (3) bekezdésében, eszerint a *jelentős testi fogyatékosság ellenére nyújtott rendkívüli munkateljesítmény* már semmiképpen sem várható el a károsulttól, így annak eredményével nem lehet csökkenteni a kártérítés összegét. A munka jellege, a károsult szakképesítése és személyes adottságai, a sérülés jellege alapján dönthető el, hogy a károsult által végzett tevékenység jelentős sérülés ellenére kifejtett rendkívüli munkateljesítmény-e. A bírói gyakorlatot értékelő szakirodalom szerint ilyennek minősül, ha a károsult sérüléséből eredően főleg járása nehezült el, mégis elvégzi a mezei munkát;¹⁰³ vagy ha annak ellenére korábbi munkáját végzi, hogy egyik lábát a károkozás (jellemzően baleset) következtében elveszítette. Rendkívüli munkateljesítménynek számít, ha a károsult korábbi munkakörét csak úgy tudja ellátni, hogy rendszeresen túlórázik.¹⁰⁴ Az idézett szabály azt a tartományt jelöli ki, amelybe sorolt tevékenység már

egészen biztosan nem várható el a károsulttól, de nem jelenti azt, hogy csak ez nem várható el tőle az adott helyzetben. Másként fogalmazva: nem arról van szó, hogy minden elvárható, ami nem jelentős sérülés ellenére nyújtott rendkívüli munkateljesítmény. A 356. § (3) bekezdése nem mentesít a fenti szempontok (milyen munkát kell elvállalni, átképzés, lakóhelyváltás) mérlegelése alól. A Ptk. 356. § (3) bekezdés szerinti szabály az új Ptk.-ban is szerepelni fog.¹⁰⁵

c) az elmaradt (elmaradó) vagyoni előny csökkentésének egyéb esetei

A fenti esetsoport a természetes személyek munkavégzést illető kárenyhítési kötelezettségére vonatkozott. Hasonlóképpen, a nem természetes személy jogalanyoknak is törekedniük kell a haszonkiesés csökkentésére. (Az alább ismertetendő esetkörök vonatkoznak azon természetes személyekre is, akik kereskedőként, egyéni vállalkozóként, szellemi szabadfoglalkozásúként, üzletemberként stb. nem kötött munkaidőben, munkaviszonyban tesznek szert jövedelemre.)

Jövedelem-kiesést okoz, ha a *jövedelemszerző tevékenység eszköze* (haszonállat, haszongépjármű, fagyaltalozó, dísznövény-állomány) sérül, ill. semmisül meg. A károsult kárenyhítési kötelezettsége ezekben az esetekben a jövedelemtermelő eszköz helyreállítására, vagy más, jövedelemtermelő tevékenység megkezdésére terjed ki. A szóban forgó esetsoport plasztikus példája a kárfogalom és a kárenyhítési kötelezettség összekapcsolódásának: a kárenyhítési kötelezettséget azon bírói gyakorlatból tudjuk levezetni, mely szerint elmaradt vagyoni előnyt csak a jövedelemtermelő tevékenység helyreállításának időszakára ítélt meg a bíróság, mondván, az ehhez szükséges idő elteltével, és intézkedések meghozatala eredményeképpen a dologi kár fejében kapott kártérítési összegre, vagy más forrásra támaszkodva a károsult ismét szert tehet jövedelemre (mert vagy helyreállította az eszközöket, vagypedig más tevékenység folytatásába kezdett). A tétel, miszerint a vagyoni előny csak a regenerálódási időszak alatt marad el, s így elmaradt vagyoni előny alatt csak az ezen időszakban kieső jövedelmet vagy más elmaradó bevételt kell érteni, funkcionálisan ekvivalens azzal a tétellel, hogy az elmaradt vagyoni előny tekintetében a károsult kárenyhítési kötelezettsége kiterjed a jövedelemtermelés helyreállítására, s ha ennek felröghatóan nem tesz eleget, a haszonkiesésnek csak egy részét, a regenerálódási időszakra eső részét ítélik meg neki kártérítésként. Az e körben legtöbbet hivatkozott – bár nem az első – jogeset a BH 1997. 332. számon közzétett, 'fagyaltalozós' döntés: az alperes által biztosított jármű nekiment a felperes által üzemeltett fagyaltalozónak és tönkretette azt. A bíróság a kárenyhítési kötelezettség mellett a jóhiszeműséget és a jogok társadalmi rendeltetésével összhangban történő gyakorlatát is említve kimondta, hogy a károsult „köteles mindent megtenni annak érdekében, hogy további megélhetését mielőbb önerejéből, munkavégzéssel biztosítsa. Ez pedig kiterjed arra is, hogy a biztosítótól dologi kár címén kapott összeget erre a célra fordítsa.” Ha így tesz, a káreseményt követő évben már szert tehetett volna jövedelemre.¹⁰⁶ A bíróság által képviselt álláspont a szakirodalomban is megjelenik,¹⁰⁷ eszerint a 'regenerálódási időszak' hossza (a jövedelemtermelő eszköz helyreállításának vagy más jövedelemtermelő tevékenység folytatására való felkészülésnek az időtartama) a jövedelemtermelő eszköz mibenlététől, a berendezés, üzem felszereltségétől és attól is függ, hogy pontosan minek a gyártása, termesztése, tenyésztése stb. történik a megsérült vagy elpusztult eszköz segítségével. Igavonó állatok és más haszonállatok esetében a korábbi szakirodalom 3–6 hónapot említ,¹⁰⁸ a Ptk. újabb kommentárja a lehető legrövidebb időn belül tartja szükségesnek az elpusztult állatállomány pótlását, konkrét időtartam megjelölése nélkül.¹⁰⁹ A jövedelemtermelő tevékenység helyreállításának átlagos vagy általános időtartama azonban csak egy a döntési szempontok közül. A bíróságnak a konkrét károsult konkrét lehetőségeit és a kár-

okozáskor illetve azt követően fennállt piaci helyzetet, gazdasági körülményeket is mérlegelnie kell.¹¹⁰

A szerződészegéssel okozott károkhoz kapcsolódik a *fedezeti ügylet* (adásvételi, szállítási szerződés esetén fedezeti vétel vagy eladás) kérdésköre, ami a kárenyhítési kötelezettséggel úgy függ össze, hogy köteles-e a károsult (a szerződészegő fél szerződő partnere) a károk csökkentése érdekében fedezeti ügyletet kötni. Ha ugyanis sor került fedezeti ügylet megkötésére, akkor a kár a szerződésben kikötött ellenszolgáltatás és a paci ár különbözetre korlátozódik, s számos ezt meghaladó kártétel megelőzhető (pl. a szerződő fél által a szerződési partnereknek fizetendő kötbér vagy éppen kártérítés). Ha és amennyiben fedezeti ügylet kötését a károsulttól a kárenyhítési kötelezettség körében megköveteljük, úgy ennek elmulasztása esetén kártérítést nem követelhet, illetve ekkor is csak a fent megjelölt különbözet erejéig követelhet. Bár a fedezeti vétel, ill. eladás általában mint a vevő, megrendelő joga és nem mint kötelezettsége jelenik meg,¹¹¹ Köles Tibor egyetértőleg idézi a Legfelsőbb Bíróság – már hatályon kívül helyezett – GKT 64/1973. sz. állásfoglalását, amely szerint szállítási szerződés esetén elvárható a megrendelőtől, hogy a gazdaságosság és a célszerűség követelményeit szem előtt tartva fedezeti vételt eszközöljön, különösen akkor, ha a szállító szerződészegése a konkrét ügyben okozott hátrányokon túlmenően a jövőbeni piaci kapcsolatok létesítését is akadályozná vagy nehezítené.¹¹² Annak ellenére, hogy a hatályon kívül helyezett állásfoglalás alapfogolata ma is helytálló, hovatovább a piaczgazdaságra való áttéréssel még inkább nőtt a fedezeti ügylet jelentősége, s a jogügyleti kapcsolatok számának, volumenének ugrásszerű növekedésével elvárhatósága is, egyet kell érteni a Frigyes Béla által már 1932-ben idézett és ismertetett bírói gyakorlattal, miszerint a kárenyhítési kötelezettség határainak megállapítása során, nevezetesen annak eldöntésekor, hogy a károsulttól elvárható-e fedezeti ügylet megkötése, gazdasági lehetőségeit, pénzügyi helyzetét is vizsgálni kell.¹¹³

A sérült termelőeszköz pótlása és a fedezeti ügylet mellett számtalan egyéb helyzet is adódhat, amikor a károsultnak minden elvárható eszközzel törekednie kell a kár (esetünkben az elmaradt és elmaradó vagyoni előny) csökkentésére. Ilyen lehet például eszközeinek alternatív hasznosítása: pl. ha vetését tönkreteszik, elvárható a károsulttól, hogy a termőföldet másként hasznosítsa, abba más haszonnövényt vessen.¹¹⁴ Amennyiben a károkozó esemény többletmunkával, segédező beállításával elhárítható,¹¹⁵ a termelés kiesés, forgalomcsökkenés behozható, úgy ezt is meg kell kísérelnie.¹¹⁶ Személyszállító vagy teherfuvarozó cégek esetében a járatok sűrítésével, éppen nem közlekedő járművek újbóli üzembe állításával jelentősen csökkenteni lehet a fenyegető kárt és a károsultnak ezen intézkedéseket meg is kell tennie.¹¹⁷ Szigorúan az eset összes körülményeire tekintettel lehet állást foglalni abban a kérdésben, hogy a károsult köteles-e felhasználni megtakarításait, tartalékait, köteles-e valamilyen közbelső beruházást eszközölni a jövedelemtermelő tevékenység folytatása érdekében, illetve, vajon kiterjed-e kárenyhítési kötelezettsége arra, hogy hitelt vegyen fel a termelés folyamatossága érdekében. Minél inkább professzionális, stabil anyagi háttérrel rendelkező szervezetről van szó, annál szélesebb körű kárenyhítési kötelezettség terheli. Ugyanakkor e körben sem szabad figyelmen kívül hagyni a kárenyhítési kötelezettség általános elveit és határait: nem a károkozó mentesítése a cél, és a kárenyhítés nem lehet szigorúbb, mint a károkozó kártérítési felelőssége. Így biztos nem köteles a károsult jelentős kockázatú és nagyszegű beruházást igénylő új vállalkozást indítani annak érdekében, hogy a károkat mindenáron csökkentse, enyhítse. Előfordulhat, hogy a károsult éppen a termelés leállításával tesz eleget kárenyhítési kötelezettségének: nem termel veszteséget, vagy selejtet, amennyiben a károkozó magatartásnak az intézkedés meghozatala nélkül éppen ilyen következményei lennének.¹¹⁸

d) a kárenyhítési költségek szükséges körben és mértékben való tartása

A kárenyhítési költségek kapcsán is elmondható: a kárfogalmat, a megtérítendő károk körét és a kárenyhítési kötelezettség terjedelmét nem lehet elszigetelten vizsgálni. De facto ugyanaz az eredmény, ha a jogalkotó, vagy a bírói gyakorlat a megtérítendő károk körét szűkíti, vagy pedig arra hivatkozással állapít meg alacsonyabb összeget, utasít el bizonyos kártételeket, hogy a károsult nem tett eleget kárenyhítési kötelezettségének. (Az utóbbi jogi megoldás talán annyival bonyolultabb, hogy a károsulti oldalon a felróhatóságot is vizsgálni kell. Igaz, a kárfogalmat szűkítő elvek kialakítása és az ehhez kapcsolódó mérlegelés sem feltétlenül egyszerű.) Mindezt a kárenyhítési költségekre vetítve: egyrésztől megkövetelheti a jogrend, hogy a károsult szorítsa e költségeket a szükséges és arányos körre, összegre, s ha nem így tesz: nem tett eleget kárenyhítési kötelezettségének. Másrésztől – s az új Ptk. ezt az utat látszik követni – ki lehet mondani akár a törvényben, hogy csak a szükséges, indokolt, arányos, gazdaságos költségeket köteles megtéríteni a károkozó.¹¹⁹ A szoros összefüggést vitathatatlaná teszi az a körülmény, hogy a kárenyhítési költségek esetén a károkozás és a kiadások bekövetkezése, eszközlése közé 'beekelődik' a károsult döntése. A kárenyhítési kötelezettséggel összefüggésben a károkozót terheli annak bizonyítása, hogy a költség, kiadás nem felelt meg a szükséges-ség, célszerűség, gazdaságosság követelményének.¹²⁰ Szigorúban fogalmaz Pecze Dóra, szerinte a „*csak a ténylegesen felmerült, feltétlenül szükséges, indokolt összegek vehetők figyelembe az ésszerűség és a méltányosság elvei szerint.*”¹²¹ Eörsi külön kiemeli, hogy a fényüzési kiadások nem térítendőek meg.¹²² A kárenyhítési kötelezettséggel összhangban, a költségek és kiadások indokoltsága körében szubjektív körülmények figyelembevételének is helye lehet.¹²³ Azt kell megvizsgálni, hogy a kiadás eszközlésekor szükségesnek és arányosnak tűnt-e, nem volt-e a kár enyhítésére nyilvánvalóan alkalmatlannak tekinthető. A célszerű költsékezés akkor is indokolt lehet, ha végül nem vezetett eredményre, vagyis utólag nem teszi aránytalaná és indokolatlanná a kiadást az a tény, hogy a kárt végül mégsem sikerült elhárítani, enyhíteni.¹²⁴

(1) kárenyhítési kötelezettség dologi károk esetén, javítási költség v. beszerzési érték

Kiindulópontot a Legfelsőbb Bíróság Polgári Kollégiumának 44. sz. állásfoglalása jelenthet, eszerint: „*A károsult és a felelős személy viszonyának, valamint az eset körülményeinek és a törvényben előírt szempontoknak a figyelembevételével azt a kártérítési módot kell alkalmazni, amely a teljes jóvátétel elvének gyakorlati érvényesülését a legcsekélyebb sérelemmel és a legeredményesebben biztosítja.*”¹²⁵

Ugyan az állásfoglalás a kártérítési módok közötti választás elveit tartalmazza, mégis, általános jelleggel is levezethető belőle, hogy a kártérítés módjának meghatározásánál se a károsult, se a károkozó ne szenvedjen aránytalan sérelmet.¹²⁶ Dologi károk esetében akár a javítási költség megtérítéséről, akár a beszerzési érték megfizetéséről van szó, a kártérítés mindkét esetben pénzbeli. Hogyan alkalmazandó mégis a PK 44. sz. állásfoglalásból levont általános következtetés a két kártérítési mód közötti választásra és ezzel összefüggésben a kárenyhítési kötelezettségre? Az aránytalan sérelem helyett a második világháború előtti szakirodalomban, különösen Marton műveiben, a költségek összeméréséről, aránytalan költségekről volt szó: a természetbeni visszatérítést utasítja el a szerző, ha az a károkozónak aránytalan nagy költséget okozna.¹²⁷ Eörsi utal arra, hogy amennyiben a javítás aránytalan költségekkel jár, a bíróság ehelyett az értékcsökkenésnek megfelelő kártérítést ítélhet meg.¹²⁸ Álláspontja szerint a személyes érdekek mellett társadalmi érdek is az, hogy a helyreállítás gazdaságosan menjen végbe. Úgy vélem, tekintettel a kárenyhítési költségek ésszerűségére és szükségességére, vala-

mint a károsult kárenyhítési kötelezettségére, mindebből az következik, hogy a károsult a javítási, helyreállítási költségeket csak akkor követelheti, ha azok nem haladják meg a megsérült, vagy elpusztult vagyontárgy beszerzési értékét, illetve, választása szerint más esetekben is követelheti a javítási költségeket, de legfeljebb a beszerzési érték erejéig. Ezzel ellentétes megfontolás és gyakorlat burkoltan az előszereteti érték (praetium affectionis) elismerésére vezethet, ami nem lehet célja a modern kártérítési jognak. Milyen érvek szólnának minden esetben a konkrét vagyontárgy helyreállítása mellett: a megszokás, illetve a károsult racionális érvekkel aligha magyarázható ragaszkodása éppen a megsérült dologhoz, ez pedig valóban az előszereteti értékhez hasonlatos. Az ellentétes megfontolás már csak azért sem lenne helyes, mert olyan nem vagyoni érdeksérelmet részesítene védelemben (egy adott tárgyhoz való ragaszkodáson alapuló bánat és fájdalom, amit a tárgy elvesztése, megsérülése okoz, ami kétségkívül erősen szubjektív és nem vagyoni természetű érdeksérelm), ami nem személyiségi jogi jogsértésen alapul, vagy legalábbis nehezen lehetne összefüggésbe hozni bármilyen személyiségi jogi jogsértéssel, ami pedig a magyar polgári jogban a nem vagyoni érdeksérelmek kompenzálásának közös nevezője és szükséges feltétele.

A dologi károkhoz kapcsolódóan a kárenyhítési kötelezettség körében elvárható lehet, hogy a károsult mielőbb döntse el: a kártérítés milyen módját kívánja, részesíti előnyben, továbbá törekednie kell a helyreállítás, vagy beszerzés gyors lebonyolítására, csökkentve ezáltal a dolog sérülésével összefüggő következményes (közvetett) károkat.¹²⁹ Ha a dolog megjavítása és a javítási költségek követelése mellett dönt, törekednie kell a legkedvezőbb javítási mód kiválasztására,¹³⁰ ami akár arra is kiterjedhet, hogy maga a károsult köteles megjavítani a dolgot, ha rendelkezik (szervezeti jogalany károsult esetén: munkatársai rendelkeznek) az ehhez szükséges szakértelemmel és technikai felszereltséggel.¹³¹ Kárenyhítési kötelezettsége körében – ha nem a javítás mellett dönt – hasznosítania kell valamilyen úton-módon a residuumot, akár úgy, hogy a károkozó részére kiadja, akár úgy, hogy értékesíti. A maradvány értékét mindenképpen le kell vonni a kártérítési összegből, akkor is, ha a károsult fenti kötelezettségének nem tett eleget.¹³² Akár a javítás, akár a beszerzési érték mellett dönt a károsult, valószínűleg elvárható tőle, hogy vegye igénybe a rendelkezésére álló kedvezményes lehetőségeket, akciókat. Az eset összes körülményeinek ismeretében lehet eldönteni, hogy a károsult köteles-e a fentiek érdekében egyfajta piacutatást végezni, tájékozódni az árakról és lehetőségekről; köteles-e továbbá a mielőbbi helyreállítás érdekében tartalékait mozgósítani, hitelt felvenni (ld. előző pont) stb. E körülmények elemzésekor mindenképpen figyelembe veendő, hogy a károsult természetes személy, vagy szervezeti jogalany-e, a megsérült (vagy elpusztult) vagyontárggyal való foglalatosság szakmai-üzleti körébe esik-e, vagy sem; szervezeti jogalanyok terén a szervezet nagysága és tevékenységi köre is fontos lehet.

(2) egészségügyi költségek személyi sérülés esetén

A személyi sérülésekhez kapcsolódó költségek indokoltságának fokmérője egyedül az orvosi indikáció, vagyis a károsult kárenyhítési kötelezettsége nem terjed ki arra, hogy bármilyen, orvosiilag indokolt beavatkozásról, kezelésről, rehabilitációról, utókezelésről, gyógyszeréről, gyógytornáról, speciális étrendről, gyógyászati segédeszközről, pszichológus vagy éppen logopédus igénybevételéről stb. lemondjon annak érdekében, hogy a kár összege kisebb legyen.¹³³ Ellenkezőleg – ahogy a fentiekben láttuk – éppen azzal sérti meg kárenyhítési kötelezettségét, ha nem törekszik egészsége (és keresőképessége) helyreállítására. Nem minősíthető utólag nyilvánvalóan indokolatlannak az olyan beavatkozás, kezelés költsége, ami mégsem bizonyult eredményesnek, de igénybevételekor indokolt volt.¹³⁴ Eörsi úgy fogalmaz, hogy a gyógyításra fordított költségek akkor is indokoltak, ha a

gyógyulás orvosilag eleve reménytelennek látszik.¹³⁵ Ez alatt nyilván azt kell érteni, hogy a károsult gyógyulása érdekében minden lehetséges eszközt be kell vetni, s ha állapotában javulás nem érhető el, akkor is indokolt a létfenntartásával, fájdalomnak csillapításával kapcsolatos költségek megtérítése. A kárenyhítési kötelezettség végett nem kell lemondania a károsultnak akár költséges külföldi gyógykezelésről, vagy csak külföldön beszerezhető gyógyszerekről sem, ha a szóban forgó kezelés vagy orvosság csak így biztosítható a számára.¹³⁶ A kárenyhítési kötelezettség így a személyi sérülésekhez kapcsolódó egészségügyi kiadások körében játssza a legkisebb szerepet.

A rendszerváltás előtti szakirodalomban komoly problémaként merült fel, hogy a károsult követelheti-e magánrendelésen kifizetett díjat, vagy pedig a kárenyhítési kötelezettség jegyében a társadalombiztosítás intézményeit (akkoriban SZTK) köteles igénybe venni.¹³⁷ A kérdés az egészségügyi várólisták kialakulásával újból aktuálissá vált: jogosult-e a károsult magánklinikán, magánrendelésen igénybe venni valamilyen szolgáltatást, vagy pedig köteles a kárt enyhítendő a társadalombiztosítás által finanszírozott keretek között – azaz a sorát kivárva – kezeltenie magát. Felvethető, hogy miért kerüljön előnyösebb helyzetbe az, aki károkozás (idegenkezűség) miatt szorul kezelésre, mint mindenki más, aki természetes élettani okokból betegedett vagy sérült meg. Ha ezt az érvelést követjük, akkor nyilvánvalóan arra kellene kötelezni a károsultat, hogy az ellátást a társadalombiztosítás keretei között vegye igénybe, ha kell, jóval később. Ez az álláspont azonban aligha lehet helyes. A károsult és az élettani okokból megbetegedett (vagy „véletlenül” megsérült) között éppen az a különbség, hogy az előbbi a károkozó magatartás hiányában valószínűleg nem került volna ilyen helyzetbe. Az a tény, hogy neki valaki más okozta a kárt, aki a polgári jog szabályai szerint az okozott kárért felelőssé tehető, kiemeli a sorsszerűen kezelésre, ellátásra várakozók köréből, hiszen a károsodás az ételtel járó „normális szintű” megbetegedési és sérülési kockázatot meghaladóan érte. A felelősségi és kártérítési jog elveivel és céljaival összhangban áll, hogy a károkozó viselje annak kockázatát: kit, milyen fizikai adottságokkal károsított meg és az illető milyen kezelésre szorul. A várakozás semmiképpen sem indokolt, az esetek túlnyomó többségében orvosilag sem, az orvosi indikáció a mielőbbi kezelés, szükség esetén beavatkozás mellett szól, így a várólisták sem orvosi döntésen alapulnak, hanem az ellátórendszer hiányosságának negatív következményei. Végül, a kezelés, beavatkozás halogatásával a károsult akár meg is szegheti egyéb irányú kárenyhítési kötelezettségét, ami az egészség és a keresőképesség mielőbbi helyreállítására irányul. Minél később áll munkába a károsult, annál magasabb lesz a jövedelem-kiesése, amit szintén a károkozónak kell megtérítenie. Álláspontom szerint tehát alapvetően igénybe vehető magánrendelés, magánklinikai ellátás. E következtetést az eset körülményei, pontos szakorvosi megítélése, a költségek és kényelmetlenségek, egyéb fizikai tényezők (fájdalom, mozgáskorlátozottság mértéke) árnyalhatják.

A fentiek nem feltétlenül igazak az egészségügyi ellátáshoz esetlegesen kapcsolódó kísérőszolgáltatásokra. Nem feltétlenül illeti meg a károsultat az egyágyas, televíziós kórházi szoba. Védhető álláspont, hogy a kárenyhítési kötelezettség miatt, a költségek csökkentése érdekében a károsult nem jogosult luxus kórházi körülmények között lábadozni, vagy az említetthez hasonló feláras szolgáltatásokat igénybe venni. A német kártérítési jogban pl. azt vizsgálják, hogy a károsult vajon akkor is igénybe venné-e a szolgáltatásokat, ha sorsszerű megbetegedés, vagy baleset miatt került volna a kórházba, és a költségeket így nem háríthatná át egy harmadik személyre, nevezetesen a károkozóra. A kártérítési jognak ugyanis nem feladata szociális különbségek kiegyenlítése, nem feladata a károsultat jobb helyzetbe hozni, mint amilyenben a károkozás nélkül lenne.¹³⁸ Ezen ún. önfinanszírozási teszt alkalmazásának nincs helye, amikor magáról a kezelés, ellátás igénybevételéről van szó, ld. ehhez a fent kifejtette-

ket, hiszen ezzel ellentétes álláspont a gyógyulás és a regenerálódás eredményességére is kihatóan diszkriminálna vagyonos és kevésbé vagyonos károsult között. (Az önfinanszírozási teszt alkalmazásától a kísérő körülményekre nézve is el kell tekinteni, ha azok elválaszthatatlanok az orvosi indikáció folytán okszerűen igénybe vett magánklinikai ellátástól, vagy éppen orvosi értelemben is szorosan összefüggnek a károsult gyógyulásával: pl. a gyors regenerálódás fokozott nyugalmat kíván, s ez indokolja egyágyas szoba igénybevételét.) A német állásponttal vitába szállva védhető lenne, hogy a jól szituált károsultat éppen azért nem illeti meg kártérítés a feláras szolgáltatások ellenértéke erejéig, mert azt önerőből is fedezni tudja. Ez a megoldás viszont ellentétes lenne a kártérítési jog individuális felfogásával: a károkozónak a konkrét károsult, konkrét kárát kell megtérítenie, a károkozónak kell viselnie annak kockázatát, hogy adott esetben egy vagyonos személynek okozott kárt; továbbá a kártérítési jogi célok (reparáció és prevenció) érvényesülését is hátráltatná. Összegezve: az önfinanszírozási teszt alapján, a kárenyhítési kötelezettségének eleget téve a károsult a kísérő szolgáltatások körében olyan színvonalú és árfekvésű szolgáltatások igénybevételére jogosult, amilyeneket ő maga is igénybe venne, vagy igénybe vett volna sorsszerű megbetegedés esetén, károkozás hiányában is.

(3) a kárenyhítés egyéb költségei

A különböző személyi és dologi károk csökkentéséhez, enyhítéséhez egyéb költségek is kapcsolódhatnak. A leggyakrabban említett esetcsoport a közlekedési költségek köre. Már a rendszerváltás előtti szakirodalom és bírói gyakorlat is elismerte kárként a gépkocsi javításának ideje alatt igénybe vett bérautó költségeit, még ha nem is korlátok és feltételek nélkül.¹³⁹ Ugyanakkor az itt elemzett ítéletekben megjelent egy a károsultra nézve szigorúbb döntési tendencia is: eszerint a károsult csak akkor utazhat taxin, vagy bérelhet gépkocsit, ha tömegközlekedési eszközöket nem, vagy csak nagy nehézséggel tud igénybe venni; kárenyhítési kötelezettsége körében tehát köteles az olcsóbb tömegközlekedési eszközöket használni. Az idézett álláspont szerint az autóbérlés költségeit csak akkor kell megtérítenie a károkozónak, ha a jármű igénybevétele valamilyen társadalmilag elismert cél érdekében történik, pl. mert a jármű a károsult munkaeszköze és annak hiányában nem tud munkát végezni. Pusztán kényelmi szempontok nem teszik e kiadást indokolttá.¹⁴⁰ A szóban forgó döntéseket a rendszerváltás utáni források is idézik.¹⁴¹ E felfogás elavultnak tekintendő. Lehetséges, hogy éppen a kárenyhítési kötelezettség teljesítése miatt kényszerül a károsult jármű, eszköz, berendezés igénybevételére annak érdekében, hogy jövedelemtermelő tevékenységét folytatni tudja.¹⁴² Ez a rendszerváltás előtti bírói gyakorlatból és szakirodalomból ismertnél szélesebb esetkört is felöllelhet. Minden ilyen esetben ellentmondás lenne egyrészt a jövedelemtermelő tevékenység folytatásának megkövetelése, másrészt pedig annak elvárása is, hogy a károsult mindemellett a költségek alacsony tartására is törekedjék, vagyis úgy szerezzen „pótberendezést”, hogy ezért nem is fizet semmit. Ami pedig a bérleti díjat illeti: ha valakinek a károkozás előtt rendelkezésére állt egy személygépkocsi, s így élvezte a mobilitás előnyeit, akkor ennek lehetősége a károkozás után is megilleti, vagyis nem helyes valamilyen társadalmilag elismert cél bizonyítását megkövetelni. A személygépkocsi fenntartása és használata önmagában társadalmilag elismert cél, a károsultat pedig olyan helyzetbe kell hozni, mint amilyenben a károkozás bekövetkezése nélkül lenne. Ha a károkozás elvonta a gépkocsihasználat lehetőségét, a károkozónak állnia kell a pótlás költségeit.¹⁴³ Nyilvánvalóan nem jogosult a károkozó a megsérült gépkocsinál magasabb kategóriájú autót bérelni, mert ezzel megszegi kárenyhítési kötelezettségét, és a teljes költség megtérítése a káros szerzés tilalmába is ütközne. A kártérítés általánosan elveiből levezethető, hogy a károsult nem köteles minden esetben a kár-

okozó javára takarékoskodni, így aligha várható el, hogy a sajátjánál alacsonyabb kategóriájú személygépkocsit béreljen.

Felvethető végül, hogy a károsult jogosult-e hitelt fölvenni életvezetését megkönnyítendő a kártérítési jogvita eldöntéséig, vagy éppen kárenyhítési kötelezettsége teljesítéséhez, vagy éppen ellenkezőleg: tartózkodnia kell a költségek további növelésétől, és saját tartalékait kell e célból mozgósítania, illetve rokonaitól, barátaitól kell kölcsönt felvennie. E kérdéshez kapcsolódóan nemigen található kiforrott bírói gyakorlat, olyan mennyiségű közzétett döntés, amiből általános következtetéseket lehetne levonni. Az elmaradt vagyoni előny csökkentése körében, a szervezeti jogalany károsultaknál vizsgáltuk, hogy a hitelfelvétel az üzleti tevékenység folytatása érdekében elvárható lehet. Ebben az esetben a hitel költségei (azaz a kamat) mindenképpen megilletik a károsultat. Természetes személy károsultak esetében valószínűleg nem lehet általános szabályt alkotni. A kárenyhítési kötelezettség határai e körben nyilvánvalóan a károsult anyagi helyzetétől, lehetőségeitől függenek. Nagy valószínűséggel a károsult és családja tartalmának mozgósítása nem várható el. Ha a hitelfelvétel indokoltan tűnik, kárenyhítési kötelezettsége jegyében a károsultnak fel kell szólítania a károkozót, hogy kívánja-e inkább ő finanszírozni azokat a költségeket, amelyeket a károsult hitelből tudna csak fedezni (és ezért a kamatot később, mint a kárenyhítés szükséges költségét tőle követelné).¹⁴⁴

IV. Összegzés, tézisek

1. A vizsgált jogintézmények rendszertani besorolása és dogmatikai természete

- a) A felróható károsulti közrehatáson és a kárenyhítési kötelezettség elmulasztásán alapuló kármegosztás *a teljes kártérítés elvének fontos korlátja*, kivétel(ek) a teljes kártérítés elve alól. E jogintézmények valamelyest árnyalják a kártérítési jog tárgyából eredő szükségszerű ellentmondásokat. Egyrészt, a kár bekövetkezésében közreható események komplex szövedékké fejlődő szálait kívánjuk felfejteni az okozatosság feltárása keretében, értékelvén az egyes közreható cselekvések és történések súlyát, jelentőségét. Másrészt, megkíséreljük felmérni, hogy e szálak, a kár bekövetkezésében egy logikus pillanat erejéig összefutva hogyan szaladnak ismét szerteszt, kárkövetkezmények hasonlóképpen bonyolult és nehezen áttekinthető láncolatát idézve elő. Okok és következmények: a kártérítési jogi relevancia határainak megvonása rendkívül nehéz, szilárd dogmatikai alapokat kívánó, és csak tökéletlenül végrehajtható feladat; különösképpen azért, mert a kártérítési jog vezérelve, a teljes kártérítés követelménye a „mindent-vagy-semmit” logikára épül. A felvetett kérdések természetének, az igazságosságnak inkább megfelel a „többé-kevésbé” típusú gondolkodás, ami lehetővé teszi a károk megosztását. A felróható károsulti közrehatás és kárenyhítési kötelezettség elmulasztása ilyen jogintézmény.
- b) Sem a károsulti közrehatás, sem pedig a kárenyhítési kötelezettség (az aktív oldali felelősségi elemekhez képest) *nem önálló jogintézmény*, nem önálló dogmatikai kategória. Nem felelősségalapító tényállásokról van szó (hiszen a károsult saját magát szembeni felelősségéről beszélni fogalmi képtelenség), felelősség csak más joggalanyal szemben állhat fenn. A közrehatás és a kárenyhítés tágabb értelemben vett felelősségcsökkentő tényezők, a károkozó helytállásának mértékét hivatottak redukálni. Dogmatikai szempontból pedig károkozó (aktív) oldali felelősségi elemek (okozatosság, felróhatóság, kárfogalom) megfelelő alkalmazásai, tükröképei a károsulti (passzív) oldalon, amelyek jogpolitikai okokból, a jogalkalmazásban kristályosodtak ki önálló esetcsoportokként. E gyakorlati szempontú esetcsoportba rendeződés bizonyos felelősségi elemek gyakori együttállásaira vezethető vissza, pl.
- amikor az okozatosság zárt láncát éppen a károsult felróható magatartása szakítja meg, vagy téríti el a szerves fejlődés útjáról (felróható közrehatás), vagy a kár eszkalálódásához, növekedéséhez éppen a károsult mulasztása vezet (kárenyhítési kötelezettség megszegése).
- c) A (felróható) közrehatás és a kárenyhítési kötelezettség – a számos hasonlóság és az azonosnak tekinthető jogkövetkezmény ellenére – (egymáshoz képest) *két különböző jogintézmény*. A kárenyhítési kötelezettség (és megszegésének kérdése) elválaszthatatlanul kapcsolódik a kárfogalomhoz, a megtérítendő károk határaihoz, szinte özszemosódik azzal. A felróható közrehatás a kárfogalomhoz nem kötődik. A két jogintézmény közös jegye, hogy mindkettő a felróhatóság és az okozatosság, mint aktív oldali felelősségi elemek károsulti oldali vetülete. Eltérően alakul ugyanakkor dogmatikai kapcsolódásuk e két jogintézményhez, és másként történik a jogkövetkezmény alkalmazása, a kármegosztás is. A két jogintézmény tehát azért nem azonos, mert részben más kártérítési jogi fogalomhoz kötődnek, részben pedig másként kötődnek ugyanazon felelősségi elemekhez.
- d) A *felróható károsulti közrehatás* esetében a károsult magatartása értékelésének előfeltétele a felróhatóság: a károsult sem úgy járt, ahogy az az adott helyzetben általában elvárható. Ebben az esetben kármegosztást kell alkalmazni. A kármegosztást a *közrehatás arányában*, vagyis a károkozó és a károsult magatartása összevetését követően kell elvégezni annak fényében, hogy a felek magatartása mennyiben (milyen arányban és súllyal) járult hozzá a kár bekövetkezéséhez, amit logikai alapon és a kártérítési jogban elfogadott okozatossági elméletek alapján (adekvát kauzalitás tana, szerves következmények stb.) kell eldönteni. (A szakirodalomban és a bírói gyakorlatban ismert a – jelen írásban elvetett – felróhatóság arányában történő kármegosztás is.) A felróható károsulti közrehatás egy szál az okozatossági szálak komplex szövedékében, az így (a legtöbbször százalékosan) megállapított kárviselési arány valamennyi kérelemre, kárfajtaára kihat: *a közrehatás arányában meghatározott százalékos arányban minden megtérítendő kártételt csökkenteni kell*. Egyetlen kivétel a nem vagyoni károk köre. Itt százalékos kármegosztásra nem kerül sor, de a bíróság annak megállapítása során, hogy milyen összeg alkalmas a bekövetkezett nem vagyoni érdeksérelem más típusú előnyökkel való ellentételezésére, csökkentő tényezőként figyelembe veszi a károsult felróható magatartását, közrehatását is. A „kártérítési összeg” megállapítása e körben tehát egy lépcsőben történik, hiszen az csak becslésen, mérlegelésen alapulhat, a pontos összegszerűség előzetes megállapítása majd annak százalékos csökkentése fogalmilag hiányzik.
- e) A *kárenyhítési kötelezettség megszegése* körében elsőként azt kell eldönteni: mire terjed ki, s ha a károsult e kötelezettségét nem teljesítette, azt felróhatóan tette-e. A két kérdés vizsgálata a gyakorlatban szinte elválaszthatatlanul összekapcsolódik. *A kármegosztás itt is az okozatosság alapján történik*, itt azonban már nem a károkozó folyamatba szervesen beágyazódva jelenik meg a releváns károsulti magatartás, hanem *az egyes már bekövetkezett vagy „bekövetkezőfélben lévő” nevesíthető és elkülöníthető érzékelhető kérelemekhez, kártípusokhoz kapcsolódik*. Az ok-okozati összefüggés tehát egy-egyértelmű: általában könnyen azonosítható, hogy milyen kártípusok milyen kárenyhítési követelmény szem előtt tartását kívánják meg, s így az egyes „parciális” kötelezettségek elmulasztása mely kérelemre hat ki oly módon, hogy a károsult e kérelemek tekintetében kártérítést egyáltalán nem kaphat. (Százalékos kármegosztásra a felróhatóság arányában tehát nincs lehetőség.)
- f) A károsult esetében *az elvárhatósági mérce* – mindkét jogintézményt tekintve – *kevésbé szigorú*, mint a károkozóra nézve. Lényegesen eltér ugyanis az az „adott helyzet”, amiben a károsult és a károkozó magatartását vizsgáljuk. A károsult jellemzően nem önként, nem beleegyezésével került kárveszélyes helyzet-

be, vagy szenvedett kárt. Folyamatos készség, tartalékképzés károsodás esetére természetes személy jogalanyoktól alig várható el, s nem tekinthető felróhatóknak, ha a kár megelőzésének, elhárításának vagy éppen csökkentésének nem a legmegfelelőbb módját választják.

2. A károsulti közrehatás

- a) A felelősségi oldali elemek megfelelő alkalmazása, a kötelmi jog kockázatosító funkciója és a proporcionális (vétkesség fokához igazodó) felelősség elvetése is a fent preferált *okozatosság vagy közrehatás-arányos kármegosztást* indokolja károsulti közrehatás esetén. A kármegosztás arányainak meghatározása során *nem szabad figyelembe venni méltányossági szempontokat*, mivel a jogalkotó a méltányosság helyét és szerepét a polgári jogban taxatív jelleggel (zártan) határozta meg, s eltérő jogalkalmazás a kártérítési jogi jogalkalmazás esetlegességéhez, kiszámíthatatlanságához vezetne. *A biztosítás hiánya általában nem fogható fel károsulti közrehatásként*; jellemzően szakmai-üzleti tevékenységi köreikben eljáró szervezeti jogalanyok esetében e szempont nem zárható ki teljesen, ha a kockázatosítás e módja az adott ágazatban, üzleti gyakorlatban kifejezetten szokásos, gyakori, általánosan ismert és elfogadott, vagy a felek a kockázatosítást a szerződésben kifejezetten így rendezik.
- b) A felróható közrehatás bírói gyakorlatban kialakult esetsoportjai (a teljesség igénye nélkül): kölcsönös verekedés, provokáció, virtuskodó fogadás; az ún. üldözések jogesetek; közlekedési balesetek; a szerződésszegéssel okozott károk bekövetkezésében való közrehatás; végül a veszélyes üzem, tágabb értelemben véve: a technikai-gépi folyamatok közrehatása. Az ún. *üldözések eseteknél* (a károsult üldözőbe veszi a károkozót, leggyakrabban a lakásába behatolt tolvajt, s az üldözés során megsérül) azt kell figyelembe venni, hogy a károsult korához, egészségi és lelki állapotához mérten *arányos kockázatot vállalt-e*, s ha nem, felróható-e neki, hogy képessége korlátait fel nem ismerve üldözőbe vette a károkozót, s ennek során további károkat szenvedett, illetve okozott saját magának.
- c) A *szerződésszegéssel okozott károk* körében tipikus károsulti közrehatás lehet hibás terv, illetve anyag szolgáltatása; a szerződés tárgyának rendeltetésellenes használata illetve további használata a hiba felismerése ellenére; a teljesítés elfogadása a szerződésszegés ismeretében jogfenntartás nélkül (annak ellenére, hogy a 316. § az új Ptk.-ba nem kerül átvételre); a hiba közlésének ill. a hiba kiküszöbölésében való közreműködés elmulasztása; a teljesítés ellenőrzésének elmulasztása. Ha a károsult nem megfelelő szakembert vett igénybe szerződő partnereként, e körülmény miatt kármegosztásra csak akkor kerülhet sor, ha nyilvánvalóan kétségei támadhattak volna a kötelezett szakértelméről és a kármegosztást az eset összes körülményei is nyomatékosan indokolták teszik.
- d) A felróható károsulti közrehatás mellett kármegosztást kell alkalmazni akkor is, ha a kár bekövetkezésében, növekedésében a károsult által üzemeltetett *technikai-gépi folyamatok* hatottak közre, függetlenül attól, hogy e folyamatok a bírói gyakorlat szerint veszélyes üzemnek minősülnek-e és attól is, hogy a károsult vagy közreműködői felróhatóan jártak-e el, vagy sem. E megoldás áll összhangban a kötelmi jog kockázatosítási funkciójával és az érdekszféra-gondolattal is: a technikai folyamatok működéséből eredő kockázatot az viselje, aki e folyamatokból hasznot hajt, akinek a javára a mechanizmusok működnek.

3. A kárenyhítési kötelezettség

- a) A kárenyhítési kötelezettség *célja nem a károkozó mentesítése*. A károsultra rótt kötelezettség *sosem lehet terheesebb, mint a*

kártérítési kötelezettség. Aránytalan megterhelést, erőfeszítést kívánó, kiemelkedően kockázatos vagy a legalitás talajáról elrugaszkodó károsulti magatartás nem várható el. A károsulttal szemben támasztott elvárhatósági mérce magasabb a professzionális, szakmai-üzleti tevékenységi körében eljáró károsulttal szemben.

- b) A kárenyhítési kötelezettség esetsoportjai az egyes kárelemekhez kapcsolódnak: milyen magatartás várható el a jövedelem-kiesés, a kárenyhítési kiadások stb. csökkentése érdekében. A kárenyhítési kötelezettség határai a jogalkalmazásban sok esetben a *kárfogalommal, a megtérítendő károk körével funkcionálisan azonos szerepet töltenek be*. Végeredményében ugyanazzal a következménnyel jár, ha a bekövetkezett érdeksérelemnek csak egy részét ismerjük el a kártérítési jogban releváns megtérítendő kárként, mint amikor a kárfogalmat szélesebb értelemben tételezzük, majd a konkrét esetben a kárenyhítési kötelezettség megszegésének megállapítása mellett ugyanolyan összegben állapítjuk meg a kárt, mint ahogy azt szűkebb értelemben vett kárfogalom esetében tettük volna az első megoldás alapján.
- c) Az *egészség és ezáltal közvetve a keresőképesség helyreállítása* minden károsult kötelezettsége, tekintet nélkül az egészségügyi törvényben foglalt egyes betegjogokra (kezelés visszautasításához való jog, önrendelkezési jog). E jogok nem szenvednek csorbát önmagában azért, mert gyakorlásukhoz a károsult számára hátrányos polgári jogi jogkövetkezmény kapcsolódhat. A tétel helyessége a jogági jogellenesség függetlenségének elvéből is következik. A határeseteket (műtét, bizonytalan kimenetelű kezelések, altatás kockázata, fertőzésveszély) az orvostudomány elvei, szabályai és tapasztalata alapján kell megítélni (amennyiben az eset körülményei kifejezetten indokolják, a károsult szubjektív körülményeinek figyelembevételével).
- d) A károsultnak az adott helyzettől függően *csökkentenie kell jövedelemkiesését, a képességének, életkorának és állapotának megfelelő munkát bizonyosan el kell vállalnia*. A Ptk. 356. § (3) bek. értelmében jelentős testi fogyatékosága ellenére rendkívüli munkateljesítményt nem kell nyújtania, ám ez nem azt jelenti, hogy minden más munkát el kell vállalnia. A hivatkozott szabály kijelöli a határt, mi az, ami már biztos nem várható el a károsulttól, de nem mentesít a fenti mérlegelés alól a tekintetben, hogy milyen munkavégzés várható el tőle. Az általános szintjén nem dönthető el, hogy a károsultnak alacsonyabban kvalifikált munkát is el kell-e végeznie. Adódhatnak olyan körülmények a konkrét esetben, amelyek igenlő választ indokolnak. Fiatalabb életkorban, enyhébb sérülés mellett inkább megkövetelhető az átképzésen való részvétel, „profilváltás” a károsult részéről. Lakóhelyének megváltoztatása csak kivételesen, akkor várható el a károsulttól, ha az új lakóhelyén biztos találna a fenti kritériumoknak megfelelő munkát és a költözés egyéni körülményeire tekintettel (család, partner munkalehetőségei stb.) sem jelentene számára aránytalan megterhelést.
- e) *Gazdasági tevékenységet folytató károsult köteles jövedelemtermelő képességét, tevékenységét a lehető legrövidebb időn belül helyreállítani*: a megsérült vagy megsemmisült termelőeszközök javításáról, pótlásáról gondoskodni (akár hitelfelvétel útján is, ha a konkrét eset körülményei ezt indokolják). A szakmai-gazdasági tevékenységi körében eljáró károsulttól elvárható fedezeti ügylet (fedezeti eladás vagy fedezeti vétel) kötése. Ugyanabban az alanyi körben a károsult köteles eszközeit másként hasznosítani, ha erre van lehetőség; továbbá a munka- vagy termelés-kiesést segédítő vagy tartalék-eszközök beállításával behozni; vagy pedig a termelést leállítani, ha a károkozó magatartással összefüggésben már csak selejtet vagy veszteséget termelne. Annak ellenére, hogy professzionális szervezeti jogalanyokkal szemben szigorúbb mérce támasztható, figyelemmel kell lenni a kárenyhítési kötelezettség általános elveire is, miszerint nem a károkozó mentesítése a kárenyhítés elsődleges célja.

- f) A károsult köteles a *kárenyhítés költségeit a szükséges körben és mértékben* tartani. *Dologi károk* esetén a *javítási költségeket csak a beszerzési érték erejéig* igényelheti, ezzel ellentétes döntés az előszereteti érték megtérítését, más megközelítésben a személyiségi jogsértés intenzitását el nem érő nem vagyoni érdeksérelem kompenzálását jelentené. Általában a legkedvezőbb javítási, beszerzési mód mellett kell döntenie, de ha az ezzel járó várakozás aránytalan érdeksérelemmel jár reá nézve, választhatja a gyorsabb javítási módot.
- g) *Személyi sérülések* esetén a kárenyhítési kötelezettség szerepe – a költségek kiszámítható körben tartását illetően – kisebb. Valamely kezelés, ellátás, rehabilitáció stb. igénybevételének megalapozottságáról kizárólag az *orvosi indikáció* alapján kell döntenie. A károsult nem köteles tartózkodni csak külföldön igénybe vehető ellátástól vagy csak külföldön beszerezhető gyógyszer vásárlástól sem pusztán azért, hogy a károkozónak kevesebb kártérítést kelljen fizetnie. A társadalombiztosítás alapján csak hosszabb idő elteltével igénybe vehető egészségügyi beavatkozás helyett (várólisták) választhatja a költségesebb, magánorvosi, magánklinikai szolgáltatást. Az átlagos színvonalat meghaladó kórházi és más hasonló szolgáltatások (egyágyas, televíziós kórterem stb.) költségét azonban csak akkor követelheti, ha ezek az orvosi szempontból indokolt egészségügyi ellátástól elválaszthatatlanok, vagy maguk is az orvosilag indokolt kezelés részei, a károsult állapotával, gyógyulásával közvetlenül összefüggnek. E költségek tekintetében – a fenti kivételektől eltekintve – alkalmazni kell az ún. *önfinanszírozási tesztet*: a luxusszínvonalú kísérőszolgáltatások költségét csak akkor köteles megtéríteni a károkozó, ha a károsult azokat sorsszerű megbetegedés vagy sérülés esetén saját költségére is igénybe venné.
- h) Gépjármű sérülése esetén a bérelt *autó bérleti díja* mindig megilleti a károsultat, ha a kár bekövetkezését megelőzően élvezte a gépjármű nyújtotta mobilitás előnyeit. Meghaladottnak tekinthető a bírói gyakorlat, amely a bérleti díjat csak akkor rendelte megtéríteni, ha a károsult a kocsit valamilyen társadalmilag elismert célra (pl. munkavégzés) használta. A járműhasználat maga a társadalmilag elismert cél.
- i) Ha a szervezeti jogalany károsulttól az üzleti tevékenység folytatása érdekében a hitelfelvétel elvárható, a *hitel költségei* (azaz a kamat) a károkozó által megtérítendő szükséges költségnek minősülnek. A károsultnak azonban fel kell szólítania a károkozót, hogy kívánja-e inkább ő finanszírozni azokat a költségeket, amelyeket a károsult hitelből tudna csak fedezni.

Fuglinszky Ádám

IRODALOMJEGYZÉK

- Almási Antal: A kötelmi jog kézikönyve, I. kötet, 2. kiadás, Tébe, Budapest, 1929.; idézve: Almási (1929), oldalszám
- Asztalos László: A polgári jogi szankció, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1966.; idézve: Asztalos (1966), oldalszám
- Bauer Miklós: Felelősség és kártérítés de lege ferenda, in: Jogtudományi Közöny 1988/5., 272–281., idézve: Bauer (1988), oldalszám
- Bárd Károly, Vállalati kockázat, felelősség, biztosítás, in: Biztosítási Szemle 1981/7., 140–147.; idézve: Bárd (1981), oldalszám
- Bárdos Péter: Kárfelelősség a Polgári Törvénykönyv rendszerében, HVG-ORAC, Budapest, 2001.; idézve: Bárdos (2001), oldalszám
- Eörsi Gyula: A jogi felelősség alapproblémái, a polgári jogi felelősség, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1961.; idézve: Eörsi (1961), oldalszám
- Eörsi Gyula: A polgári jogi felelősség kézikönyve, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1966.; idézve: Eörsi (1966), oldalszám
- Eörsi Gyula: A közvetett károk határai, in: Emlékkönyv Beck Salamon születésének 100. évfordulójára – 1885–1985., szerk. Németh János – Vékás Lajos, ELTE ÁJK Polgári Jogi, valamint Polgári Eljárásjogi Tanszék, Budapesti Ügyvédi Kamara, Budapest, 1985., 59. skk.; idézve: Eörsi (1985), oldalszám
- Eörsi Gyula: Kötelmi jog, általános rész, 24. változatlan kiadás, Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 2003.; idézve: Eörsi (2003), oldalszám
- Eörsi Gyula – Világhy Miklós, Magyar polgári jog I, 2. változatlan kiadás, Tankönyvkiadó, Budapest, 1965.; idézve: Eörsi/Világhy/Szerző (1965), oldalszám
- Frigyes Béla: Káronszerezés, in: Glossza Grosschmid Béni Fejezetek Kötelmi Jogunk Köréből című művéhez, szerk. Almási Antal et al., I. kötet, Grill, Budapest, 1932, 316. skk. old.; idézve: Frigyes (1932), oldalszám
- Fuglinszky Ádám: A teljes kártérítés elve, kritikája és korlátai, in: Kisfaludi András (szerk.), Liber amicorum, Ünnepi előadások és tanulmányok Harmathy Attila tiszteletére, Budapest, ELTE ÁJK Polgári Jogi Tanszék, 2007., 201–218.; idézve: Fuglinszky (2007), oldalszám
- Fuglinszky Ádám: Megye-e kártérítési jogunk az előreláthatósági klauzula által előbb? Felróhatóság, adekvát kauzalitás és előreláthatóság a szerződés-szeggéssel okozott következménykárok kezelésében, in: Görög Márta (szerk.), Acta Conventus de Iure Civili Tomus VII, Szeged, Lectum Kiadó, 2007., 225–261.; idézve: Fuglinszky (2007a), oldalszám
- Gellért György (szerk.): A Polgári Törvénykönyv Magyarazata, 1. kötet: 1–364. §§, KJK–KERSZÖV, Budapest, 2004.; idézve: Gellért/Szerző (2004) paragrafusszám, oldalszám
- Gotthard, Peter: Wandlungen schadensrechtlicher Wiedergutmachung, Engel, Kehl – Straßburg – Arlington, 1996.; idézve: Gotthard (1996), oldalszám
- Havasi Péter: A nemvagyoni kár bírói gyakorlata, in: Gazdaság és Jog, 2002/1., 11–14. old.; idézve: Havasi (2002), oldalszám
- Kisfaludi András: Az adásvételi szerződés, 2. átdolgozott kiadás, KJK–KERSZÖV, Budapest, 2003.; idézve: Kisfaludi (2003), oldalszám
- Kovács László: A vállalkozási szerződés, átdolgozott kiadás, KJK–KERSZÖV, Budapest, 2001.; idézve: Kovács (2001), oldalszám
- Köles Tibor: A szerződések joga, A gyakorló jogász kézikönyve 8. – szerkesztő: Petrik Ferenc, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1993.; idézve: Köles (1993), oldalszám
- Köles Tibor: Polgári jog II., Kötelmi jog, Jogi szakvizsga kézikönyvek, Novissima, Budapest, 2004.; idézve: Köles (2004), oldalszám
- Lábady Tamás: Felelősség szerződésen kívül okozott károkért és a biztosítási szerződés az új Polgári Törvénykönyvben (vitaindító tézisek), in: Polgári Jogi Kodifikáció 2001/4–5., 40–53.; idézve: Lábady (2001), oldalszám
- Lukács Endre: A károsultól elvárt magatartás kárának enyhítésére, in: Külgazdasági jogi melléklete 1981/11., 1–11.; idézve: Lukács (1981), oldalszám
- Hermann Lange – Gottfried Schiemann: Schadensersatz, Handbuch des Schuldrechts in Einzeldarstellungen, Band 1, 3., neu bearbeitete Auflage, Mohr Siebeck, Tübingen, 2003.; idézve: Lange/Schiemann/Szerző (2003), oldalszám
- Marton Géza: A kártérítés, in: Szladits Károly (szerk.): Magyar magánjog, III. kötet: A kötelmi jog általános része, Grill, Budapest, 1941.; idézve: Szladits/Marton (1941).
- Marton Géza: A polgári jogi felelősség, TRIORG Kft., Budapest, 1992.; idézve: Marton (1992), oldalszám
- Nagy Éva – Pecze Dóra: Polgári Jog II., jogi szakvizsga segédkönyvek, Dialóg Campus, Budapest–Pécs, 2004.; idézve: Nagy/Pecze/Szerző (2004), oldalszám
- Nochta Tibor: A kármegelőzés polgári jogi eszközeiről, in: Jogtudományi Közöny 1989/3., 126–130., idézve: Nochta (1989), oldalszám
- Petrik Ferenc: A kártérítési jog, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1991.; idézve: Petrik (1991), oldalszám
- Petrik Ferenc: Szavatosság, Jótállás, Fogyasztóvédelem, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1995.; idézve: Petrik (1995), oldalszám
- Petrik Ferenc (szerk.): Polgári Jog: Kommentár a gyakorlat számára (csere-lapos kiadvány), második kötet, HVG-ORAC, Budapest, 2002.; idézve: Petrik/Szerző (2002), paragrafusszám, oldalszám
- Petrik Ferenc: Kártérítési jog, Az élet, testi épség, egészség megsértésével szerződésen kívül okozott károk megtérítése, HVG-ORAC, Budapest, 2002.; idézve: Petrik (2002), oldalszám
- Rózsa István: Szállítási szerződések megszegése, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1963.; idézve: Rózsa (1963), oldalszám
- Salamonné Solymosi Ibolya: Hibás teljesítés a gazdálkodó szervezetek egymás közti szerződéseinek körében (I. rész), in: Magyar Jog 1985/7., 613–625.; idézve: Salamonné (1985), oldalszám
- Újváriné Antal Edit: Felelősségtan, 7. kiadás, Novotni Alapítvány a Magánjog Fejlesztéséért, Miskolc, 2002.; idézve: Újváriné (2002), oldalszám
- Vékás Lajos: Javaslat a szerződések általános szabályainak korszerűsítésére – vitaindító tézisek az új Ptk. Konceptiójához – II. rész, in: Polgári Jogi Kodifikáció, 2001/4–5., 3–14.; idézve: Vékás (2001), oldalszám
- Vékás Lajos (szerk.): Szakértői Javaslat az új Polgári Törvénykönyv tervezetéhez, Complex, Budapest, 2008.; idézve: Vékás/Szerző (2008), paragrafusszám, oldalszám
- Zoltán Ödön: Felelősség szerződésen kívül okozott károkért, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1961.; idézve: Zoltán (1961), oldalszám
- N. N.: T/5949. számú törvényjavaslat a Polgári Törvénykönyvről, letölthető: <http://www.parlament.hu/irom38/05949/05949.pdf>, letöltés időpontja 2008. augusztus 20.; idézve: Törvényjavaslat (2008) paragrafusszám, oldalszám

- 1 Kézirat lezárva 2008. augusztus 29-én, a közzétett bírói gyakorlat áttekintése 2008. június 30-ával zárult. A www.birosag.hu honlapon elektronikus formában közzétett határozatokat a bírósági portál szerinti azonosítószámmal – s amennyiben szerepelt a határozat közzétett változatán – bírósági ügyszámmal hivatkozzuk.
Ld. <http://www.birosag.hu/engine.aspx?page=anonim>.
- 2 A teljes kártérítés elvéről és korlátairól ld. Fuglinszky (2007), 201 skk.
- 3 Lange/Schiemann/Lange (2003) 547 skk. old.
- 4 Ld. pl. a következő két döntést: Debreceni Ítéltábla Pf. II. 20. 583/2007/4., közzétételi száma szerint DIT-H-PJ-2007-60; ill. Fővárosi Ítéltábla: 6Pf.20.760/2007/7, FIT-H-PJ-2007-280. Vagy a szakirodalomban többek között: Havasi (2002), 14. old.; Petrik (2002), 264. sk. old.; Nagy/Pecze/Nagy (2004), 69. old.
- 5 Ld. pl. Csongrád Megyei Bíróság 1.Gf.40072/2001/4, BDT 2003. 791., ill. a szakirodalomban: Gellért/Kemenes (2004), 340. §, 1235. old.
- 6 Debreceni Ítéltábla Pf.II.20.583/2007/4., DIT-H-PJ-2007-60. A két intézmény összekapcsolódásához és az elhatárolás bizonytalanságaihoz ld. még a BH 1981. 115. számon közzétett döntést.
- 7 PK 36. indokolás, 2. bekezdés
- 8 Vékás/Lábaday (2008), 5:514. § (1), 1120., ugyanígy Törvényjavaslat (2008), indokolás az 5:475. §-hoz, 1263. old.
- 9 Törvényjavaslat (2008) 5:120. §: (1) Nem kell megtéríteni a szerződésszegéssel okozott kárt annyiban, amennyiben a károsult fél a kár bekövetkezésében közrehatott. (2) Nem kell megtéríteni a kárnak azt a részét sem, amely abból származott, hogy a károsult a kárenyhítési kötelezettségének felróható módon nem tett eleget.
- 10 Vékás/Lábaday (2008), 5:514. §, 1120.
- 11 Fuglinszky (2007a), 238. skk.
- 12 Ld. ehhez a BH 1996. 332. számon közzétett döntést ill. Bárdos (2001), 172. és Petrik (2002), 224. sk. elemzését.
- 13 Petrik (1991), 35., ugyanakkor Bárdos (2001), 63. vitatja, hogy a potenciális károsultakat általános kármegelőzési kötelezettség terhelné. Ebből azonban még nem következik, hogy a 340. § (1) bek. felróható közrehatásra történő alkalmazásával nem értené egyet.
- 14 PK 36. rendelkező rész, első mondat
- 15 Asztalos (1966), 99.
- 16 Törvényjavaslat (2008) 5:475. § (1) bek. 334.
- 17 Ld. Törvényjavaslat (2008), 5:491. §, 339.
- 18 PK 36. indokolás, 2. bekezdés
- 19 PK 36. indokolás, 4. bekezdés
- 20 PK 36. indokolás, 3. bekezdés
- 21 PK 36. indokolás, 5. bekezdés
- 22 PK 37. rendelkező rész
- 23 PK 37. indokolás, 2. bekezdés
- 24 PK 37. indokolás, 4–5. bekezdés
- 25 Ld. ehhez a szakirodalomban többek között Köles (2004), 153.
- 26 Pl. a gépjármű kulcsainak az értékmegőrző helyett a fürdő öltözőszekrényében történő elhelyezése, ha az autót ellopták, ld. LB. Pfv. VIII. 21. 573/2007/6. – LB-H-PJ-2007-124. Nem szerepel a Ptk. 340. §-ának említése a Debreceni Ítéltábla Pf.I.20.647/2006/7 – DIT-H-PJ-2007-75 számú ügyében, amelyben a túlsúlyos felperes nem mozgott, rehabilitációjában nem vett részt, így egészségkárosodását maga okozta. Ha a felperes tudomással bírt arról, hogy nem egy 20 m²-es üzlethelyiséget, hanem egy 40 m²-es helyiség ½ tulajdoni hányadát szerezte meg, akkor a társlajdonos hozzájárulásának hiánya miatt meghíúsult bérleti szerződése miatt nem követelhet kártérítést az eladó alperestől. Ld. LB. Pfv. VIII. 21. 258/2007/5 – LB-H-PJ-2007-106, ebben az ügyben a bíróságok hivatkoztak a Ptk. 340. §-ára, bár az érvelés ugyanaz, mint az előző ügyben. Szintén megjelenik a Ptk. 340. §-a egy a BH 1977. 74. számon közzétett legfelsőbb bírósági ítéletben, amely alapjául szolgáló tényállás szerint a felperes tévesen adta meg az alperes által legyártandó kapcsolók műszaki adatait. A kárt így kizárólag felperes okozta. (Ugyanígy, ld. BH 1975. 475. – hasonló tényállás alapján ú. BH 1988. 42. –: felperes kizárólag maga okozta a kárt a Ptk. 340. § alapján, mivel munkatársai elmulasztották vizsgálni az alperes nevében fellépő személy képviselői legitimációját. Hasonlóképpen teljes mértékben önokozta kárról van szó, de a 340. § említésével a BH 1979. 247., BH 1980. 398., BH 1981. 467., BH 1982. 202, BH 1982. 430. valamint a BH 1986. 335. számon közzétett eseti döntésekben.)
- 27 BH 2003. 236. ügyszám: LB. Pfv. X. 20. 886/2001.
- 28 Felperes ellenőrzési kötelezettségének elmulasztását, mint a közrehatás arányát 40%-ra értékelte a bíróság abban az ügyben, amelyben palackozott fröccs gyártása hiúsult meg, ld. LB. Pfv. IV. 20. 614/2007/4 – LB-H-PJ-2007-94. A közrehatás arányát említi a Legfelsőbb Bíróság BH 2008. 61. számon közzétett felülvizsgálati ítélete a biztonsgági öv becsatolásának elmulasztása kapcsán, de egy jóval korábbi, BH 1980. 98. számon közzétett ítélete is, amelynek tényállása szerint az állatok pusztulásában 60%-ban közrehatott az a tény, hogy a károsult alkalmazottai nem megfelelően hajtották az állatokat a vasúti sínek környékén. Szintén a közrehatás arányát tekinti 30%-osnak a Legfelsőbb Bíróság abban a vadászbaleset tárgyában indult ügyben, amelyben a felperes elhunyt házastársa nem megfelelő helyen tartózkodott (BH 2003. 320). 50%-osra értékelte a Legfelsőbb Bíróság az elhunyt közrehatását, amikor az az általa ismertem – széndioxid termelődése miatt – életveszélyes szőlőcefre-silóba beugrott (BH 2002. 306). A felperes által igénybe vett tervező hibája miatt is a közrehatás arányát állapította meg 50%-ban a Debreceni Ítéltábla a Pf. II. 20. 087/2008/5. – DIT-H-PJ-2008-51. számon közzétett ügyben, a Pf. II. 20. 734/2007/5. – DIT-H-PJ-2008-37. sz. ítéletében pedig a fűtés és szellőztetés hiánya miatti közrehatás arányát határozta meg 15%-ban. Szintén a közrehatás arányát említi a Győri Ítéltábla GYIT-H-PJ-2008-44. számon közzétett eseti döntésében, ahol a tényállás szerint a felperes közrehatása a verekedés kiprovokálásában állt. A GYIT-H-PJ-2007-58. sz. – szintén verekedős – ügyben kifejezetten is az ok-okozati viszonyra helyezte a hangsúlyt. A közrehatás arányát említi a Pécsi Ítéltábla is abban az ügyben, amelyben a megrendelő nem megfelelő betonról gondoskodott a kivitelező számára (Gf. IV. 30. 104/2007/4. – PIT-H-GJ-2007-10). A közrehatás arányát vette alapul a Fővárosi Ítéltábla, tekintettel arra, hogy a károsult itt állapota 20%-ban közrehatott abban, hogy kiesett a vasúti kocsiából (6. Pf. 21. 621/2007/3 – FIT-H-PJ-2008-382). Ld. még az alábbi döntéseket, valamennyi esetben a közrehatás arányának kifejezett említésével: Legfelsőbb Bíróság: BH 1976. 61., BH 1977. 389., BH 1979. 79., BH 1989. 280., BH 1996. 34., BH 1997. 369., BH 2007. 409., Pfv. VII. 21. 330/2007/5. – LB-H-PJ-2009-19.; Fővárosi Ítéltábla 9. Pf. 20. 071/2008/3. – FIT-H-PJ-2008-200.; Szegedi Ítéltábla BDT 2006. 1413. számon közzétett döntése, amelyben a kazán nem megfelelő üzemeltetése 50%-os közrehatást eredményezett.
- 29 Mivel a rendeltetésszerű használatra nyilvánvalóan alkalmatlan berendezést üzembe helyezte és használta, ld. BH 1976. 121. Ld. még: a BH 1984. 363. számon közzétett eseti döntést (LB. Gf. II. 30766/1982), amelyben szintén arról van szó, hogy hány %-ban okozta a kárt az alperes magatartása illetve a felperes felróható magatartása.
- 30 Közzétéve BDT 2004. 972. számon, ügyszám: I. Gf. 40. 069/2002/3.
- 31 A BH 1982. 6. számon közzétett eseti döntés szerint a felperes kárának 30%-a vezethető vissza a felperes férjének szeszital fogyasztására a strandbaleset előtt. Ld. BH 1981. 116.: a borecetesedés 50%-ban felperes hibás és szakszerűtlen borkezelési technológiájára vezethető vissza; ill. BH 1988. 330.: „a kár ebből származó részét nem kell megtéríteni.”
- 32 Ld. pl. Pécsi Ítéltábla Pf. III. 20. 307/2007/7. – PIT-H-PJ-2008-28.
- 33 BH 1977. 209. – LB. Gf. IV. 30. 326/1976.
- 34 BH 1979. 162. – LB. Gf. V. 30. 855/1978.; ugyanebben a megfogalmazásban BH 1997. 196. – LB. Gf. X. 33. 129/1995.
- 35 BH 1988. 227. – LB. P. törv. III. 20. 886/1987., hasonlóképpen egy korábbi szerződési jogi ügyben: BH 1977. 235. – LB. Gf. 31. 363/1974.
- 36 BH 2008. 61. – LB. Pfv. III. 20. 091/2006.; nehezebben értelmezhető a Legfelsőbb Bíróság Pfv. VIII. 21. 678/2007/6 – LB-H-PJ-2008-14. számon közzétett ítéletével helybenhagyott jogerős ítélet, amely a szerződésszegés(ek) súlya alapján állapítja meg a kármegosztás arányát.
- 37 Ld. BH 1975. 24. (LB. P. törv. V. 20. 103/1974): „A Legfelsőbb Bíróság mérlegelte a károkozás körülményeit, a peres feleket terhelő kötelezettségek elmulasztásának következményeit, közreható magatartásuk súlyát és jellegét, s mindezek alapján a kármegosztás mértékét a felperes terheesebben 60–40%-os arányban állapította meg.” BH 1994. 332. (LB. Gf. IV. 32. 808/1992): „A Legfelsőbb Bíróság az eset összes körülményeket mérlegelés körébe vonva úgy ítélte meg, hogy a felperes kárának fele része az, ami saját mulasztására esik, s így kárának csak a fennmaradó részére tarthat az alperessel szemben igényt.”
- 38 Ld. BH 1980. 243. (LB. Pf. V. 21. 240/1979), a helybenhagyott elsőfokú ítélet szerint: „... a felperes néhai férje sem úgy járt el, ahogyan az az adott helyzetben általában elvárható. Ö volt az, aki a betonkeverőgépet csatlakozóját nem a földelt konnektorba, hanem a garázsban található földeletlen konnektorba helyezte. Ebben közrejátszott nyilván az is, hogy ez időben alkoholos befolyásoltság alatt állott. Ehhez képest a felperesi jogelőd és az alperes felelősségét – utóbbira terheesebben – 60–40%-os arányban állapította meg.” BH 1993. 751. (LB. Gf. VI. 32298/1992.): „Arra a körülményre tekintettel, hogy a felperes elmulasztotta a törvény szerint őt terhelő folyamatos ellenőrzési kötelezettségét, a Legfelsőbb Bíróság a Ptk. 340. § (1) bekezdésének alkalmazásával kármegosztást alkalmazott, az alperes terheesebb 80–20%-os arányban.” BH 2001. 273. (LB. Pfv. VIII. 20. 295/1999.), a helybenhagyott elsőfokú ítélet szerint: „Ú.Z. a felperes képviselőjében eljárva kárenyhítési kötelezettségének nem tett eleget, mert elvárható lett volna tőle, hogy sérülésének ambuláns ellátását követően értesítse a román partnert a történetről, és vele az üzlet megkötéséről egy másik közeli időpontban egyezzen meg. Ezért 50%-os kármegosztást alkalmazott.” BH 2002. 487. (LB. Pfv. VIII. 22. 536/1999.), a helybenhagyott elsőfokú ítélet szerint: „A gépkocsiban hagyott kulcsra és forgalmi engedélyre figyelemmel az alperes terheesebb 30–70%-os kármegosztást alkalmazott.” EBH 2004. 126. (LB. Pf. III. 24. 900/2002.): „A felperesnek ezt az ésszerűtlen döntését egybevetve azzal, hogy az alperes ennek következményeit miként háríthatta volna el, indokoltá tette, hogy az alperes kártérítő felelősségét a másodfokú bíróság az elsőfokú közbelső ítéletől eltérően, 50%-ban állapítsa meg.”

- Debreceni Ítéletábra Pf. II. 20. 617/2007/4. – DIT-H-PJ-2008-24.: a bíróság „Tekintettel volt arra, hogy a felperes a 2004. évi felújítási tervben szereplő kötelezettségének nem tett eleget, mint ahogyan a 2000. évben bekövetkezett véghasználat utáni felújítási kötelezettségét is csak bíróság kiszabása után a 2004. évi engedélyezett sarjzatátadás módszerrel, késedelemesen teljesítette. A kármegosztás arányát e szempontok alapján a felperesre terhesebben 60–40%-ban határozta meg, ...”. Fővárosi Ítéletábra 6. Pf. 21. 163/2007/3. – FIT-H-PJ-2008-218.: „Ezért az ítéletábra a kármegosztás arányát az I. rendű felperes súlyosan kifogásolható magatartására figyelemmel, a felperesekre terhesebb 25-75%-os arányban állapította meg...”. Ld. még BH 1979. 180., BH 1990. 276., BH 1996. 91., Fejér Megyei Bíróság Pf. 20. 174/2001/3 – BDT 2002. 682.
- 39 Ld. az alábbi példákat: BH 1976. 506. (LB. Gf. VI. 32. 062/1975): „... a Legfelsőbb Bíróság a felperes közrehatását is megállapította és a kártérítés mértékének megállapításánl ezt a körülményt figyelembe vette. A jelen esetben az alperes mulasztása súlyosabb...” BH 1987. 248 (LB. Gf. I. 30. 900/1986): „E közrehatás mértékét a Legfelsőbb Bíróság nagyobb súllyal vette figyelembe ... A magatartások felróhatóságát ilyenképpen mérlegelve a Legfelsőbb Bíróság a II.r. alperesre terhesebb 80–20%-os kármegosztást találta alkalmazhatónak.” BH 1991. 209. (LB. Kft. I. 25. 180/1990): „...a Legfelsőbb Bíróság álláspontja szerint a kár bekövetkezése mindkét fél magatartására visszavezethető, nagyobb részben azonban az alperes magatartására vezethető vissza. Ezért a Legfelsőbb Bíróság 1/3 és 2/3-ad arányban látta indokoltnak a felperes és az alperes közötti kármegosztás alkalmazását, a felek magatartásának felróhatóságára is figyelemmel.” Igen karakteres példa: BH 1992. 242 – LB. P. Törv. III. 20. 652/1991: „A Legfelsőbb Bíróság a peradatok együttes és gondos mérlegelése alapján, az eset körülményeire is figyelemmel arra a meggyőződésre jutott, hogy a károsodás alapvető oka éppen A. S. súlyosan közreható, felróható magatartása volt, ezért a kármegosztás arányát az I. r. alperesre kedvezőbb 20–80%-ban határozta meg.” Csongrád Megyei Bíróság 1. Gf. 40. 038/2001/4 – BDT 2001. 541.: „A károsult felperes felróható magatartását (mulasztását) az összes körülménnyel összefüggésben vizsgálva és mérlegelve a másodfokú bíróság álláspontja szerint az alperesre terhesebb 75–25%-os kármegosztás látszik indokoltnak.” Szegedi Ítéletábra Pf. III. 20. 501/2007/6 – SZIT-H-PJ-2008-6.: „A felperes néhai leánygyermeké hatodmagával foglalt helyet a gépjármű utasterében, az általa is tudottan jelentősebb mennyiségű alkoholt fogyasztott és a gépjárművet vezető volt. Emellett nem alkalmazta a biztonsági övet sem, így megállapítható, hogy felróható magatartást tanúsított, és ez mindenképpen összefüggésben volt a káreseménnyel, hiszen a jármű túlterheltsége miatt következett be a baleset. A kármegosztás aránya a felróható közrehatás súlyához igazodik, annak megállapításánál szigorúbb mértéket kell alkalmazni a károkozóval, mint a károsulttal szemben, mert a fokozottan veszélyes tevékenység folytatása felróhatóság nélkül is megalapozza a felelősséget. Mindezen szempontokat mérlegelve és értékelve a másodfokú bíróság álláspontja szerint a vagyoni károk tekintetében a károkozóra terhesebb 60–40 %-os kármegosztást az indokolt...”
- 40 Szladits/Marton (1941), 380. Az előidéző okok közrehatásának mértékére alapít Rózsa (1963), 241. Petrik (1991), 39. sk. Eörsit idézve kifejezetten hangsúlyozza, hogy nem a vétkesség összeméréséről, hanem a károkozás mértékéről van szó; ugyanígy Petrik (1995) 75.: „A felek magatartását egybevetve a kár előidézésében való közrehatásuk arányát kell megvizsgálni, és ennek megfelelően kell a kárt megosztani.”; Ld. még Gellért/Kemenes (2004), 340. §, 1234. sk.: „A károsult szempontjából ismét nem felelősségi kérdésről, hanem a károkozó oldalán a közrehatás mértékének megfelelő felelősség-mentesülésről van szó.”
- 41 Petrik/Harmathy (2002) 340. §, 576. old.
- 42 Zoltán (1961), 32. sk.
- 43 Bárdos (2001), 55. sk.
- 44 Ld. Eörsi (1966), 159.
- 45 Eörsi/Világhy/Eörsi (1965), 565., ill. uó. (2003), 282.
- 46 A kimentés feltétele a kodifikáció e fázisában a szerződésszegő fél ellenőrzési körén kívülálló, el nem hárítható akadály, amellyel a szerződéskötés idején a károkozónak nem kellett számolnia. Vö. Vékás (2001), 8.
- 47 „Ha a károkozó magatartás előidézésében, a kár bekövetkezésében, a kár súlyosbodásában a károsult is közreható, magatartásának következményeit maga viseli. Nem terheli kártérítési kötelezettség a károkozót a kárnak a károsult magatartásából származó részéért.” Lábady (2001), 47. A felróhatóságtól független deliktális felelősséghez ld. uó. (2001), 42.: „Aki másnak jogellenesen kárt okoz, köteles azt megtéríteni. A károkozó mentesül a felelősség alól, ha bizonyítja, hogy a kár az adott helyzetben elháríthatatlan volt.”
- 48 Lábady (2001), 47.: „Ha a károkozó magatartás előidézésében, a kár bekövetkezésében, a kár súlyosbodásában az elvárható magatartást elmulasztó károsult is felróhatóan közreható, magatartásának következményeit maga viseli. Nem terheli kártérítési kötelezettség a károkozót a kárnak azért a részéért, amely abból származott, hogy a károsult nem úgy járt el, ahogy az az adott helyzetben általában elvárható.”
- 49 Ld. Törvényjavaslat (2008), 5:475. §, 339. és 1263., illetve Vékás/Lábady (2008), 5:514. §, 1120.
- 50 Törvényjavaslat (2008), 5:120. § (1) bek., 221. és 929. sk.
- 51 BH 1977. 227. – LB. B. törv. IV. 1560/1976.
- 52 BH 1989. 190. – LB. Pf. III. 20. 750/1988.
- 53 Fővárosi Ítéletábra 9. Pf. 21. 246/2007/3. – FIT-H-PJ-2008-48.
- 54 Bárd (1981), 141.
- 55 PK 36, indokolás, 3. bekezdés. A szakirodalomban ugyanígy többek között Zoltán (1961), 36. és Petrik (1991) 36. Bárdos (2001), 63. is azon a véleményen van, hogy a törvényalkotó feltehetően nem kívánt általános kármegelőzési kötelezettséget deklarálni. Egy példa a közzétett bírói gyakorlatból: BH 1989. 115 – LB. Gf. IV. 30. 670/1988, a Legfelsőbb Bíróság szerint nem elvárható az ABC boltot üzemeltető felperestől, hogy a hétvégi zárartatás alatt gondoskodjék a hűtők felügyeletéről, hiszen nincs ilyen előírás vagy gyakorlat, és erre apparátus hiányában nem is képes.
- 56 PK 36, indokolás, 1. bekezdés
- 57 Bauer (1988), 278.
- 58 Ld. pl. BH 1996. 34. – LB. Pfv. 22. 899/1994.: a havas, csúszós úton téli időszakban elvárható a gyalogosoktól, hogy különösen fokozott óvatossággal és körültekintően közlekedjenek. A felperes balesetét okozó hómaradvány egy felnőtt ember lépésével átléphető volt. A felperes nem így tett, közrehatását 25%-ban megállapíthatónak a Legfelsőbb Bíróság. Ugyanakkor a Szegedi Ítéletábra Gf. III. 30. 120/2008/7. – SZIT-H-GJ-2008-41. számon közzétett ítélete szerint a felperes vállalhat fuvarozói tevékenységet akkor is, ha csak egy, a szerződéses kötelezettség teljesítésére alkalmas járműve van (és nincs tartalékjármű).
- 59 Két szemléletes példa a közelmúlt közzétett táblabírói gyakorlatából, mindkét ítéletet a Győri Ítéletábra hozta. GYIT-H-PJ-2007-58.: a verekedést az elhunyt sértett (felperesi hozzátartozó) kezdeményezte, a károkozó alperes igyekezett kitérni a konfliktus elől, ám végül a jogos védelmi helyzet szükségesség–arányossági követelményét túllépte, ami ijedségére és menthető felindulására volt visszavezethető. A bíróság a károsult közrehatását 40%-ban állapította meg. Egy későbbi ügyben (közzétételi száma GYIT-H-PJ-2008-44) 55%-ban állapította meg a felperes közrehatását a bíróság, mivel alperes házastársával szerelmi viszonyt létesített és a bántalmazás napján alperes tilalma ellenére tartózkodott az alperes kizárólagos tulajdonában lévő családi házban. Ezzel a magatartásával felperes provokálta ki a tetlegességhez vezető vitát.
- 60 Ld. BH 1995. 574 – LB. Pfv. III. 21. 510/1994.: a felperesre terhesebb 70–30%-os kármegosztást az indokolta, hogy a felperes télen, hajnali időpontban, szemerkélő esőben, néhány napja vásárolt gépkocsiban, csekély vezetői gyakorlat mellett sebességét nem a körülményeknek megfelelően választotta meg és a vad láttán pánikba esett.
- 61 BH 1979. 180. – LB. P. törv. V. 20. 795/1978.: a bíróság 50%-ban állapította meg a felperesi közrehatást abban a balesetben, amit a közút elhanyagolt állapota és a szósás, csúszásmentesítés elmaradása okozott. A felperes télen, reggeli órákban, csapadékos időben, csúszós úton 90–100 km/h-s sebességgel vezetett.
- 62 Ld. BH 1977. 44. – LB. M. törv. II. 10. 034/1976: a kivilágítatlan lovas kocsin közlekedő felperes és a sebességet helytelenül megválasztó alperes 50–50%-ban viselte a kárt.
- 63 A Debreceni Ítéletábra Pf. II. 20. 583/2007/4. számú, DIT-H-PJ-2007-60. számon közzétett ítéletében 70%-ban állapított meg károsult közrehatását. A füstben a kerékpárost kerülő másodrendű felperes nem a füsttel borított útszakasz által megkövetelt módon vezette a gépkocsit, így a már létező kárveszélyes helyzetben a közvetlen károk kifejlődésének megakadályozását, azaz a kár megelőzését elmulasztotta. Elsőrendű felperes közrehatása pedig abban állt, hogy az általa is érzékelt veszélyhelyzetben csak a sebesség csökkentésére – és nem megállásra – szólította fel a gépjárművet vezető másodrendű felperest.
- 64 Ld. pl. 1977. 146. – LB. P. törv. V. 20. 313/1976.: az alkoholos állapotban nem a kijelölt átkelőhelyen áthaladó felperes közrehatását 20%-ban állapította meg az elsőfokú bíróság, a másodfokú bíróság a keresetet elutasította. A Legfelsőbb Bíróság a felperesre terhesebben 2/3–1/3 arányban döntött a kármegosztásról. 20%-os arányban látta megállapíthatónak a bíróság a felperes közrehatását a Fővárosi Ítéletábra 6. Pf. 21. 621/2007/3. sz. – FIT-H-PJ-2008-382. számon közzétett ítéletében, amely tényállása szerint a lakodalomból visszatérő felperes alkoholos állapotban esett ki a vonatszerelvényből.
- 65 BH 2008. 61. – LB. Pfv. III. 20. 091/2006.: az eset érdekessége, hogy a jogerős ítéletben a bíróság 50%-os közrehatást állapított meg és a felülvizsgálati bíróság szállította le az arányt 20%-ra, mondván, a vezetőnek figyelmeztetnie kellett volna utasát a biztonsági öv használatára, így az alperes e tekintetben is nagyobb mértékben felelős.
- 66 BH 1997. 183. – LB. Pfv. III. 20. 912/1994.: ebben a konkrét ügyben nem nyert megállapítást ugyan, hogy a felperes tudomással bírt volna a vezető alkoholos befolyásoltságáról, de a bíróság elvi érveléssel mondta ki, hogy ha valaki e tény ismeretében száll be a járműbe, az felróható károsult közrehatásnak minősül.
- 67 BH 1992. 242. – LB. P. törv. III. 20. 652/1991.: az eset nemcsak a jogi megítélés szempontjából tanulságos. Az elhunyt felperesi hozzátartozó közrehatását a jogerős ítéletet hozó másodfokú bíróság 50%-ban találta megállapíthatónak, mivel a felperesi hozzátartozó alkoholos állapotban simogatta az alperest, s magától is a kormányhoz kapott, amikor az alperes egy téves kormányozdulatot kívánt korrigálni. A Legfelsőbb Bíróság törvényességi óvás keretében a felperesi hozzátar-

- tozó súlyosan közreható, felróható magatartása miatt a kármegosztás arányát 80%-ban határozta meg.
- 68 Amennyiben ezek a törvény alapján nem zárják ki eleve a hibás teljesítés jogkövetkezményeinek alkalmazását, így a kártérítést is. Ld. Ptk. 305/A. § (1) bekezdés.
- 69 Ld. pl. a BH 1977. 31. – LB. Gf. IX. 32. 625/1973. számon közzétett legfelsőbb bírósági ítéletet. A tényállás szerint – bár a használati útmutato nem volt teljes körű – mégis, utalt a vegyszer felhasználásakor száraz időjárási viszonyok lehetséges következményeire. A felperes, mint mezőgazdasági nagyüzem maga is rendelkezik hozzáértő szakszemélyzettel, így a közrehatás mértéke 50%-ban állapítható meg. Szintén 50%-os közrehatást állapítottak meg a BH 1979. 162. – LB. Gf. V. 30. 855/1978. sz. ítéletben. A generálkivitelező alperes a felperes hibás teljesítésével okozott kár bekövetkezésében oly módon hatott közre, hogy a kazán üzemeltetése a kezelési utasításban előírtaktól eltérően történt. A gázbeomlást követően a kazánt le kellett volna állítania. Igen szemléletes a Szegeci Ítéletábra Gf. I. 30. 363/2004 számú – BDT 2006. 1413. számon közzétett ítélete, amely szerint a kazánhoz mellékelte gyártói használati útmutató tartalmazta a hűtővízre vonatkozó tisztasági előírásokat, s a vízminőség rendszeres ellenőrzése a károsult megrendelő feladata volt, nem pedig a karbantartási feladatokat ellátó vállalkozóé. S mivel a kazán tönkremenetelét hibás hűtővíz alkalmazása okozta – amit karbantartóként a vállalkozónak is észlelnie kellett volna ugyan –, a bíróság a közrehatás arányát 50–50%-ban határozta meg.
- 70 Ld. Petrik (1995), 74., ill. pl. a BH 1976. 121. – LB. Gf. V. 30. 086/1975. számon közzétett döntést: felperes, mint a pulykanevelésben nagy tapasztalatot szerzett megrendelő maga is észlelte a tervhibát, nevezetesen, hogy a szerződés tárgyát képező trágyakihúzó-berendezés szarvasmarha-istállóhoz készült és a pulykatenyésztésben nem alkalmazható. A bíróság a közrehatás arányát 25%-ban állapította meg. Ld. még a BH 1979. 245. – LB. Gf. III. 31. 207/1978. számon közzétett eseti döntést, amelyben a bíróság a Ptk. 340. § alkalmazásával teljes mértékben mentesítette az alperest a felelősség alól, mivel a felperes a liszt erős vegyszerszárgát már az áru beérkezéskor észlelte, és ennek ismeretében keverte össze más liszttel, s a szennyezett lisztet a hiba ismerete ellenére felhasználta. Ennek fényében érdekes a Legfelsőbb Bíróság a BH 1993. 751. – LB. Gf. VI. 32. 298/1992. számon közzétett döntése, amely tényállása szerint felperes munkatársai a szemmel látható szennyezettség ellenére sem ellenőrizték a leszállított étkezési sőt, ami fa- és drótdarabokkal volt tele. A felróható közrehatás arányát a bíróság itt mindössze 20%-ra tette.
- 71 Ld. még a szakértői tervezet 5:154. § (1) bekezdését, mely szerint, ha a dolog meghibásodásában a karbantartási kötelezettség elmulasztása is közreható, a költségeket közrehatása arányában a jogosult viseli, ha a karbantartásra vonatkozó ismeretekkel rendelkeznie kellett. Ugyanígy Törvényjavaslat (2008) 5:150. §, 230. és 992. Mind a javaslat, mind pedig a szakértői tervezet indokolása általánosan, s bár a normaszövegben kifejezetten csak a karbantartási kötelezettség elmulasztása szerepel, az indokolás a nem rendeltetészerű használat következményeit említi.
- 72 Ld. BH 1976. 120. – LB. Gf. V. 32. 413/1974.: alperes szerződésszegése mellett felperes is közreható a kár (légttechnikai ill. folyadék-keingető berendezés meghibásodása) bekövetkezésében, mivel a gondos üzemeltetést elmulasztotta: a PVC légcatornákat túlfűtötte és a csöpögő savat nem fogta fel edényben. Közrehatása a PVC légcatornák tekintetében 25%-os, a betonkorrozíót illetően 70%-os volt. Ld. továbbá BH 1981. 116. – LB. Gf. V. 30. 080/1979.: a szerződés tárgyát képező toronypince kivitelezése kapcsán valóban tervezési és kivitelezési hibák merültek fel, de a kár bekövetkezésében (borecetesedés) – a felperes helytelen borkezelési technikája is közreható, a bíróságok álláspontja szerint 50%-ban.
- 73 Már Frigyes is felveti a Glosszában, ld. Frigyes (1932), 314.
- 74 Ld. BH 1976. 413. – LB. Eln. Tan. G. törv. 30. 434/1976.: nem elvárható a tervezői kapacitás igénybevételére szerződő felperesről, hogy ellenőrizze: az alperes a lefoglalt kapacitást megfelelő rendelkezéssel túl tudja-e tölteni. A szerződő fél nem tehető felelőssé a másik szerződő fél nyilatkozatainak megalapozottságáért.
- 75 Ld. Bauer (1988), 278.
- 76 Ld. a szakértői tervezet, Vékás/Vékás (2008), 804. oldal: A 316. §-ban foglaltakat a piacgazdasági szemlélet ellenére túl szigorúnak tartja, hangsúlyozza, hogy az igény elvesztéséhez kell lemondó nyilatkozatot a polgári jogban, s a teljesítés elfogadása a szerződés ráutaló magatartással történő módosításának is tekinthető. Érveivel nem feltétlenül lehet egyetérteni. A piacgazdasági szemlélet és a kötelmi jog kockázatosító funkciójának előtérbe helyezésével éppen egy felelős, a saját ügyeiben agilisán eljáró jogosult-ideáltípus állna összhangban. Tekintettel továbbá a jognyilatkozatok tartalom szerinti értelmezésének elvére, s arra, hogy a 316. § szerint csak a szerződésszegés tényleges (pozitív) ismerete vezet az igényvesztéshez, elvárható ismeretének hiánya nem, a 316. § nem tekinthető túl szigorúnak. Jogi végzettséget nem igénylő, a józan ész követelményével összhangban álló elvárás a nem szerződésszerű teljesítés kifogásolása. A speciális szabály előnye a ráutaló magatartással történő szerződésmódosítással szemben az egyértelmű jogi helyzet, ami perjogi szempontból is egyszerűbbé teszi az eset eldöntését, hiszen a szerződésszegő félnek kell bizonyítania, hogy a másik fél a szerződésszegésről tudott. A hivatalos törvényjavaslat nem tér ki kifejezetten a kérdésre, egyszerűen hiányzik a 316. §-nak megfelelő norma.
- 77 Ld. már Almásinál (1929), 178. Petrik (1995), 74. Érdekes a BH 1988. 411. – LB. Gf. III. 30. 099/1988. számon közzétett eseti döntés, amelyben a Ptk. 340. §-át a szavatossági igények érvényesítésének elmulasztása miatt alkalmazta, mondván, a károk így elháríthatók lettek volna.
- 78 Petrik (1995), 52.
- 79 Kovács (2001), 108. Ugyanígy Gellért/Harmathy (2004), 283. §, 1029. Korábban Salamonné (1985), 623. Néhány szemléletes példa a bírói gyakorlatból: Legfelsőbb Bíróság Pfv. IV. 20. 614/2007/4. – LB-H-PJ-2007-94., a fröccs ügy: a helybenhagyott jogerős ítélet szerint a felperesnek kára 40%-át kell viselnie, mivel – a szerződésben foglaltak ellenére – nem gondoskodott a gyártás ellenőrzéséről, nem tudta és nem is akarta felvállalni a hibás termék elkülönítését, a gyártást kipróbálás, próbagyártás nélkül kezdte meg, a meghibásodás pontos adatait pedig nem rögzítette. Legfelsőbb Bíróság Pfv. VII. 21. 330/2007/5. – LB-H-PJ-2007-413.: felperes 50%-ban hatott közre a kár bekövetkezésében, többek között azért, hogy a munka szakszerű elvégzését nem ellenőrizte, a munka felüggyesztését követően a munkaterület őrzéséről nem gondoskodott, ahogy az akadályoztatott építési ellenőr helyettesítéséről sem. (A nyitvahagyott árok az eső következtében átázott, az alapok alatt talajörés jött létre, minek következtében a falak és a földem megrepedt, további súlyos károkat okozva.) Egy 1976-ban közzétett döntésében (BH 1976. 506. – LB. Gf. VI. 32. 062/1975.) a Legfelsőbb Bíróság 1/3 arányban állapította meg a felperesi fővállalkozó közrehatását, mert az alvállalkozó alperes hegesztő munkálatait nem ellenőrizte, s így a súlygyepadló károsodása miatt kárt szenvedett. Ld. Pécsi Ítéletábra Gf. IV. 30. 104/2007/4. – PIT-H-GJ-2007-10.: a megrendelő – amellet, hogy a szállító valóban nem megfelelő betont szállított – maga sem gondoskodott a fagyvédelmi teendők elvégzéséről, az általa kivitelezett medencék felfagyási részben erre vezethető vissza. Közrehatását a bíróságok 57%-ban állapították meg. Csongrád Megyei Bíróság I. Gf. 40. 118/1997/4. – közzétéve a BDT 2000. 128.: a felperesnek nyilvánvalóan észlelnie kellett volna, hogy az alperes az adóbevallást nem megfelelően készíti el, ideértve a társadalombiztosítási járulékok bevallásának elmaradását is. Szintén Csongrád Megyei Bíróság I. Gf. 40. 069/2002/3. – BDT 2004. 972.: felperes nem tett eleget minőségi és mennyiségi ellenőrzésre irányuló kötelezettségének, holott észlelnie kellett, hogy az áru csomagolásán nem lett feltüntetve a márkaelnevezés. Súlyos mulasztása az áru szúrópróbaszerű, legalább szemrevételezés útján történő ellenőrzésének mellőzésében állt, amit a bíróság 50%-ra értékelt.
- 80 Tárgyalása a német szakirodalomban rendkívül gazdag. Egyik legrelevánsabb elemzését ld. Lange/Schiemann/Lange (2003), 558. és 563.
- 81 PK 38, indokolás, utolsó bekezdés
- 82 Törvényjavaslat (2008), 5:117. §, 220. és 965. ssk.; Vékás/Vékás (2008) 5:121. §, 808. ssk.
- 83 A károsult közrehatás és a kárenyhítési kötelezettség szétválasztásának oka valószínűleg az, hogy mivel a szerződésszegésért való felelősség objektív alapú lesz, nem lesz előfeltétele a felróhatóság, úgy ezzel összhangban a károsult közrehatást sem csak felróhatóság esetén kell majd a károsult terhére figyelembe venni. A Törvényjavaslat szerint a kárenyhítési kötelezettség megszegése miatti kármegosztásnak továbbra is előfeltétele marad a felróhatóság. Ld. Törvényjavaslat (2008) 5:120. §, 221., 969. sk.
- 84 Törvényjavaslat (2008), 5:482. § (1), 332., 1270., Vékás/Lábady (2008) 5:521. § (1), 1125.
- 85 Közze nem tett bírósági ítéleteket idézve Petrik (1991), 38., uó. (2002), 77., 80.
- 86 Eörsi (1966), 158.
- 87 BH 1982. 103. – LB. Gf. II. 31. 030/1980.
- 88 Nochta (1989), 129., Petrik (1991), 39., Nagy/Peczce/Nagy (2004), 23.
- 89 Például egész biztosan nem kell a felperesnek a hibásan teljesítő alperestől vásárolt balesetveszélyes gépkocsijával közlekednie annak érdekében, hogy ne szenvedjen el jövedelem-kiesést magánórái elmaradása miatt. Ld. BH 1987. 121. – LB. P. Törv. III. 20. 360/1986.
- 90 Ld. Lukács (1981), 11.
- 91 BH 1987. 450. – LB. Gf. II. 30. 023/1987.
- 92 Almási (1929), 179.
- 93 Lukács (1981), 11.
- 94 Zoltán (1961), 37., 121., Eörsi (1966), 198., Petrik (1991), 38., uó. (2002), 81. Az utókezelésen való részvételi kötelezettséget illetően ld. Petrik/Köles (2002), 356. §, 636. Az élvezeti cikkek kerülését és a felelősségteljes károsult magatartást illetően Petrik (1991), 199. elemz egy szemléletes esetet, amely tényállása szerint a felperes begipszelt lábát terhelte, mankó, illetve bot nélkül járt és ittas állapotban az árokba esett. Köles Tibor a „részeskedő állapot fenntartását, fokozását” általánban említi a kárenyhítési kötelezettség megszegéseként. Ld. Petrik/Köles (2002), 356. §, 635. A BH 1977. 105. számon közzétett LB. P. Törv. V. 20. 174/1976. ügyszámú esetben a károsult már hét sikertelen műtétet esett át az ügy elbírálásának időpontjáig. Egy újabb műtét nyilvánvalóan olyan testi és idegi megterhelést jelentett volna számára, hogy az általános társadalmi felfogás szerint sem volt tőle elvárható, különös tekintettel arra, hogy a beszerzett orvos-szakértői vélemény szerint sem volt arra biztosíték, hogy nyolcadik műtét sikeres lesz.

- 95 Frigyes (1932), 311. a bírói gyakorlatot elemezve úgy foglalt állást, hogy a károsult csak a hivatásának megfelelő munkát köteles elvállalni.
- 96 Eörsi (1966) 199.: álláspontja szerint elvárható, hogy a volt szakmunkás, mint segédmunkás, éjjeliőr, kapus stb. beosztást vállaljon.
- 97 Mivel a korábban eljáró bíróságok e körülményeket nem vizsgálták, a Legfelsőbb Bíróság az elsőfokú bíróságot új eljárásra és új határozat hozatalára utasította. Ld. BH 1987. 121. – LB. P. Törv. III. 20. 360/1986.
- 98 Ld. Zoltán (1961), 119. sk., Gellért/Benedek (2004), 356. §, 1369.
- 99 Eörsi (1966), 198.
- 100 Zoltán (1961), 117.
- 101 Eörsi (1966), 198.
- 102 Petrik (2002), 242.
- 103 Ld. Petrik (2002), 245. sk.
- 104 A bírói gyakorlatot ismertette Újváriné (2002), 193.
- 105 Ld. Törvényjavaslat (2008), 5:482. § (3) bek., 336., 1270., ill. ú. a szakértői tervezet: Vékás/Lábaday (2008), 5:521. § (3) bek., 1125.
- 106 BH 1997. 332. – LB. Pfv. IV. 22.738/1995. A szakirodalomban többen is ismertetik, ld. pl. Bárdos (2001), 172., Petrik (2002), 224. sk. Ld. még a BH 2007. 301. – LB. Gf. XI. 30.293/2006. sz. eseti döntést, amely tényállása szerint repülőgéppel végzett vegyszeres permetezés tette tönkre a károsult disznóvénnyeit, ám ezek egy gazdasági év alatt regenerálódhattak volna.
- 107 Zoltán (1961), 102. sk.
- 108 Eörsi (1966), 87. egy még a Ptk. hatályba lépése előtti eseti döntést idézte négy hónapban jelöli meg az elpusztult ló pótlásához szükséges időtartamot. Világhy Miklóssal írt tankönyvében pedig egy 3-6 hónapos átlagos időtartamot említ, igaz, a gazdaság átszervezésére vonatkozóan, vagyis más gazdasági ágazatokra nem feltétlenül tekinti irányadóknak. Ld. Eörsi/Világhy/Eörsi (1965), 555.
- 109 Gellért/Benedek (2004), 355. §, 1359.
- 110 Elvi éll mondta ki a Legfelsőbb Bíróság a BH 1991. 315. – LB. P. törv. I. 21. 118/1990 sz. eseti döntésében, amelyben az elhullott üsző pótlási lehetőségeinek vizsgálatára (és új eljárásra) utasította a másodfokú bíróságot. Figyelemre méltó a Szegedi Ítéletábra Gf. III. 30. 120/2008/7. – SZIT-H-GJ-2008-41. sz. ítélete: az alperes által elismert és megfizetett kártérítési összeg, valamint a rendelkezésre álló hitelkeret még fel nem használt része segítségével a felperesnek reális lehetősége lett volna a balesetben talkárosultá lett nyerges vontató pótlására, illetve, ha nem is tett így, kárát enyhíthette volna valamilyen más gazdasági tevékenység gyakorlásával. Elvethette ugyanakkor az Ítéletábra azt az alperesi védekezést, mely szerint a fuvarozási tevékenység folytatásához nem elegendő, ha a vállalkozó mindössze egy, a feladat elvégzésére alkalmas járműszerelvényt rendelkezik.
- 111 Ld. Rózsa (1963), 220., Kisfaludi (2003), 245.
- 112 Köles (1993), 244. Ld. a következő példákat a '80-as évek közzétett bírói gyakorlatából. BH 1982. 103. – LB. Gf. II. 31. 030/1980.: az axiáventillátorok átvételének megtagadása esetén a károsult szállító köteles megkísérlni a termék értékesítését. BH 1983. 365. – LB. Gf. II. 31. 578/1981.: a megfelelő (azonos tárgyú) fedezeti beszerzés érdekében adott esetben az is elvárható a károsulttól, hogy „megfelelő beföldi, szükség esetén külföldi piacutatóst” végezzen. A bíróság nem tekintette fedezeti vételnek más fajtájú (és drágább árfekvésű) szilvaoltvány beszerzését. BH 1987. 311. – LB. P. Törv. III. 20. 920/1986.: a Ptk. 340. § (1) bek. alapján elvárható lehet, hogy a károsult szállító az át nem vett tojás értékesítését megkísérlelje, figyelemmel az értékesítéssel együttjáró többletkiadásra is.
- 113 Frigyes (1932), 312.
- 114 Elemzi Petrik (1991), 39.
- 115 Petrik (1991), 38. említ egy a hetvenes években hozott – és közzé nem tett – döntést, amelyben a bíróság azt vizsgálta, hogy az átmeneti időre munkaképtelenné vált fuvaros nem tudta volna-e folytatni tevékenységét kiegészítő személy bevonásával. Ld. ugyanakkor a Legfelsőbb Bíróság LB. Pfv. VIII. 22. 146/2006/3. számú, LB-H-PJ-2008-12. számon közzétett eseti döntését: a rendszeresen a konzervgyár részére fuvarozó felperesnek objektíve nem volt lehetősége súlyosan károsodott járműve pótlására (ilyen típusú gépjárművet a megyében tartósan bérelni de facto nem lehet), s mivel szerződéses kötelezettsége a fuvarok teljesítése mellett a rendelkezésre állás volt, erre azért nem, vagy csak jelentős veszteséggel tudott volna más vállalkozótól bérleggépjárművet (vezetővel együtt) igénybe venni. Ez nem volt tőle elvárható.
- 116 Ld. pl. BH 1984. 197. – LB. Gf. I. 30. 158/1982: a kukorica csőtörő-adapter késedelmes szállítása esetén is felperesnek meg kellett volna kísérnie a termék betakarítását más módszerekkel, pl. kézi szedéssel, vagy ún. részes betakarítási formában.
- 117 Rózsa (1963), 224. sk., Eörsi (1966), 78.
- 118 A kárenyhítési kötelezettség határait is elemzi a BH 1987. 450. számon közzétett – LB. Gf. II. 30. 023/1987 sz. eseti döntés: nem megfelelő fűtőértékű gáz szállítása miatt a felperes leállította színescerép gyártását. A bíróság szerint nem szegte meg kárenyhítési kötelezettségét, mivel az alperes által hiányolt (kárenyhítési indítatású) többlettermelés a termelő-berendezés fokozott elhasználódását eredményezte volna, továbbá, mivel szezonális árucikkről van szó, felperes raktárra termelt volna. Így a károsult éppen azzal tett eleget kárenyhítési kötelezettségének, hogy
- nagyobb hőigényű termékeinek gyártását kellő időben leállította és így nem termelt selejtet. Ld. még a LB-H-PJ-2007-26. közzétételi számú és LB. Pfv. VIII. 21. 012/2007/5 ügyszámú felülvizsgálati ítéletet. Ebben az ügyben a bérbeadó alperes és az általa alapított társaság megszegte a felperes (bérleti) szerződésében kikötött kizárólagos jogosultságát pénzváltási tevékenység folytatására, s maga is pénzváltási tevékenységet gyakorolt, minek következtében felperes vállalkozása veszteséges lett. Ebben az esetben is a tevékenység beszüntetésével tett eleget a károsult a kárenyhítési kötelezettségének, ellenkező esetben a veszteség, a kár növekedett volna. A már hivatkozott „fröccs” esetben (LB. Pfv. IV. 20. 614/2007/4. – LB-H-PJ-2007-4.) is helyes döntés volt a termelés és értékesítés leállítása, miután kiderült, hogy a szénsavas alkoholos ital különböző, a gyártási technológiára és egyéb hiányosságokra visszavezethető okoknál fogva emberi fogyasztásra alkalmatlan. Felperes így megátalolta a kár és az üzleti presztízsveszteség növekedését.
- 119 Törvényjavaslat (2008), 5:478. § c), 335. 1267.: „a károsultat ért vagyoni hátrányok kiküszöböléséhez szükséges célszerű és ésszerűen indokolt költségeket” az indokolás szerint az ésszerűség és racionalitás objektív tapasztalatokon nyugvó vonatkozását jelenti. Ugyanezzel az indoklással, de a normaszövegben csak a „szükséges” megkorlátozó jelző szerepel, Vékás/Lábaday (2008), 5:517. § c), 1123.
- 120 Petrik (1991), 194. Sikeresen bizonyította az alperes abban az ügyben, amikor a felperes német állampolgár hazaszállította a balesetben megsérült utánfutóját, bár annak értékét ismerte, így azt is tudta, hogy ez hogyan viszonyul a kiemelkedően magas hazaszállítási költséghez. Az aránytalanság első ránézésre felismerhető volt, hiszen az utánfutót Magyarországon is meg lehetett volna javítani. A felperes nem tett eleget kárenyhítési kötelezettségének, a bíróság 50-50%-os kármegosztást alkalmazott. (Közzé nem tett döntés, elemzi Petrik (2002), 81.)
- 121 Nagy/Pecze/Pecze (2004), 78.
- 122 Eörsi/Világhy/Eörsi (1965), 593.
- 123 Eörsi (1985), 60., Újváriné (2002), 187. a helyi szokásokat, családi kapcsolatokat említi példaként.
- 124 Ld. Eörsi (1966), 90., Gellért/Benedek (2004), 355. §, 1360.
- 125 PK 44, indokolás, utolsó bekezdés
- 126 Petrik (2002), 223.
- 127 Szladits/Marton (1941), 392., uő. (1992), 167.
- 128 Eörsi (1966), 96.
- 129 Ld. ehhez a Debreceni Ítéletábra Pf. II. 20. 087/2008/5. számú – DIT-H-PJ-2008-51. számon közzétett ítéletét: a felpereseknek a vízügyi szakvélemény kézhezvételét követően (amely szerint a telken annak mely fekvése miatt csak nagyságrendben nagyobb költségekkel lehet építkezni és elkerülni a vizesedést) máshol kellett volna építkezniük, amire a biztosító kifizetése miatt az anyagi lehetőségük is meglett volna. A károsult kötelezettsége az állagmegóvás is, ezt állapította meg – többek között – a Legfelsőbb Bíróság LB. Pfv. VIII. 20. 445/2008/4. – LB-H-PJ-2008-184. sz. ítéletében: ideiglenes tető alkalmazása helyett a felperes csak ponyvatarakást alkalmazott a tűzben jelentős megrsült épületen, amit emiatt le kellett utóbb bontani.
- 130 Petrik (1991) 194.: a leggyorsabb és a leggazdaságosabb kijavítási módot egymás mellett, egyenrangúként említi. Az is előfordulhat, hogy a gazdaságos kijavítási mód nem éppen a leggyorsabb. Ekkor a károsult gyors kijavításhoz fűződő érdekére, az így megelőzhető további következménykárok nagyságrendjére és az eset egyéb körülményeire tekintettel kell állást foglalni abban, hogy a kárenyhítési kötelezettség kiterjed-e a gazdaságosabb, de lassabb javítási mód választására. Eörsi (1966), 97. még szigorúbban fogalmaz: csak akkor jogosult a károsult nem a legolcsóbb javítási mód mellett dönteni, ha a várakozás reá nézve súlyos érdeksérelmellel járna. Megjegyzi azonban, hogy a bíróságok nem folytatják az általa javasolt gyakorlatot. Gellért/Benedek (2004), 355. §, 1364. szerint a károsultnak a leggazdaságosabb megoldást kell választania, azt azonban nem fejt ki, hogy pontosan mit ért ezalatt.
- 131 Ez azonban csak akkor jelentene kárcsökkenést, ha a károsult csak az önköltségi árat követelhetné. A szakirodalomban általában képviselt nézet szerint azonban a károsultat megilleti a javítás piaci értéke, díja, vagyis az az összeg, amit harmadik személyek felé a szóban forgó javítás munkálátok elvégzése esetén kiszámlálna. Ld. Eörsi (1966), 97., a bírói gyakorlatot ismertette Petrik/Köles (2002) 355. §, 634/1., Petrik (2002), 235., Gellért/Benedek (2004) 355. §, 1364. Bárdos (2001), 28. szerint ilyenkor a megtakarításokra is figyelemmel van a bírói gyakorlat.
- 132 Zoltán (1961), 99.
- 133 A mozgásszerűt személygépkocsi költsége is követelhető a károkozótól, a kommentáriródalom szerint azonban, ha a jármű hazai viszonylatban prémium-gépkocsinak számít, akkor csak részben térítendő meg. Gellért/Benedek (2004), 355. §, 1361 sk. A károsult követelheti lakása átalakításának költségeit, hogy kerekesszékekkel is tudjon közlekedni, de új lakás vásárlásának költségeit nem, hiszen a kártérítési jognak nem feladata, hogy a károsultat olyan javakkal lássa el, amelyekkel a károsodás előtt sem rendelkezett, ld. ehhez a Petrik által idézett, közzé nem tett legfelsőbb bírósági ítéletet: Petrik (2002), 232.
- 134 Gellért/Benedek (2004), 355. §, 1360.
- 135 Eörsi (1961), 434.
- 136 Eörsi (1966), 93. Más véleményen 1961-ben Zoltán (1961), 116.

- 137 Ld. az Eörsi (1966), 93. által idézett, már-már megmosolyogtató esetet, amelyben a bíróság komoly elemzés tárgyává tette, hogy a hivatásos gépkocsivezető károsult, aki az országot járja, és sok emberrel kapcsolatba kerül, köteles-e több hónapot várni a társadalombiztosítás által finanszírozott műfogsorra, vagy kiséparos fogtechnikushoz fordulhat. A bíróság megtéríteni rendelte a privát fogtechnikusi költségeket.
- 138 Ehhez az ún. „önfinanszírozási teszthez” ld. többek között Gotthardt (1996), 101. sk.
- 139 Petrik (1991), 30. sk. egy 1978-ban hozott döntést elemez: a gépjármű javítási ideje alatt felmerült bérleti díjat megítélte a bíróság. A szóban forgó, BH 1979. 160. számon közzétett jogesetben azonban azt is kiemelte a bíróság, hogy a bérleti díj, mint közvetett kár nem érvényesíthető korlátlanul, vizsgálni kell a károsult gépkocsiját javító szervek körét és kapacitását, a gépjármű típusát, a gépjármű javításának szükséges időtartamát.
- 140 Petrik (1995), 75. Ill. ld. uó. (2002), 81.: ismertet egy közé nem tett jogesetet, amely tényállása szerint az állatorvosi feladatokat több egymástól viszonylag távol eső községben ellátó felperes bér-gépkocsit vett igénybe. A bíróság a kiadást indokoltan tekintette.
- 141 Bárdos (2001), 34., Petrik (2002), 81. Gellért/Benedek (2004), 355. §, 1361. sk. old. Ld. még a BH 1996. 38. – LB. Pfv. II. 20. 568/1995. sz. felülvizsgálati ítéletet: a károsult gépkocsija olyan kis mértékben sérült, hogy az új sárvédő beszerzéséig használhatta volna a járművet, a bér-gépkocsig igénybevétele így nem volt indokolt, a bérleti díjat nem követelheti.
- 142 Bárdos (2001), 29.
- 143 A káros szerzés tilalma miatt le kell vonni az erre tekintettel megítélt kártérítési összegből a károsult megtakarításait az autóbérlés idejére. Elképzelhető, hogy az autóbérlés mégis ésszerűtlen és indokolatlan kiadásnak tekinthető pl. a lízingdíjjal szemben, ha a (szervezeti jogalany) károsultnak szüksége van a gépjárműre és a kezdőrészlet előteremtése nem jelent számára anyagi, gazdasági helyzetével arányban nem álló terhet. A Győri Ítéltábla döntésének tényállása szerint a havi bérleti díj 300 000, a lízingdíj ezzel szemben 70 000 forint volt. (Ld. Gf. II. 20. 294/2007/4. – GYTT-H-GJ-2008/16.)
- 144 Indokoltnak tekintette a hitelfelvételt a Debreceni Ítéltábla DIT-H-PJ-2008-37. számon közzétett Pf.II.20.734/2007/5. sz. ítéletében: felperek a Ptk. 306. § (3) bek. alapján javították meg az ingatlant, ehhez vettek fel hitelt.

Az üzletszerzői és ügynöki jog Ptk.-Tervezetből való kiiktatásának okairól és következményeiről

1. Bevezetés

Mint az a magyar jogászi közvélemény előtt jól ismeretes, az új Polgári Törvénykönyv kidolgozása rendhagyóan alakult és két különböző tervezet megszületéséhez vezetett: a 2008. márciusában könyvben közzétett ún. Szakértői Javaslat¹, melyet annak szakértőkből álló készítői a Kormány megrendelésére kezdtek el kidolgozni és magántervezetként fejezték be², valamint az Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium (IRM) által jegyzett és 2008 májusában az Interneten publikált ún. IRM-Javaslat³. Ez utóbbi Parlament előtti megvitatása küszöbön áll. Ha a két tervezet a hasonlóságok és különbségek után keresve összevetjük és az idevágó irodalmat tanulmányozzuk, feltűnik, hogy a két tervezet közötti eltérések súlyát és mennyiségét az egyes szerzők milyen különbözően ítélik meg. Míg a Szakértői Javaslat kidolgozásában résztvevők az eltéréseket legtöbbször jelentősnek tartják és szakmailag többnyire elvetik⁴, addig az IRM illetékesei a két tervezet közötti eltérések kisebbítésével az egybeeséseket igyekeznek hangsúlyozni⁵.

A jelen cikk témáját adó ügynöki és üzletszerzői szerződés megítélése azonban nem lehet vitás. Az ezeket a Szakértői Javaslatban az 5: 308 – 5: 331. §-ok alatt szabályozó részt az IRM Javaslatából 2008 márciusában teljes terjedelemben törölte. A törlés okairól a szakmai közvélemény hónapokig csak találgatni tudott⁶. 2008 júniusában az IRM illetékes szakállamtitkára azonban adott egy tömör, kétmondatos magyarázatot. Eszerint: „Az IRM Javaslat előkészítői arra az álláspontra helyezkedtek, hogy mivel a Kereskedelmi és Magánjogi elemeket komplex megközelítésben szabályozza, nem indokolt a hatályos szabályozás kialakult rendjének megbontása. Ezt látszottak megerősíteni a tervezet társadalmi vitája során a biztosítók vagy pl. a brókercégek képviselőitében eljáró szakértők észrevételei is.” Ezt a kijelentést semmilyen további konkrét érv nem követi, de ugyanígy hiába keresgél az olvasó az észrevételezők szakmai súlyát megalapozó egyéb adatok után is. Nem kerül sor a Szakértői Javaslatban közzétett szabályozás egyes részleteinek vagy egészének értékelésére sem. A szerző azt a nyomban feltűlő, de korántsem mellékes kérdést is megválaszolatlanul hagyja, hogy a kereskedelmi ügynöki törvényt, ha az – komplexitása folytán is – valóban megtartásra érdemes, az IRM miért nem szerkeszti be, úgy ahogy van, a maga Tervezetébe?

Ilyen általános, mindennemű konkrétumot nélkülöző magyarázattal nem tudunk színvonalas szakmai vitába bocsátkozni.

A háttérben meghúzódó, névtelen szakértőkkel folytatott diskurzus sem ígér sok sikert, ennek ugyanis a meddő és spekulatív fejtegetés lenne a veszélye. Jelen cikkben kénytelenek vagyunk ezért arra szorítkozni, hogy bemutassuk egyrészt az üzletszerzői és ügynöki szerződés szabályozására a Kormány által 2002-ben tett megkötéseket, valamint az ezek betartásából szükségszerűen eredő és a Szakértői Javaslatban is megjelenő szabályozási alapkonceptiót, másrészt rámutassunk azon néhány csoportosulás pénzügyi és gazdasági érdekeire, melyeknek a Szakértői Javaslatban foglalt szabályozás elfogadása nyilvánvalóan nem áll érdekében. Végül kitérünk azokra a gazdasági, jogi és fogyasztóvédelmi veszélyekre, melyeket az üzletszerzői és ügynöki szerződés szabályainak az IRM által javasolt Ptk.-ból való kiiktatása hoz majd a jövőben magával.

2. A Kormány 2002. évi Ptk. koncepciója az ügynöki és az üzletszerzői szerződésről

A Kormány 2002. évi Ptk. koncepciójában az ügynöki és üzletszerzői szerződés Ptk.-ban való újraszabályozására nézve konkrét és részletes megkötéseket tett, melyeket a Magyar Közlönyben is közzétett. A vonatkozó törvényszöveg és annak hivatalos indokolása kidolgozására a szakértőknek adott megbízás akként szólt, hogy ezeket a megkötéseket a törvényszöveg kidolgozása során figyelembe kell venni. A megkötések a következők voltak: *Az egyes szerződéstípusok különös szabályainak korszerűsítése* címszó alatt kifejtett 1. pont a *„kereskedelmi jogi” szerződéstípusok szabályainak kiépítése, illetve korszerűsítése* alatt hangsúlyozta, hogy *„az egyes nevesített szerződéstípusok hagyományosan a kereskedelmi (üzleti) forgalomban játszanak kizárólag (vagy elsősorban) szerepet... Ezek közül a szerződéstípusok közül egyesek szerepelnek ugyan a Ptk.-ban, de szabályaik nem alkalmasak (nem elegendőek) az üzleti élet követelményének kielégítésére; ebben az értelemben tehát változtatásra szorulnak. Más kereskedelmi jogi szerződések nem is jelennek meg a hatályos Ptk.-ban. Ezeket – megfelelő korszerű szabályokkal – be kell építeni az új Kódexbe. Közlebebről ez a következőket jelenti. a) Szabályozni kell – a megbízási szerződés körében a kereskedelmi képviselői szerződést, amelynek szabályait a 96/653/EGK irányelv alapján az önálló kereskedelmi ügynöki szerződésről szóló 2000. évi CXVII. törvény tartalmazza (a német HGB-ben: 84. és köv. §-ok); – ugyancsak a megbízási szerződés körében a kereskedelmi ügynöki szerződést. Ehhez mintául szolgálhatnak a modernizált kereskedelmi kódexek (pl. a német HGB: 93. és köv. §-ok) vagy a svájci OR*

(412–418. §-ok). Megjegyzés: *A német jogban a két ügynöki forma elhatárolási ismérve az, hogy míg a kereskedelmi ügynök eseti ügyletekre kapja a megbízást, addig a (nem alkalmazott) kereskedelmi képviselő (Handelsvertreter) a vállalkozónak minősülő megbízótól nem alkalmanként, hanem ügyletek meghatározatlan számára kap megbízást közvetítésre és ügyletkötésre.*⁹

Ezen túlmutató további követelményeket a Kormány koncepciója a szakértők felé az ügynöki és üzletszerzői szerződésre nézve nem tartalmazott. Különösen nem fogalmazott meg jogpolitikai elvárásokat, azaz nem kérte sem megbízóbarát, sem ügynökbarát, sem fogyasztóbarát szabályozás megalkotását. A szakértői csoport mindebből arra következtetett, hogy az egyetlen etikus jogalkotói cél csakis a mindhárom fél (megbízó, ügynök, ügyfél) jogi és gazdasági érdekeire egyaránt kielégítően figyelemmel levő, kiegyensúlyozott szabályozás megalkotása lehet. Ennek során, amennyiben a Kerügyntv. szabályozása nem bizonyulna kielégítőnek, a legfejlettebb és az EU szabályozást legsikeresebben adaptáló nemzeti szabályozások kellenek a példaképek legyenek. A megfogalmazott elvárásokból és a hivatkozott §-okból az is nyilvánvalóvá vált, hogy a folyamatos közvetítőre (más néven kereskedelmi képviselőre vagy üzletszerzőre) és az eseti közvetítőre (ügynökre, más néven alkuszra vagy brókerre) vonatkozó szabályoknak ugyan egy helyen kell megjelenüniük, de a kétféle közvetítő közötti különbségeknek a törvényszövegben is kézzelfoghatókká kell válniuk.

3. A Szakértői Javaslat üzletszerzői és ügynöki szabályai

3.1. A szabályokról általában

A szabályozásra vonatkozó törvényszöveg-tervezet és annak hivatalos indokolása 2006 tavaszára elkészült és 2006 novemberében könyv formájában *Törvénytervezet az ügynöki szerződés és az üzletszerzői szerződés szabályaihoz: Javaslat a Ptk. szabályozására és indokolására* címen külön könyvben⁷ publikálták. Az új szabályozás tervezete az aktuális jogfejlődésre, különösen a Legfelsőbb Bíróság időközben közzétett ítélezési gyakorlatára figyelemmel e folyóirat hasábjain elemzésre⁸ és pozitív méltatásra⁹ került. A Szakértői Javaslatban az ügynöki és az üzletszerzői jog törvényi szabályai az V. Könyv (Kötelmi jog) Harmadik Rész (egyes Szerződések) III. Cím (A megbízási típusú szerződések) IV. fejezetében, „Az ügynöki szerződés” (5:308–315. §) és „Az üzletszerzői szerződés” (5:316–331. §) címszavak alatt külön-külön lettek elhelyezve¹⁰. Ezzel a Szakértői Javaslat a Kormány 2002. évi Koncepcióját követve az eseti közvetítői és a folyamatos közvetítői szerződést ugyan egy helyütt szabályozza, de tartalmilag külön is választja. A Szakértői Javaslat szabályai az eseti közvetítői szerződést „ügynöki szerződés”-nek nevezik, a folyamatos közvetítői szerződést pedig „üzletszerzői szerződés”-nek. A folyamatos közvetítői szerződést jelenleg szabályozó Kerügyntv. normáit a Szakértői Javaslat az üzletszerzői szerződés szabályaiba iktatta be akként, hogy egyben a jogharmonizációs deficiteket is kiküszöbölje.

3.2. A Ptk.-ban való szabályozás mellett szóló érvek

A jelenleg érvényes Kerügyntv. szabályai tisztán magánjogi szabályok. Az IRM álláspontjával ellentétben a magunk részéről képtelenek vagyunk a törvényben akár csak egyetlen közjogi szabályt felfedezni. Nem véletlen, hogy az illetékes szakállamtitkár a Kerügyntv. ezen közjogi elemeket tartalmazó szabályok konkrét megnevezésétől nagyvonalúan eltekint. Igaz, ez már csak azért meglepő is lenne, mert a Kerügyntv. – IRM által készített – Hivatalos Indokolása 2000-ben még maga hangsúlyozta, hogy „a kereskedelmi ügynöki törvénynek a kereskedelmi ügynöki tevékenység végzése feltételeinek igazgatási jellegű szabályozása nem tárgya”¹¹.

A Kerügyntv. szabályai tehát tisztán magánjogi jellegűek és ezért meggyőződésünk, hogy a Polgári Törvénykönyvben a helyük.

A Ptk.-ban való szabályozás egyrészt végre valóban tudatosítaná a törvényi szabályozás létét az érintettek körében. A hazai viszonyokat ismerők körében nyílt titok, hogy a Kerügyntv. a magyarországi köztudatban még mindig szinte ismeretlen. Jellemző, hogy a szakma egy képviselője 2007 márciusában arról tudósított, hogy „a hazai törvény még mindig nem ment át a köztudatba; sokan tevékenykednek anélkül, hogy tudnák, önálló kereskedelmi ügynökök, mert állandó megbízás alapján, díjazás ellenében, egy cég, személy megbízására közvetítenek árut, szolgáltatást, értékpapírt, ingót, ingatlant, illetve ezekre vonatkozó szerződéseket”¹².

A magunk részéről ezen állapot fenntartása mellett nem tudunk semminemű érvet felhozni. Mindemellett a Ptk.-n kívüli, külön törvényben való szabályozás azt a veszélyt is hordozza magában, hogy a joganyag a polgári jog egyéb intézményeitől, különösen annak általános szabályaitól elszakad. A Kerügyntv. az ügynöki szerződést a Ptk. egészével ugyan összeköti, de nem kapcsolja a megbízáshoz¹³. Ez a megoldás nem célravezető annyiban, hogy a jogviszony szabályozása során a megbízási szabályok ismétlésének szükségességét váltja ki. Ezt a párhuzamos és ezért felesleges jogalkotást azonban a Kerügyntv. megalkotása során sem látta a törvényhozó szükségesnek elvégezni. Az így keletkező joghézagok kitöltése a jogalkalmazót ugyanakkor folyamatosan többlet-feladatok elé állítja. Mindezen bizonytalanságok kiküszöbölésére a Szakértői Javaslat az üzletszerzői szerződést a megbízás egy alfajaként alakította ki és építette be a készülő Ptk. szövegébe.

E megoldás helyességét erősítette az európai nemzeti jogok leg többjében alkalmazott jogalkotói technika is: (Polgári, Kereskedelmi vagy Kötelmi) Törvénykönyvben szabályozza a folyamatosan közvetítő ügynök szerződését (németül: *Handelsvertretervertrag*) az európai országok többsége, így pl. Németország, Hollandia, Franciaország, Olaszország, Svájc, Csehország, Észtország, Horvátország, Lengyelország, Lettország, Szlovákia és Szlovénia, de még Oroszország is. Az európai szakmai körökben abszolút mintának tekintett holland Ptk. a folyamatos közvetítői ügynöki (handelsvertegenwoordiger) szerződést a megbízás egy alfajaként reglementálja. Van persze példa a külön törvényben való szabályozásra is. A – Magyarországon oly sokszor követésre érdemesnek tartott – Ausztria például ezt teszi, és két külön törvényben szabályozza a folyamatos közvetítő (*Handelsvertreter*) és az eseti közvetítő (*Makler*) kötelmi jogviszonyait¹⁴. A *Handelsvertretergesetz* minden ágazatban való zökkenőmentes alkalmazása váratott is magára Ausztriában hosszú ideig. Az osztrák Legfelsőbb Bíróság még jogalkotói mulasztásokat is volt kénytelen a törvényhozó szemére vetni, mígnem türelmét veszítve azok bepótlását jogfejlesztés útján végül öntudatosan magára vállalta¹⁵. Ez a jogalkotót olyan nyomás alá helyezte, hogy 2006-ban végre bepótolta a hiányosságokat¹⁶. Még ha ezektől a – nem kevés – zökkenőktől nagyvonalúan el is tekintünk, akkor sem tartjuk az osztrák megoldást a magyar jogalkotás szemszögéből egy az egyben követésre érdemesnek. Az osztrák és magyar bíróságok helyzete között van ugyanis egy óriási különbség. Az osztrák szakirodalom a sajátjánál jóval fejlettebb, alaposan kimunkált német folyamatos közvetítői ügynöki jog (*Handelsvertreterrecht*) ítélezési gyakorlatát a legnagyobb természetességgel sajátjaként idézi, a bíróságok pedig az irodalom megoldási javaslatait egyszerűen követik. Ez a készség nemcsak a bíróságok, hanem a jogalkotás oldaláról is megfigyelhető és nemcsak tartalmi, hanem a terminológiai kérdésekben is megnyilvánul. (A *Handelsvertretergesetz* legutóbbi, 2006. évi novellája¹⁷ során Ausztria például feladta a folyamatos biztosításkövető *Versicherungsagent* elnevezését, és a németországi egységes fogalomrendszert követve azt immár *Versicherungsvertreter*-nek nevezi.) A legnagyobb optimizmus mellett sincs semmi okunk azt feltételezni, hogy a magyar jogalkalmazónak effajta „segédlet” áll majd valójában a rendelkezésére.

3.3. A kétféle közvetítőtípus törvényi elhatárolásának szükségessége

Mint a fentiekben említettük, a szakértői csoport a kétféle ügynök szabályainak különválasztását a Kormány Koncepciójának megfelelően végezte el és két szerződési altípus szabályait dolgozta ki. A változó felek között esetenként közvetítő ügynök és megbízója közötti szerződés az *ügynöki szerződés*, az egy megbízó részére folyamatosan közvetítő ügynök és megbízója közötti szerződés pedig az *üzletszerzői szerződés* elnevezést kapta. A részben új elnevezések mellett és ellen szóló nyelvi és egyéb megmondolások alapos mérlegelés tárgyai lettek, a mérlegelési szempontok pedig bárki számára hozzáférhetőek¹⁸.

A kétféle közvetítés szabályai közül teljesen újnak pusztán az eseti közvetítő szerződési viszonyát szabályozó ügynöki szerződés szabályai tekinthetők. Ilyen szabályokat a magyar polgári jog jelenleg nem tartalmaz. Mint említettük, az egy vagy néhány megbízó részére folyamatosan közvetítő ügynök és megbízója közötti szerződésre (üzletszerzői szerződésre) a Kerügyntv. jelenleg – ilyen vagy olyan – szabályokat nyújt.

Az ügynöki szerződést az üzletszerzői szerződéstől elsősorban az különbözteti meg, hogy az ügynök esetében az „állandó megbízás” ismérve hiányzik. Az ügynöknek, legyen bár közvetítéssel állandóan foglalkozó, állandó irodával rendelkező, hivatásszerű közvetítő, megbízója nem állandó, hanem pusztán egyszeri, esetenkénti vagy néhány ügyletszerzésére ad megbízást. Az eseti megbízás eseti jellegű nem változtat az a körülmény sem, hogy a megbízás adott esetben több ügylet megszerzésére szól, ha azok értéke, vagy száma behatárolt és a felek között konszenzus áll fenn arra nézve, hogy az adott ügyletszám vagy ügyletérték elérésével a megbízás célját eléri. Az üzletszerzőnek az ügynökkel ellentétben megbízójával szemben viszont az a kötelessége, hogy *meghatározatlan számú*¹⁹ ügylet megszerzésére *folyamatosan* törekedjen. Megbízása tehát *ebben* az értelemben és ebben a relációban állandó jellegű. Az üzletszerzőt az ügynöktől elhatároló további ismérve, hogy az üzletszerző csak megbízója kizárólagos érdekeit képviseli, míg az ügynök – amennyiben mindkét fél megbízta – mindkét fél érdekeit képviseli. Megbízója tehát tetszőleges, azaz bárki rendelkezésére áll, aki ügyletközvetítés céljából hozzáfordul. A Szakértői Javaslat az ügynöki szerződés kötelmi jogi szabályait általános jelleggel fektette le, de emellett – azok létjogosultságát elismerve – érvényben hagyta az egyes szakmákban (biztosítás, tőzsde, hitelpiac) kiegészítő jelleggel érvényesülő különös törvényi szabályokat²⁰.

A Kormány Koncepciójában foglaltakon felül az eseti közvetítés jelenlegi, kötelmi jogi szabályok nélküli állapota egyéb okokból sem bizonyult volna tarthatónak. Az ügynöki szerződés jelenleg hiányzó szabályozása kezdetben, 2000 és 2005 között, rendszeresen arra indította a bíróságokat, hogy a Kerügyntv. állandó közvetítőre szabott szabályait az eseti közvetítőre kiterjesszék. Az LB IX. ítélkező tanácsa 2005-ben jogegységi PJE-határozat keretében ugyan (helyesen) úgy döntött, hogy a Kerügyntv. szabályai az eseti közvetítőre nem alkalmazhatók²¹. A bíróságok többsége ezért a jövőben minden valószínűség szerint problémamentesen fogja tudni elhatárolni a kétféle közvetítői szerződést egymástól. A veszélyt a magunk részéről inkább abban látjuk, hogy abban az esetben, ha az ügynöki szerződés továbbra is polgári jogi szabályok nélkül marad, ezt a bíróságok joghézagként értékelik és azokat az üzletszerzőre szabott rendelkezések analóg alkalmazásával próbálják majd kitölteni²². Látni kell azonban, hogy a Kerügyntv. szabályainak eseti közvetítőkre való kiterjesztése nemcsak hogy nem fedi a törvényhozói akaratot, de a szabályok nagy része egyenesen alkalmazhatatlan is az eseti közvetítő és megbízója közötti jogviszonyban.

Ha az eseti közvetítői szerződés polgári jogi szabályai nem kerülnek megalkotásra, úgy alapvető kötelmi jogi rendező elvek nélkül marad nemcsak a biztosítási alkusz, a tőzsdei alkusz és a hitelközvetítő ügynök, de az ingatlanközvetítő ügynök kötelmi

jogviszonya is. Az ingatlanközvetítésnek Magyarországon gazdasági értelemben komoly jelentősége van. Ennek fényében a külföldi jogász számára igencsak meglepő pl., hogy – külföldi nemzeti jogokkal ellentétben – a magyar tételes polgári jogból nem olvasható ki az ingatlanközvetítésre vállalkozó szerződő fél főkötelezettsége, emellett az sem világos, hogy mely kötelezettség milyen módon történő teljesítése alapozza meg a díjazáshoz való jogát, de az sem, hogy pl. melyik fél, az eladó vagy a vevő köteles-e őt díjazni. A hiányzó szabályokat az ingatlanközvetítő cégek, érthető módon, általános szerződési feltételek megalkotásával próbálják pótolni. Az utóbbi években az ezekre alapított, ingatlanközvetítői díj megfizetésére irányuló perek sokasága foglalkoztatja a rendes és választottbírókat egyaránt. A jogalkalmazó fő dilemmája e perek során az, hogy törvényi szabályozás hiányában nincs olyan zsinórmérték, melyen a kikötött általános szerződési feltételek tisztességes vagy tisztességtelen volta lemérhető lenne²³. Az általános megbízási szabályok nem kínálnak az eseti közvetítő helyzetére szabott megoldásokat, a Kerügyntv. szabályai pedig, mint láttuk, nem alkalmazhatók. Nem meglepő ezek után, hogy az adekvát és kiszámítható szabályozás meghozatalát az ingatlanközvetítő szakma is régóta sürgeti²⁴. Meggyőződésünk emellett, hogy egy átláthatóságot és kiszámíthatóságot teremtő szabályozás nemcsak az ügynök, hanem az ügynököt igénybevevő fogyasztó érdekében is állna.

Ezen égető hiányok bepótlására a Szakértői Javaslat mindössze nyolc § megalkotásával megteremtette az eseti közvetítői szerződés kötelmi jogi alapjait. A szabályozás rugalmas, azaz – az ügynök naplóvezetési kötelezettségét és a fogyasztói kölcsön-szerződés közvetítését szabályozó rendelkezések kivételével – minden szabálya diszpozitív, tehát szerződéses kikötéssel, általános szerződési feltétellel és különös (pl. biztosítási, pénzügyi) törvény más tartalmú rendelkezésével minden további nélkül kiktatható vagy módosítható. Legfőbb újdonsága lett volna a hatályos jogi helyzethez képest, hogy világosan meghatározza az eseti közvetítő főkötelezettségét (ez az ügynök megbízója és harmadik fél között szerződés megkötése vagy szerződéskötési alkalom megnevezése) és részletesen szabályozza az ügynök díjhoz való jogát. Ez utóbbit egyrészt védi a megbízói visszaélésektől, másrészt megvonja a díjazási igényt a kötelezettségét nem teljesítő ügynöktől. A Legfelsőbb Bíróság ítélkezési gyakorlatával összhangban²⁵ emellett diszpozitív szabályt ad a mindkét fél részére tevékenykedő ügynök díjazására akként, hogy a felek egyenlő arányban történő, közös díjfizetési kötelezettségének kimondására tesz javaslatot.

Az – európai jog szerint a nemzeti jogokban kötelezően szabályozandó – folyamatos közvetítői szerződés szabályai a Szakértői Javaslatban az ügynöki szerződés után következnek és *üzletszerzői szerződés* elnevezés alatt jelennek meg. A jelenleg a Kerügyntv.-ben található, EU-irányelv indítatású normatív joganyagot a jogharmonizációs deficittek és egyéb pontatlanságok kiküszöbölése után a Szakértői Javaslat az üzletszerzői szerződésbe ágyazta be. Újdonsága lett volna, hogy nemcsak az áruüzletszerzőre, hanem a biztosítási ágazatban és lakás-takarékpénztári ágazatban tevékenykedő folyamatos közvetítő kötelmi jogi viszonyaira is nyújt adekvát szabályokat, éspedig egy összefüggésben a mindenkor áruüzletszerzői szabályokkal. A hatályos Biztosítási törvényben²⁶ biztosítási ügynöknek nevezett közvetítőt a Szakértői Javaslat biztosítási üzletszerző terminológiával illette.

4. A szabályozással érintett csoportok gazdasági és pénzügyi érdekei

A Szakértői Javaslat szabályai tartalmának kialakítását a piaci gyakorlatban észlelt és a sajtóban is rendszeres visszhangot kapott²⁷ eseti közvetítői (ügynöki) visszaélések megnevezésének szándéka is vezérelte. Ilyen visszaélések előfordulnak az ügynök részéről egyrészt a megbízóval (ez fogyasztó is lehet) szemben,

másrészt a harmadik féllel (a megbízónak felkutatott szerződő féllel, ez áruközvetítő alkusz esetében fogyasztó is lehet) szemben.

Bizonyos folyamatok közvetítésre kötelezett közvetítői csoportokat (biztosítási és lakás-takarékpénztári ügynökök) a jelenlegi szabályozás kivésza a Kerügyntv.-ben garantált, minden folyamatos közvetítőnek kijáró törvényi védelem egy része alól. A Szakértői Javaslat ezt is pótolni indítványozta. Nyilvánvaló ugyanakkor, hogy egy effajta, az üzletszerzői oldal jogait erősítő szabály a megbízói oldalon plusz kötelezettségként jelenik meg.

4.1. Hitelközvetítő ügynökök

A Szakértői Javaslat bevezetni javasolt egy új, a fogyasztói kölcsönszerződés közvetítésére irányuló szabályt. Ennek lényege röviden az lett volna, hogy a fogyasztói kölcsönszerződést és az azt közvetítő szerződést fizikailag egymástól el kell választani. A cél a fogyasztó felvilágosítása lett volna arról, hogy a két szerződés nem képez elválaszthatatlan egységet. Összhangban állt volna ez a szándék az EU legújabb rendelkezéseivel²⁸, melyek a tagállamoktól megkövetelik, hogy a fogyasztók részére történő hitelnyújtás feltételeinek átláthatóságát belső szabályaikkal biztosítsák. Mivel hitelközvetítő ügynök bekapcsolása – a plusz anyagi terhek miatt – a fogyasztó számára gazdaságilag kifejezetten ésszerűtlen lehet, a kölcsönszerződés és az annak közvetítésére kötött ügynöki szerződés egymástól való fizikai elválasztása a fogyasztó elemi érdekében áll. Nyilvánvaló, hogy a bankoknak, pénzintézeteknek és hitelközvetítői ügynökeiknek e szabályok gazdaságilag nem állnak érdekében, mivel ezek a hiteltermékek piaci értékesítésének feltételeit bizonyos szempontból megnehezítik. Emlékeztetnünk kell ugyanakkor arra is, hogy a magyar lakosság banki eladósodásának mértéke jelentős és pillanatnyilag is változatlan intenzitással folytatódik²⁹. A Pénzügyi Szervezetek Állami Felügyelete közelében tevékenykedő szakértők hangsúlyozzák, hogy Magyarországon a hitelszférában a kínálati oldalról a nyomás erősebb, mint a keresleti oldalról³⁰, azaz több hitel kínál, mint amennyit keresnek. A lakosság tömeges eladósodásából számtalan szociális probléma adódik, melyeknek egyéb vetületeit e helyütt nem szükséges tovább részleteznünk. Meggyőződésünk, hogy ilyen helyzetben a jogalkotónak nem a banki üzletmenetek töretlenségét kell védenie, hanem a fogyasztói érdekeket kell erőteljesebben érvényre juttatnia.

4.2. Biztosítók, lakás-takarékpénztárak

A folyamatos közvetítést jelenleg szabályozó Kerügyntv.-nyel szemben a biztosítási jogászok egyik fő kritikája abban áll, hogy az a biztosítási ágazatban tevékenykedő, biztosítási szerződések folyamatos szerzésére kötelezett biztosítási üzletszerzővel (Biztosítási törvény terminológiájában: biztosítási ügynökkel) szemben teljességgel érzéketlen,³¹ azaz nem határoz meg erre a jogviszonyra szabott különös normákat. A Szakértői Javaslat e kritikára is figyelemmel az egységes üzletszerzői jog mellett foglalt állást akként, hogy az áruüzletszerzői szabályokkal egy helyen megalkotott néhány, a biztosításban és lakáspénztárakban tevékenykedő üzletszerzői csoportokra érvényes különös szabályt. Az új rendelkezések közül a két legfontosabb a biztosítási üzletszerző meghatalmazása terjedelmének meghatározása (Szakértői Javaslat 5:330. §), valamint kiegyenlítési jogának törvényi garantálása [Szakértői Javaslat 5:327. § (8) bek.] lettek volna.

A jelenleg hatályos jogban az áruüzletszerző kiegyenlítési jogát az – európai jogi harmonizációs kötelezettség teljesítéséként megalkotott – Kerügyntv. 18–21. §-ai garantálják. Ezek 2001 februárja és 2002 decembere között érvényesültek a biztosítási ügynöke is, míg nem a jogalkotó 2002. decemberében e szabályok hatálya alól a biztosítási ügynököket egyszerűen kivette. A jelenlegi szabályozás a biztosítási ügynökök törvényen alapu-

ló kiegyenlítési jogot nem ad, pusztán megengedi a biztosítónak és ügynökének az ügynök kiegyenlítési jogában való megállapodást [ld. Biztosítási törvény 33. § (8) bekezdését]. A Szakértői Javaslat szabályainak megalkotása során világossá vált, hogy ez a rendelkezés az áruüzletszerző és a biztosítási szektorban tevékenykedő üzletszerző között az utóbbi hátrányára indokolatlanul diszkriminatív. Az üzleti életet ismerő jogász jól tudja, hogy az üzletszerző az őt megbízó vállalattal szemben szinte soha sincsen reálisan abban a helyzetben, hogy ilyen jelentős anyagi vonzattal járó jogot szerződéskötéskor magának egyéni megállapodással kiharcoljon. Effajta tárgyalási hatalmi pozíciója az üzletszerzőnek általában azért sincs, mert az üzletszerzői szerződés megkötésekor még nem tudja reálisan felmérni, hogy milyen volumenű piacot lesz képes a megbízó részére a jövőben kiépíteni. Aligha véletlen, hogy a kiegyenlítéshez való alanyi jog EU-szerte való törvénybe iktatását irányelv útján lehetett csak a tagállamoktól kikényszeríteni.

A biztosítási ügynök kiegyenlítéshez való joga mellett szóló egyéb érvek a Szakértői Javaslat 5:327. §-ához fűzött indokolásban részletesen kifejtésre kerültek³², ezeket terjedelmi okokból nem ismételjük meg. Felmerül még a kérdés, hogy nem lett volna-e ésszerűbb ezeket a szabályokat a Biztosítási törvényben, a biztosítási ügynökökről rendelkező egyéb szabályok körében elhelyezni? Magunk is úgy gondoljuk, hogy a Biztosítási törvényben való elhelyezés mellett is lehetne érveket felhozni. A Szakértői Javaslat kidolgozása során azonban tekintettel kellett lenni arra is, hogy az áruüzletszerzői jog kiegyenlítési szabályai, bár méltányosak, dogmatikailag viszonylag bonyolultak, helyes alkalmazásuk a jogalkalmazótól ezért komoly szakmai felkészültséget igényel. A Ptk.-ban való elhelyezés melletti fő érv ezért praktikus természetű volt, nevezetesen, hogy a biztosítási ügynökre érvényes eltérő szabályok helyes tartalmát a jogalkotó minden bizonnyal könnyebben fogja realizálni, ha a különös szabályok az általános szabályokkal egy összefüggésben, azok közvetlen közelében jelennek meg. Ez a jogszabály-szerkesztési technika tükröződik a sikeres tagállami szabályozásokban is. Azokban az EU-tagországbeli törvényekben, amelyek az egységes üzletszerzői szabályozás elvét követik, a biztosítási ügynök törvényes kiegyenlítési jogának szabályai az áruüzletszerzői kiegyenlítési szabályokkal együtt jelennek meg³³.

A biztosítási ügynök kiegyenlítési jogának törvénybe iktatása a biztosítótársaságokra természetesen pénzügyi terhet rótt volna. Magától értetődő ezért, hogy egy ilyen tartalmú szabály meghozatalát a biztosítótársaságok nem üdvözlék. Ugyanakkor nem hagyható figyelmen kívül, hogy a biztosítási szektor szereplői a jogalkotás irányában is gazdasági erőviszonyaikhoz mérten képviselik érdekeiket. Míg a biztosítók nagy befolyással bíró lobby, addig a magyarországi biztosítási ügynököknek nincsen olyan számottevő, független érdekképviseleti szervezete, mely az ügynökök biztosítókkal szemben fennálló, adott esetben ellentétes érdekeit megfelelő horderővel érvényesíteni tudná. Meggyőződésünk, hogy egy méltányos szabályozás megalkotására törekvő jogalkotónak erre a hiányzó erőegyensúlyra a „szakmai” érvek megítélésakor folyamatosan tekintettel kellene lennie.

4.3. Biztosítási alkuszok

Változást hoztak volna a Szakértői Javaslat eseti közvetítői szabályai a biztosítási ágazatban tevékenykedő eseti közvetítőkre, azaz a biztosítási alkuszokra nézve is. A szabályok ugyan nem tartalmaznak kifejezetten a biztosítási alkuszra vonatkozó rendelkezést, de az eseti közvetítő és a folyamatos közvetítő törvényi szintű általános elhatárolása közvetve kihatott volna a biztosítási alkuszok jogi helyzetére is. A Szakértői Javaslatban képviselt álláspont az volt, hogy a Ptk. közvetítői szabályait általános szinten kell megfogalmazni, tehát nem egyes ágazatokban tevékenykedő speciális közvetítők valamelyikére (pl. biztosítási alkuszra),

hanem az áruforgalomban tevékenykedő ügynök általános figurájára kell modellezni. Ezekben a szabályokban kell absztrahálódnunk a minden eseti közvetítőre jellemző fogalmi jegyeknek, különösen a felek fő kötelezettségeinek. A Ptk. ezen általános absztrakciós szintjéhez képest (azt kiegészítve, módosítva vagy kiiktatva) kell az egyes ágazati törvények különös közvetítői szabályait később meghozni, ha és amennyiben azok nincsenek már meghozva és az érintett ágazatok szereplői azokat szükségesnek tartják. A biztosítási alkuszt illetően a Szakértői Javaslat kifejezetten arra a következtetésre jutott, hogy a biztosítási alkusz fogalmát, kötelezettségeit, összeférhetetlenségét és gyakorlásnak szakmai feltételeit meghatározó különös, a Biztosítási törvényben található jelenlegi rendelkezések³⁴ a Ptk. új szabályai mellett érvényben hagyandók, mert ezek a Ptk. eseti közvetítői szabályait a biztosításközvetítés területén továbbra is ésszerűen és megfelelően fogják kiegészíteni. Azokon a pontokon, ahol a Biztosítási törvény jelenleg hiányos, ott a Ptk. általános eseti közvetítői szabályai a hiányokat természetesen átmenetileg kitöltötték volna.

4.3.1. Biztosítási alkusz díjazása

Ilyen hiánypótló hatás érvényesült volna pl. a biztosítási alkuszok díjazására nézve. A Szakértői Javaslat diszpozitív szabályából az következett volna, hogy a biztosítási alkuszt az őt megbízó fél, azaz az ügyfél köteles díjazni (ld. Szakértői Javaslat 5:308. §), míg abban az esetben, ha az alkusz mindkét fél (azaz az őt megbízó ügyfél és a biztosító) részére is tevékenykedett, az alkuszt a felek közösen díjazják [ld. Szakértői Javaslat 5:313. § (1) bek.]. Új helyzetet teremtett volna ez a szabály azért, mert a biztosítási alkusz díjazásáról a jelenlegi Biztosítási törvény hallgat. Az 1995. évi Biztosítási törvény 32. § (2) bekezdése ugyan még kimondta, hogy a biztosítási alkuszt a kockázatot elvállaló biztosító díjazza (ld. 1. mondat), de megengedte az alkusznak azt, hogy díjazását az ügyfél viselje akkor, ha a biztosító neki díjat nem fizet (ld. 2. mondat). Ezt a szabályt a jelenlegi Biztosítási törvény nem vette át, mert a PSZÁF 2003-ban előterjesztett gyökeres szabályváltoztatási javaslatát, miszerint a biztosítási alkuszt csak az őt megbízó ügyfél díjazhatja, a biztosítási ágazat szereplői nem fogadták el. A konszenzuseresés fáradságos munkája helyett a jogalkotó ezért 2003-ban úgy döntött, hogy a kérdést az új Biztosítási törvényben egyáltalán nem szabályozza. Ezt a joghézagot a Szakértői Javaslat a fent említett, diszpozitív szabályokkal kitöltötte volna.

A Szakértői Javaslat apropójából a Biztosítási Alkuszok Magyarországi Szövetsége (MABIASZ) érdekképviselője³⁵ a Szakértői Javaslat eseti közvetítői díjazási rendelkezéseinek kiegészítésére tett javaslatot a biztosítási ágazatban elterjedt szokásokra hivatkozással. Lényegében azzal érvelt, hogy a biztosítási termékek értékesítése gazdaságilag olyannyira különbözik a az egyéb áru- és szolgáltatások értékesítéstől, hogy az ügyfél általi díjazás alapelveként Ptk.-ba való beiktatása a biztosítási alkuszi szakma jövedelmi kilátásait jelentősen lerontaná. Hivatkozott arra is, hogy a biztosítási alkusz tipikusan néhány biztosítóval rendszeresen kapcsolatban áll akként, hogy azoknak újra meg újra biztosítási szerződéseket közvetít, ezért helyzete hasonló a biztosító megbízásából a biztosító felé folyamatos szerződéseszerzésre kötelezett biztosítási ügynök helyzetéhez. A MABIASZ minderre tekintettel azt indítványozta, hogy a Ptk.-Tervezet eseti közvetítői szabályai közé a 1995. évi Biztosítási törvény 32. § (2) bekezdésében foglalt szabály kerüljön újfent visszavételre.

E javaslatnak három érv is ellentmondani látszott. Egyrészt a szabályozás szerkezeti alapstruktúráját bontaná meg, ha ezt az egy speciális biztosítási alkuszi szabályt a Ptk. tartalmazná, míg az összes egyéb biztosítási alkuszi szabályt a Biztosítási törvény. Ha a biztosítási ágazat szereplői a Ptk. általános eseti közvetítői

díjazási szabályaitól eltérő, különös törvényi szabályokat látnak szükségesnek kialakítani, úgy álláspontunk szerint azokat jogszabály-szerkesztési megfontolásokból a Biztosítási törvényben kell elhelyeznünk.

Másodsorban, a Szakértői Javaslat által lefektetett szabályok diszpozitívak, azaz csak akkor érvényesültek volna, ha a biztosítási alkusz megbízójával egyéb más tartalmú megállapodást nem kötött. A biztosítási alkusznak a Ptk. eseti közvetítői szabályai tehát meghagyták volna azt a lehetőséget, hogy az ügyféllel megállapodjon abban, hogy – jóllehet őt az ügyfél bízta meg – de mind a biztosító, mind az ügyfél részére fog tevékenykedni, és díjazását kizárólag a biztosító állja majd. Igaz, ez az eljárás feltételezi az ügyfél felvilágosítását a kettős tevékenységről csakúgy, mint az ügyfél ehhez való hozzájárulását. Kézenfekvő, hogy ez a felvilágosítási kényszer nem jön jól annak a biztosítási alkusznak, aki magát – a biztosítás sikeres eladásának reményében – az ügyfél felé függetlenségével reklámozza. Úgy gondoljuk azonban, hogy az alkuszt megbízó ügyfél és az alkusz között olyan erős bizalmi viszony áll fenn, hogy a az ügyfél érdekeinek – az alkusz jövedelemszerzési kilátásai rovására is – elsőbbséget kell a díjazási rendelkezések terén adni. Megítélésünk szerint ez a felvilágosítási kötelezettség nem jelentene sem méltánytalanságot, sem aránytalanul súlyos kötelezettséget az alkuszcra nézve. Attól az alkusztól viszont, aki az ügyfélnek azt ígéri, hogy kizárólag az ügyfél megbízásából és csak az ügyfél érdekeit szem előtt tartva szerzi majd meg a piacon az ügyfélnek a legmegfelelőbb biztosítást, jóllehet a biztosító megbízásából és érdekében, annak lekötözve tevékenykedik (ún. meg nem engedett kettős tevékenység), a Szakértői Javaslat megvonni rendelte volna az ügyféllel szemben fennálló díjazási igényt. De még ez sem eredményezett volna súlyos méltánytalanságot az alkuszcra nézve, mert ilyen esetben az alkusz a biztosítótól jogosult lett volna díjazásra. Ezek a diszpozitív szabályok nézetünk szerint megfelelően figyelemmel lettek volna mindhárom fél (valódi alkusz, ügyfél, biztosító) érdekeire, ugyanakkor csak a kívánatos mértékben nehezítették volna meg a – törvényi védelmet csak korlátozottan érdemlő – pseudo-alkusz üzletkötési lehetőségeit az ügyféllel szemben. A magunk részéről ugyanis úgy látjuk, hogy a törvényi szabályozásnak nemcsak az alkuszi érdekek védelmét kell a biztosító lehetséges visszaéléseivel szemben felvállalnia, hanem az ügyféllel szembeni alkuszi visszaélések megakadályozására is alkalmasnak kell lennie. Az alkusz ügyféllel szembeni túlkapásainak problémáira a MABIASZ álláspontja természetesen nem tér ki. Ez érthető is, hiszen a MABIASZ a biztosítási alkuszok érdekképviselői szerve, s mint ilyen, lobbytevékenységét nem a biztosítási alkuszok hátrányára, hanem kizárólag javára fejti ki. Ezért magától értetődően csak olyan szabályok felvételét sürgeti a Ptk.-ba, melyek a biztosítási alkuszi szféra törvényi pozícióit javítanák. A magunk részéről meggyőződésünk, hogy – a Biztosítási törvény más tartalmú szabályainak meghozataláig – a Szakértői Javaslat díjazási szabályai még a biztosítási alkuszok szemszögéből is kiszámíthatóbb jogállapotot teremtettek volna, mint a jelenlegi szabályozatlan helyzet.

Harmadsorban, a magyar biztosítási alkuszi szférának immár van egy új, fiatal generációja, mely nem a MABIASZ által képviselt (független is meg nem is) típusú alkusz szerepében képzeleli el a sikeres üzletkötést, hanem a valóban független alkusz figuráját szeretné minden irányban megtestesíteni, s magát ezzel reklámozni. Ez a csoport az igazán független alkuszcra modellezett törvényi szabályozás meghozatalát sürgeti, mert szerinte a magyar jogból jelenleg hiányoznak azok a tételes szabályok, melyek a biztosítási alkusz biztosítótól való függetlenségének tényleges garantálására alkalmasak lennének³⁶. A piaci tendenciák e csoport törekvéseit igazolni látszanak. A legújabb német biztosítási piaci jelentések is arról tudósítanak, hogy a független (Németországban „szabad”-nak is nevezett) biztosítási alkuszok piaci részesedése növekvőben van³⁷. Ezeket a formálódó, új tendenciákat a jogalkotónak nem szabadna figyelmen kívül hagynia.

4.3.2. Biztosítási alkusz kiegyenlítési joga

A MABIASZ a különös díjazási szabályok felvételén felül azt is kezdeményezte, hogy a jogalkotó vegyen fel egy olyan tartalmú rendelkezést a Ptk. eseti közvetítői szabályai közé, miszerint a biztosítási alkusznak kiegyenlítés is jár³⁸. A Szakértői Javaslat a kiegyenlítési jogot csak a folyamatos közvetítésre kötelezett üzletszerzőnek javasolta megadni, de azt – mint a fenti 4.2. pont alatt bemutattuk – a biztosítási szektorban is. A biztosítási alkuszok érdekképviseleti szervezete a kiegyenlítési jog mellett érvelve is lényegében a néhány biztosítóval rendszeresen fennálló kapcsolatra hivatkozott akként, hogy a biztosítási alkusz, ugyanúgy mint a többes biztosítási ügynök, a biztosító javára újra meg újra biztosítási szerződéseket közvetít, melyből a biztosító az alkuszi jogviszony megszűnése után is profitál. Ha a törvény a többes biztosítási ügynöknek kiegyenlítési jogot garantál, akkor ez a biztosítási alkusznak is kijár.

Ez az érvelés első olvasásra meggyőzőnek hat. A biztosítási alkusz és a többes biztosítási ügynök között kétségtelenül több a hasonlóság, mint az áruüzletszerző és áruközvetítő alkusz között. Ezek a hasonlóságok az elhatárolást meg is nehezítik. Egyrészt mind a biztosítási alkusz, mind a többes biztosítási ügynök több biztosító termékeit kínálja, másrészt rendszerint mindkettőnek van megállapodása több biztosítóval arra nézve, hogy a szerzett biztosítási szerződések értékének függvényében a jövőben a biztosítótól jutalékot kap. Emiatt a biztosítási alkusz gyakran áll rendszeres kapcsolatban egy vagy több biztosítóval, ami folyamatos tevékenységet sugall. Végül a biztosítási alkusz nem tipikus, klasszikus értelemben vett alkuszi tevékenységet fejt ki, azaz nem alkudozik egyénileg minden esetben külön az ügyfél javára a biztosítóval, hanem – ugyanúgy mint a biztosítási ügynök – a biztosítóval csupán megszervezi a szerződéskötést.

A biztosítási alkusz és a biztosítási ügynök között van azonban egy döntő különbség. Ez az állandó (más néven folyamatos) megbízás ismérve, mely csak a biztosítási ügynök, illetve többes biztosítási ügynöki jogviszonynak sajátja. A Szakértői Javaslat alapkonceptiója az volt, hogy ezt az áruközvetítésben bevett elhatárolási szempontot a folyamatos és eseti közvetítés között a biztosítási szféra közvetítőire is következetesen és világosan alkalmazni kell, miután a jelenleg hatályos Kerügentv. koncepciója is az, hogy annak rendelkezései alkalmazandók a biztosítási ügynökre is.

Ugyanakkor rá kell mutatnunk arra, hogy az állandó (folyamatos) megbízás ismérve nem valósul meg már azért, hogy a közvetítő rendszeresen közvetít és ezt a megbízó vállalat (biztosító) jutalékkal honorálja, még akkor sem, ha a jutalékfizetésről a biztosító és az alkusz szerződésben megállapodtak. Az állandó (folyamatos) megbízáshoz az is szükséges, hogy a közvetítő és megbízója közötti szerződés a közvetítőt állandó (folyamatos) tevékenységre kötelezze akként, hogy feladata a megbízói vállalat érdekében és javára való piacépítés és forgalomnövelés legyen. Ez a törekvési kötelezettség csak a folyamatos közvetítő sajátja. A folyamatos törekvési kötelezettség biztosításközvetítő esetében annyit jelent, hogy a biztosítási ügynöknek minél több biztosítási szerződés megszerzése a feladata akként, hogy eközben – bár nem munkavállaló – a biztosító értékesítési szervezetébe nagymértékben betagozódik, a biztosító utasításait részben követni köteles, a biztosítóval szemben beszámolási kötelezettsége van és más biztosító hasonló termékeit nem közvetítheti. Ezért nevezi a biztosítási szaknyelv a biztosítási ügynököt függő biztosításközvetítőnek. A valódi biztosítási alkusz ezzel szemben elsősorban ügyfelei érdekeit képviseli akként, hogy az ügyféllel szemben arra kötelezett, hogy annak kockázatai lefedésére a lehető legoptimálisabb szerződést a piacon megtalálja úgy, hogy azok között az ügyfél javára válogat. Ilyen értelemben tipikusan nem a biztosítótól, hanem az ügyféltől függ, ezért nevezi a biztosítási szaknyelv független biztosításközvetítőnek. Önmagában a biztosítási alkusz és a biztosító azon megállapodásból, miszerint a

biztosító az alkusznak jutalékot fizet, még nem következik a biztosítási ügynöki státusz. Ehhez az a plusz is szükséges, hogy a felek jutalékfizetési kötelezettségen felül a biztosítási alkusz ún. tevékenységi (folyamatos törekvési) kötelezettségében is megegyezzenek. Ugyancsak nem következik biztosítási ügynöki státusz pusztán abból a tényből, hogy az alkusz újra meg újra ugyanazon egynéhány biztosító szerződéseit szerzi meg az ügyfélnek. Ezt ugyanis a biztosítási alkusz nem azért teszi, mert erre köteles, hanem mert az adott biztosító által kínált szerződés az ügyfélnek a legjobb, és neki az ügyféllel szemben a legjobb szerződés kiválasztása a kötelezettsége. Ha nem ezt teszi, hanem pusztán a neki a legtöbb jutalékot kínáló biztosító szerződéseit adja el az ügyfélnek, akkor az ügyféllel szemben szerződésszegést követ el. Természetesen az is előfordul a gyakorlatban, hogy a formálisan biztosítási alkuszi jogviszonyban tevékenykedő biztosításközvetítő a biztosító hallgatólagos beleegyezésével valójában biztosítási ügynöki tevékenységet végez. A jogviszony helyes minősítése ilyenkor csak a fenti ismérvek vizsgálatával és alapos mérlegeléssel végezhető el.

A fenti alapvető különbségekre tekintettel a magunk részéről nem látunk a biztosítási alkusz esetében olyan mértékű függőséget a biztosítóval szemben fennállni, amely a kiegyenlítés alanyi jogként való garantálását indokolná. A nem valódi, a nagyobb jutalék reményében szerződésszegő módon a biztosítótól való függőséget bevállaló biztosítási alkuszra pedig a magunk részéről nem látjuk üdvösnek általános törvényi szerződéstípust modellezni. Megjegyezzük, ugyanígy ítéli meg a helyzetet nemcsak a német, hanem 2006 óta immár az osztrák törvényhozó is. A biztosítási ügynökök kiegyenlítési jogának törvénybe iktatásakor az osztrák törvényhozó *expressis verbis* sietett törvényben kimondani, hogy a kiegyenlítés az alkusznak nem jár³⁹.

5. A Ptk.-ból való kimaradás jövőbeli hatása

Ha a folyamatos közvetítők kötelmi jogviszonyának törvényi szabályai a Ptk. Kötelmi Jogi fejezetén kívül maradnak, az eseti közvetítőkre pedig a jövőben sem lesznek törvényi szintű, általános kötelmi jogi szabályok, akkor a kereskedelmi forgalom egy klasszikus területe marad elszigetelt, illetve szabályozatlan állapotban. Teljes mértékben osztrák *Takáts Péter* professzornak, a magyar biztosítási jog tekintélyes művelőjének a helyzetről szóló értékelését: „különböző áruk és szolgáltatások közvetítéséből százezrek élnek az országban, s ha valahol, itt lett volna fontos az átgondolt, egységes logikára felépülő...szabályozás.”³⁴⁰

Ha a magyar közvetítői jog továbbra is ilyen kimunkálatlan marad, úgy az összes egyéb, piacépítésre kötelezett kereskedelmi forgalmazó jogviszonyai is még hosszú ideig a tisztázatlanság állapotára lesznek ítélve. A fejlett, jól kimunkált értékesítési jogú országokban ugyanis a bíróságok az üzletszerzői szerződés szabályait analóg módon alkalmazzák a piacépítésre kötelezett kereskedelmi értékesítési (más néven disztribútori) szerződés és franchise-szerződés fő elemeire is⁴¹. A Ptk. alapkonceptiója – mint fent bemutattuk – az üzletszerzői szerződés Ptk.-ba való beemelésére épült. A szakértői csoport ezért abból indult ki, hogy üzletszerzői szerződés törvényi szabályai elegendő normatív alapot kínálnak majd a jogalkalmazónak a piacépítésre kötelezett kereskedelmi értékesítő és a franchise-vevő jogviszonyának elbírálásához, így ezeket nem lesz szükséges a Ptk.-ban külön nevesíteni. Ha ez a feltételezés megdől és az üzletszerzői szerződés az eredeti koncepcióval ellentétben a Ptk.-n kívül marad, akkor „anya-jog”, húzóerő és fejlődési perspektíva nélkül maradnak nemcsak az üzletszerzői jog, hanem az értékesítési jog egyéb területei is. Nem kell sok fantázia ahhoz, hogy elképzeljük, milyen nehézségek elé fogja majd állítani a magyar bíróságokat pl. a franchise-vevő kiegyenlítés megfizetésére indított kereseti kérelmének elbírálása. Ez a fajta bizonytalanság és kiszámíthatatlanság előnyös lesz viszont az olyan nagy nyugati láncoknak, akik franchise-adó-

ként és márkakereskedőként jelennek meg a magyar piacon és az otthon bevett, számukra egyoldalúan előnyös szerződési klauzúrákat alkalmazó magyar franchise-vevőkkel és viszonteladóikkal szemben. Míg a régi EU-franchiságokban ezekre a kikötésekre a bíróságok az üzletszerzői jog analóg alkalmazásával csattanós válaszokat adnak, addig – megfelelő törvényi szabályozás hiányában – a magyar franchise-vevőnek ilyenfajta bírósági védelemre a minimálisnál is kevesebb reális esélye lesz. Ezen szerződések esetében ugyanis a felek szerződésalakító szabadságának határait nézve nem áll majd semmiféle olyan Ptk.-ban szabályo-

zott szerződéstípus rendelkezésre, amelynek szabályozási vezérelve a bíróságoknak támpontként szolgálhatnának az egyes szerződési kikötések megítéléséhez. Nem szükséges tovább taglalnunk, hogy magyar értékesítési és franchise vállalkozások érdekeinek bírósági érvényesítése ezek után milyen reménytelen perspektívával kecsegtet.

Dr. Pajor-Bytomski Magdalena
tudományos főmunkatárs
Hamburgi Egyetem ÁJK
Kelet- és Középkelet-Európai Tanszék

JEGYZETEK

- Vékás Lajos (szerk.): Szakértői Javaslat az új Polgári Törvénykönyv tervezetéhez; Complex Kiadó, Budapest, 2008, 1281. o.
- Wellmann György: A Ptk. szakértői javaslatáról (Egy magántervezet kritikai méltatása), *Gazdaság és Jog*, 2008. évi 5. sz. 3–8.
- T/5949. törvényjavaslat a Polgári Törvénykönyvről. 2008 májusában hozzáférhető volt az Interneten: http://www.irm.gov.hu/download/ptk_normaegyben080606vegso.pdf/ptk_normaegyben080606vegso.pdf, és <http://www.parlament.hu/irom38/05949/05949.pdf> alatt.
- Vékás Lajos: Paregra: Dolgozatok az új Polgári Törvénykönyv tervezetéhez; HVG-ORAC, Budapest, 2008, 327. o.; Kisfaludi András szellemes és képletes hasonlattal az eredetileg eltervezett új Ptk.-t „egy áramvonalas, kívül-belül jól felszerelt, kényelmes, modern, nagy teljesítményű motorral rendelkező járműhöz” hasonlítja, „amellyel a nemzetközi forgalomban is büszkén vehetünk részt”, ehhez képest a Parlament elé beterjesztett Tervezet, „a várt szuperponat helyett egy – hazai viszonylatban egyébként nem szokatlan – szerelvénny... kicsit szakadt, kicsit piszkos, rossz szagú, tele van graffitizva, s látásra korántsem sebességi rekordok jutnak eszünkbe” (Korreferátum a IX. Magyar Jogászegylet „Hagyomány és Újítás az új Polgári Törvénykönyv Tervezetében” című szekció témájához); Vékás Lajos: Hová lettél, hová levél, oh te lélekönyv(i elbirtoklás)???, *Magyar Jog* 2007. évi 10. sz. 590–593. o.; Sárközy Tamás szerint „a jelenlegi Ptk. elavultsága a szerződések szabályozásában nyilvánult meg, elsősorban a kötelmi különös részben” (uő). A szocializmus, a rendszerváltás és az újkapitalizmus gazdasági civiljoga Magyarországon 1945–2005, Budapest, 2007, 288. o.), a szerző egyben keveselli az új Ptk.-ban a gazdasági (kereskedelmi) ügyleteket (uo. 289–290. o.).
- Gadó Gábor: Eltérő és egyező álláspontok az új Ptk. előkészítése során, *Magyar Jog* 2008. évi 6. sz. 385–398. o.;
- Wellmann György előadása a Magyar Tudományos Akadémián a Szakértői Javaslat (1. lj.) 2008. március 31-én megtartott könyvbemutatóján.
- Pajor-Bytomski Magdalena: Törvénytervezet az ügynöki szerződés és az üzletszerzői szerződés szabályaihoz: Javaslat a Ptk. szabályozására és indokolására, Budapest 2006, A Szladits Szeminárium kiadványai 3. kötet, 181. o. Budapest 2006, ELTE ÁJK, Polgári Jogi Tanszék (továbbiakban: Törvénytervezet).
- Pajor-Bytomski Magdalena: A harmonizált kereskedelmi ügynöki jog a felsőbb bírói gyakorlatban: az ingatlanközvetítői szerződés minősítése és ászf-kikötéseinek kontrollja, *Magyar Jog*, 2006. évi 8. sz. 483–496. o.
- Darázs Lénárd: Az önálló kereskedelmi ügynöki jogviszony kartelljogi megítélése, *Magyar Jog* 2008. évi 1. sz. 15–22. (15–16.) o.
- Ld. Szakértői Javaslat (1. lj.) 961–984. oldalait.
- Ld. a Kerügyntv. Hivatalos Indokolása 1. §-hoz fűzött Részletes Indokolásának 1. bekezdését.
- Horváth Gyula (ügyvéd, Dr. Hidas és Társai Ügyvédi Iroda): Nem semmizhető ki az ügynök: Jogi tanács, in: *Világgazdaság* 2007. III. 27-i száma, olvasható az Interneten 2008. szeptember 10-én <http://www.vilaggazdasag.hu/index.php?apps=cikk&cikk=164735> alatt.
- Ld. a Kerügyntv. 1. § (7) bekezdését, mely kimondja: „Az e törvényben nem szabályozott kérdésekben a Polgári Törvénykönyv rendelkezései irányadóak.”
- Ld. az 1993. február 2-án elfogadott *Bundesgesetz über die Rechtsverhältnisse der selbständigen Handelsvertreter* nevű (BGBl. 88/1993) és az 1996. július 1-jén elfogadott *Bundesgesetz über die Rechtsverhältnisse der Makler und über Änderungen des Konsumentenschutzgesetzes* nevű (BGBl. 262/1996), két különböző törvényt.
- Oberster Gerichtshof 2002. július 7-én hozott, 4 Ob 164/02f ügyszámú döntése, mellyel a bíróság a biztosítási ügynököt az áruüzletszerzővel „egyenjogúsítottá” és az utóbbinak is kiegyenlítési jogot adott. A döntés rövid összefoglalását ld. in: *Recht der Wirtschaft*, 2003. évi 5. sz., 265. o.
- Ld. a *Handelsvertretergesetz* (14. lj.) 2006. június 26-i novelláját (BGBl. 103/2006). A novella hivatalos indokolása olvasható az interneten 2008. szept. 29-én http://www.parlament.gov.at/PG/DE/XXII/I/I_01427/fname_061567.pdf alatt.
16. lj. Ld. a az osztrák üzletszerzői törvénybe (*Handelsvertretergesetz*) 2006-ban újonnan beiktatott 26a–26d. §-okat.
- Törvénytervezet (7. lj.), 27–31. oldalai.
- Így a korábbi magyar jogirodalomban elfogadott álláspont is, vö. *Brachfeld Dezső*: A kereskedelmi ügynök joga. Budapest, 1. kiadás 1938.; 68. o.
- Részletesen ld. Törvénytervezet (7. lj.), 35. o., 43–46. o., 48. o., 50–51. o., 62–65. o.
- 2/2005. PJE szám alatti határozat (2005. június 20.), BH 2005. évi 9. szám, 648. o.
- BH 2005, 217. sz. (Legf. Bír. Pfv. VIII. 20.624/2003. sz.); BDT 2003, 85. sz. (Csongrád Megyei Bíróság 1. Gf. 40240/2002/5.), részletes elemzésüket ld. *Pajor-Bytomski* (8. lj-ben i. m.).
- A bíróságok gyakorlati dilemmájához ld. a BH 2006, 19. sz. (Legf. Bír. Gfv. IX. 30.220/2004. sz.) döntést.
- A szakma egy képviselőjének állásfoglalása szerint „a tevékenységet gyakorlók legális működését ma nemcsak teljesen korszerűtlen, következtetlen jogszabályok rendezik, de még ezen alacsony feltételek megléte sem ellenőrzési senki”. *Hampel Tamás*: Az alkuszi szolgáltatás szerepe a magyar ingatlanközvetítésben (1999. okt. 14.), olvasható az Interneten 2005. ápr. 19-én: www.ingatlanhitek.hu/szakcikk cím alatt.
- Legf. Bír. Gfv. X. 32. 209/1995., BH 1997/241.
- A biztosítókról és biztosítási tevékenységről szóló 2003. évi LX. törvény (MK 2003. évi 84. sz., 6712. és sk. o. (utóljára módosította a 2004. évi LXXXIV. törvény).
- Gyenis Ágnes*: Hitelközvetítő átlügynökök: Zsebrepcsai (*hgy* 2006. február 25-i sz. 91–92. o.); *Gyenis Ágnes*: Az ügynök halála: Szakad a Brokernet (*hgy* 2006. december 7-i sz.); *Papp Emília*: Biztosítók ügynök üzemei: Kész árverés (*hgy* 2007. december 15-i sz. 118–119. o.); *Papp Emília*: Érdemes odafigyelni: Biztosításközvetítői trükkök (*hgy* 2007. május 27-i sz.).
- 28 2007/64/EK irányelv a belső piaci pénzforgalmi szolgáltatásokról (HL L 319., 2007. 12. 5., 1–36. o.); 2008/48/EK irányelv a fogyasztói hitelmegállapodásokról (HL L 133., 2008. 5. 22., 66–92. o.).
- Szepesi György*: A lakosság banki eladósodásának néhány pénzügyi és banki összefüggése, in: *Fejlesztés és Finanszírozás*, 2008. évi 1. sz.
- Szepesi* uo. (29. lj.).
- Kovács Zsolt*: Az önálló kereskedelmi ügynöki szerződésről szóló törvény alkalmazásának problémái, in: *Benisné Györffy Ilona* (szerk.), Tizenhetedik Jogász Vándorgyűlés, Hajdúszoboszló, 2001. október 18–19. Budapest, 2001., 39–44. (42., 44. o.).
- Ld. a Szakértői Javaslat (1. lj.), 980–982. oldalait.
- Ld. a német HGB (Kereskedelmi Törvénykönyv) 89b. § (5) bekezdését, amely a biztosítási ügynöknek módosított kiegyenlítési jogot ad. Az észt Kötelmi Törvény kiegyenlítési jogot adó 688. §-a a biztosítási ügynökre változtatások nélkül alkalmazandó. Ausztria is ezt a megoldást követi 2006. óta, ld. az osztrák üzletszerzői törvény (14. lj.) 2006. június 26-i novelláját (BGBl. 103/2006).
- Ld. 20. lj.
- Takács Péter* (a MABIASZ – korábbi – főtitkára): A Ptk.-Tervezet és a biztosítási alkusz, olvasható az Interneten 2008. szept. 18-án: http://www.aidahungary.hu/anyag/feltoltott/PtkTervezet_bizt_alkusz_10000096.pdf alatt.
- Gyenis Ágnes*: Az ügynök halála: Szakad a Brokernet (*hgy* 2006. december 7-i sz.).
- Olvasható az Interneten 2008. szept. 19-én: http://www.horstloy.de/1179.pdf?MP=&tx_ttnews%5Btt_news%5D=74&no_cache=1 alatt
- 38 35. lj.
- Ld. az osztrák üzletszerzői törvény (*Handelsvertretergesetz*, 14. lj.) 28. § (1) bekezdését.
- Ld. http://www.aidahungary.hu/index.cgi?r=92493146&v=7954150385&l=&mf=&p=biztositasi_szemle_jogi_anyagai_06 alatt.
- Pl. a OLG München (Müncheni Táblabíróság) 2002. június 26-án kelt 7 U 5730/01 sz. ítélete vagy a LG Hanau (Hanau-i Tartományi Bíróság) 2002. május 28-án kelt 6 0 106/2001 sz. ítélete. A jogirodalom is osztja ezt az álláspontot, ld. *Martinek/Semler/Habermeier*, Handbuch des Vertriebsrechts, 2. kiadás 2003, § 23-hoz fűz. 60. és azt köv. szlsz.; *Graf von Westphalen* in: *Röhricht, Volker/ Westphalen, Friedrich Graf von (szerk.)*: HGB Kommentar, Köln, 2. kiadás 2001, zum Franchise-Vertrag, 2198. o. 9. szlj.

Menyhárd Attila: Dologi jog

I. A recenzió tárgya

Jelen könyvismertetés tárgya Menyhárd Attila egyetemi docens habilitációs munkája, amely *Dologi Jog* címmel jelent meg 2007 novemberében.¹ Kisfaludi András a kötethez írott előszavában a jogi oktatáson belül elsősorban a doktori képzésben résztvevők számára ajánlja ezt a tankönyvet. Valószínűleg igaza van Kisfaludi Andrásnak abban is, hogy ez a munka fontos lépés a magyar jogtudomány nagykorúvá válásához vezető úton. A kötet emellett számos olyan kérdésfelvetést és ahhoz kapcsolódó megállapítást tartalmaz, problémakört elemez, amely a gyakorló jogászok számára is hasznossá teheti Menyhárd Attila munkájának az ismeretét.

A kötet értékét növeli, hogy a magyar polgári jog dologi jogi részéről tankönyv – Lenkovic Barnabás mára már klasszikussá vált művén kívül – a rendszerváltozás óta nem jelent meg. Menyhárd Attila habilitációs munkája nemzetközi összehasonlításban is megállja a helyét, hiszen feldolgozza az alapvető angol, német és osztrák tankönyvirodalmat. Rendszerező áttekintése, újszerű kérdésfelvetései és az azokra adott válaszok, a magánjogon belüli összefüggérendszer egységben történő bemutatása érdemessé tenné ezt a munkát arra, hogy idegen nyelvre is lefordítsák.

Jelen recenzió a terjedelmi korlátok miatt csupán három olyan kérdéskör bemutatására szorítkozhat, amelyeknek elemzése az elmúlt évtizedekben háttérbe szorult, eltűnt a magyar jogirodalomból. Ez a három terület azonban újabban növekvő gyakorlati jelentőséggel bír, és az új Ptk. elfogadása után megkerülhetetlenné válik a velük való elmélyültebb foglalkozás.

II. A hatósági határozattal és hatósági árveréssel történő tulajdonszerzés

A hatósági határozattal és hatósági árveréssel való tulajdonszerzés mind ingók, mind pedig ingatlanok eredeti szerzőmódja, bár ennek kapcsán a Ptk. 120. § (1) bekezdésének második mondata félreérthető. Ezen rendelkezés helyes értelmezése – mutat rá a Szerző – nem az, hogy ingatlanok esetében a hatósági árveréssel való tulajdonszerzés ne lenne eredeti szerzőmód. Csupán arról van szó, hogy az ingatlanok tulajdonjogát hatósági árverés útján megszerző jóhiszemű személyeket a Ptk. tulajdonszerzési szabályai nem védik abban az esetben, ha nem az volt a tulajdonos, akinek tulajdonaként az ingatlant hatósági árverés útján értékesítették. Ettől függetlenül azonban a Ptk. 120. § (1) bekezdése alapján történő tulajdonszerzés ingatlanok esetében is eredeti szerzőmódnak minősül. A Ptk. 120. § (1) bekezdés második mondatának eredeti célja az, hogy ingatlanok esetében a tulajdonszerzés kizárt, ha az ingatlan árverésének megsemmisítésére van törvényes ok.

Kérdés, hogy ilyen esetben érvényesíthető-e az ingatlanra tulajdoni igény – a hatósági árveréssel szembeni jogorvoslat nélkül –, vagy az árverés mint hatósági aktus jogszerűségének előzetes felülvizsgálata a tulajdoni igény érvényesítésének szükséges előfeltétele? A Szerző ez utóbbi álláspont mellett foglal állást. Ennek megfelelően, ha a hatósági árverés során nem az volt az ingatlan tulajdonosa, akinek tulajdonaként az ingatlant értékesítették, az ingatlan eredeti tulajdonosa csak akkor érvényesíthet tulajdoni igényt, ha a hatósági árveréssel szemben sikeresen élt jogorvoslat-tal. Ellenkező esetben erre irányuló bírósági (hatósági) eljárásról kívül kerülne sor – a jogerős és végrehajtható határozattal szemben – tulajdoni igény érvényesítése keretében a határozatok felülvizsgálatára, azok jogerejének érintése nélkül.²

Ingók esetében a jóhiszemű szerzés védelme arra az esetre is kiterjed, ha a hatósági árverést megalapozó, illetve azt elrendelő döntést vagy magát az árverést utólag megsemmisítik. A megsemmisítés a jóhiszemű árverési vevő által megszerzett tulajdonjogot nem érinti. A tulajdonát veszített tulajdonos adott esetben kártérítési igényt érvényesíthet, ha ennek feltételei egyébként fennállnak.³ A visszerhességet a Ptk. külön feltételként nem határozza meg.⁴ A Ptk. nem ad általános szabályt arra nézve, hogy a hatósági határozattal vagy hatósági árveréssel történő tulajdonszerzés esetén mi a tulajdonátszállás időpontja, ehhez szükséges-e további aktus, vagy vannak-e további feltételei.

Ennek a tulajdonszerzési módnak különösen nagy a jelentősége a társasági törvény, a bírósági végrehajtásról, valamint a fizetésképtelenségi eljárásról szóló jogszabályok alkalmazási körében. Ennek megfelelően korántsem közömbös a Szerző által áttekintő jelleggel bemutatott problémakör, vagyis ennek a szerzőmódnak az eredeti jellege, illetve az ingatlanok megszerzése során az ingókhöz képest fennálló eltérések.

III. Az átruházás jogi természete

A gyakorlatban legfontosabb származékos tulajdonszerzési mód az átruházás. Ebből a szempontból megkülönböztetjük egymástól a konszenzuális és a tradíciós jogrendszereket. A konszenzuális rendszerben (pl. a francia jog) ingó átruházása esetében a jogcím és a tulajdonszerzés nem válik szét egymástól, a jogcímet keletkeztető szerződés egyúttal a tulajdonszerzés joghatását is kiváltja. A tradíciós tulajdonátruházási rendszerekben (pl. a német jog) az ingó dolgok tulajdonjogának átruházásához a dolog átadása is szükséges. Emellett megkülönböztethető az ún. nyitott tulajdonátruházási rendszer is, amely nem rögzíti sem a tulajdon átszállásához szükséges aktust, sem annak hiányát, hanem diszpozitív szabályt adva a felekre bízva ennek rendezését (pl. angol jog).⁵

A tradíciós és konszenzuális rendszer közötti választás, amely az új Ptk. kodifikációja során is felvetődött, korántsem egyszerű kérdés. A konszenzuális rendszerben dogmatikailag nehezen megoldható problémát jelent a jövőben keletkező dolgokon való tulajdonátszállás, mert ehhez hiányzik a megfelelő aktus. A tradíciós rendszer melletti érv lehet a forgalombiztonság, továbbá a kárveszély és a tulajdon összekapcsolódása.⁶ A kétféle rendszer közötti határok az idők folyamán elmosódtak, amelyből a Szerző arra a megállapításra jut, hogy egy olyan nyitott tulajdonátruházási rendszer is megfelelő alternatívát jelenthet, amely a tulajdon átszállásához a tradíció szükségességét a felek eltérő megállapodásának hiányában várja el.⁷

Az átadás kapcsán vizsgálni kell annak egyes különös módzatait, illetve jogi természetét. A jelképes átadást a Szerző nem tartja elismerhetőnek, szerinte ugyanis az átadás rugalmas értelmezése miatt nemcsak szükségtelen az átadás eseteinek a jelképes átadással történő bővítése, de azt dogmatikai következetességgel megtenni sem lehet.⁸

Az átadás jogi természetét illetően kérdés, hogy azt önálló dologi jogi rendelkező ügyletnek vagy pusztán reálaktusnak kell-e tekinteni? Az átadás jogi természete a régi magyar magánjogban ügyleti természetű volt, vagyis szétvált a tulajdonátruházás jogcímét keletkeztető kötelmi szerződés és a tulajdon átszállását eredményező dologi ügylet, az átadás. A tulajdonátruházásnak a kötelmi és a dologi ügylet megkülönböztetésén alapuló modellje 1945 után háttérbe szorult. Az ügyleti kettősség elvét Eörsi Gyula már 1947-ben megkérdőjelezte és ez kimaradt a Ptk. szabályaiból is. A mai jogirodalom és bírói gyakorlat azonban erő-

teljesen az átadás ügyleti természetének elfogadása irányába mutat.⁹ Az átadás jogügyleti természetének elfogadása azonban olyan következtetéssel, mint amit a német jog követ, nem alkalmazható. Ehhez ugyanis szükség volna olyan általános jogügyleti szabályokra, amelyek a kötelmi és a dologi ügyletekre egyaránt vonatkoznak, vagy pedig az önálló dologi ügylet fogalmát és szabályait kellene külön meghatározni. Ilyen jogügyleti szabályozást azonban Ptk. nem tartalmaz és a Szerző álláspontja szerint erre nincs is szükség.¹⁰ Az átadás dologi jogi jogügyletként történő elismerése a magyar jogban úgy lenne megoldható, ha a Ptk. a szerződéses szabályok megfelelő alkalmazását írná elő.¹¹

Nagy a gyakorlati jelentősége a jogok és követelések átruházásának. E javak átruházása a Ptk. rendszerében konszenzuális módon megy végbe, vagyis ehhez a szerződésen kívül további aktusra nincs szükség. Ez azonban nehézséget okoz a jövőben keletkező követelések engedményezése során, mert ilyen esetben a követelés keletkezésének időpontjában a követelés már nem az engedményező, hanem az engedményes követeléseként keletkezik.¹²

Az ügyleti kettősség elve és a dologi jogi ügylet tanának elismerése maga után vonja azt a kérdést, hogy a kötelmi ügylet hibája kihathat-e a tulajdonjog átszállására akkor is, ha a dologi ügylet egyébként hibátlan. Ha a kötelmi ügylet hibája (nem létezése, érvénytelensége vagy hatálytalansága) önmagában, hibátlan átadás (dologi ügylet) esetén is kizárja a tulajdonjog átruházással történő átszállását, kauzális (jogcímes) rendszeről beszélünk. Ennek ellentétje az absztrakt tulajdonátruházási rendszer, amikor is a dologi jogi ügyletet absztrakt ügyletként fogjuk fel. A tulajdonátruházás absztrakt rendszerének célja és elsődleges előnye a jóhiszemű szerző védelme. A dologi rendelkező ügylet absztrakt természetéből az is következik, hogy a dolgot megszerző harmadik személyekkel szemben az eredeti tulajdonos nem érvényesíthet tulajdoni igényt, feltéve, hogy a dolgot önként ruházta át. Ez a rendszer tehát – mivel a kötelmi jogi jogcím hiánya a tulajdonszerzésre és az azt követő tulajdonszerzési láncolatra nincs hatással – elsősorban nem a tulajdon közvetlen megszerzőjét, hanem a tőle tulajdonjogot származtató szerzőket védi. Ezt a védelmet a kauzális rendszerek más úton (pl. nem tulajdonostól való tulajdonszerzés szabályaival) biztosítják.

A magyar jog a kauzális (jogcímes) tradíció elvén nyugszik, vagyis a jogcím hiánya, érvénytelensége a tulajdon átszállását kizárja. Az érvénytelen jogcím alapján hibátlan átadással szerzett dolgot a dolog megszerzője tulajdon nem szerezhetsz, a dolgot az átruházó tulajdoni igényrel követelheti vissza.¹³

Ingatlanok átruházása esetében a dologi jogi rendelkező ügylet a bejegyzési engedély kiadásában áll, de a bejegyzés maga – konstitutív természete ellenére – már nem része a rendelkező ügyletnek.¹⁴ Az ingatlanok tulajdonjogának átruházással való megszerzése során a birtokba adás irreleváns, az sem nem szükséges, sem nem elégséges feltétele az ingatlan tulajdonjog megszerzésének.¹⁵ A jóhiszeműséget az ingatlan-nyilvántartási szabályozás sem vélelmezi. Ehhez kapcsolódóan azonban az a Szerző határozott véleménye, hogy a bizonyítási terhet rugalmasabban telepítő megoldás lenne, ha a törvény – a jóhiszemű szerzés kimondása helyett – a rosszhiszemű szerzést zárna ki és a rosszhiszeműség fogalmát meghatározná. Ez a megoldás ugyan a tulajdonosra hárítaná a bizonyítási terhet, de nem venné el a bíróságoktól a bizonyítás irányításának a lehetőségét.¹⁶

Ingatlanok átruházásához kapcsolódik a Ptk. 117. § (4) bekezdésében foglalt birtokkal megerősített jogcímvédelem intézménye is, amely azonban a tankönyvíró szerint gyengíti a telekkönyv közhitelességének és a bejegyzés konstitutív hatályának az elvét.¹⁷

IV. A hasznélvezethez kapcsolódó jogértelmezési kérdések

A hasznélvezettel kapcsolatban a Szerző kiindulópontja, hogy a Ptk. a megalkotásának időpontjában fennálló gazdasági és társas-

dalmi viszonyok folytán egyáltalán nem számolt azokkal a lehetséges helyzetekkel és problémákkal, amelyek a hasznélvezeti jogi viszonyok között való megjelenéséből adódnak.¹⁸

A Szerző kiemeli, hogy a Ptk. 157. § (2) bekezdése relativizálja a hasznélvezőnek a tulajdonossal szembeni pozícióját és áttöri a hasznélvezeti jog abszolút szerkezetét, mert a tulajdonos ezáltal nem lesz köteles a hasznélvezeti jog gyakorlását akadályozó magatartástól tartózkodni.¹⁹

A Ptk. nem rendelkezik egyértelműen arról, hogy jogi személyt is megillet-e hasznélvezeti jog vagy sem. A törvény egyes rendelkezéseiből azonban a Szerző szerint az vezethető le, hogy a Ptk. a hasznélvezeti jogot csak természetes személyek javára biztosítja, és nem teszi lehetővé, hogy jogi személy annak jogosultja legyen. A Szerző szerint ennek a korlátozásnak a fenntartása a jövőre nézve megkérdőjelezhető.²⁰

A Ptk. nem rendezi azt a helyzetet sem, amikor hasznélvezeti pozícióba több személy kerül. A Szerző szerint ebben az esetben – jogalkalmazói analógiaként – a birtoklás, a használat és a hasznok szedésének jogára a közös tulajdon szabályait kell megfelelően alkalmazni.²¹ A közös tulajdon szabályait az özevgyi jogok versengése esetén is alkalmazni lehet, amikor is egyidejűleg több özevgyi hasznélvezeti jog terheli a dolgot.²²

Jogot vagy követelést terhelő hasznélvezet szerződéssel való alapítására a jogok és a követelések átruházására vonatkozó szabályokat kell megfelelően alkalmazni. Ha tehát a jogok és követelések átruházása konszenzuális, vagyis nem kell hozzá átadás, a hasznélvezet szerződéssel való alapítása is így történik.²³

A bírói gyakorlat szigorú határvonalat húz a felek kötelmi jogi megállapodása és a szerződéssel alapított dologi jog közé. Az alapító szerződés bírói úton való módosítását ennek jegyében zárják ki, mondván, hogy a szerződés egyszeri szolgáltatásra – a dologi jog alapítására – irányult. A feleknek azonban a dologi jog törvényben rögzített tartalmát nem érintő rendelkezése a Ptk. 241. §-ában foglalt szabályok szerint módosítható.²⁴ A gyakorlatban ez a merev szétválasztása a dologi jogot alapító szerződésnek és magának a korlátolt dologi jognak egyre több problémát vet fel. Megtörténhet például, hogy a szerződéssel alapított hasznélvezetet a tulajdonos utóbb módosítani szeretné, ehhez azonban a hasznélvező nem járul hozzá. Ebben a helyzetben a bíróság sem tehet semmit, hiszen az alapító jogügylet módosítására nincs lehetősége. Az új Ptk. megalkotása során erre a problémára is gondolni kellene, hiszen ezáltal a tulajdonjog olyan mértékű korlátozást szenved, amely adott esetben méltánytalan teher lehet a tulajdonos számára. Ha a közös tulajdon megszüntetését bármelyik tulajdonostárs kezdeményezheti, kérdés, hogy ezt a jogot miért nem adja meg a törvény a szerződéssel alapított hasznélvezet esetén?

V. Összegzés

Menyhárd Attila munkája egy kiemelkedő teljesítmény eredménye. Áttekinthetően tárgyalja a dologi jog egészét, és bár a másodéves joghallgatók számára talán még nehezen érthető kérdéseket taglal, az államvizsgázók már egyértelműen magabiztosan forgathatják. Nagyon fontos szerepet fog emellett a doktori képzésben is betölteni, amelynek súlya a közeljövőben valószínűleg növekedni fog, hiszen a gyakorlat részéről is növekszik az igény a tudományos fokozattal rendelkező jogászok iránt. Maguk a gyakorló jogászok is meríthetnek azonban ebből a munkából a mindennapi életben felmerülő jogviták megoldása során, adott esetben pedig a bírói gyakorlatra is hatással lehet.

Ajánljuk tehát ezt a kötet mindazoknak, akik a dologi jogot az eddigiekhez képest más megközelítésben szeretnék megismerni és átlátni.

Bodzási Balázs

JEGYZETEK

- 1 A továbbiakban: *Menyhárd* (2007)
- 2 *Menyhárd* (2007), 236. old.
- 3 *Menyhárd* (2007), 235. old.
- 4 *Menyhárd* (2007), 234. old.
- 5 *Menyhárd* (2007), 277. old.
- 6 *Menyhárd* (2007), 280. old.
- 7 *Menyhárd* (2007), 281. old.
- 8 *Menyhárd* (2007), 286. old.
- 9 *Menyhárd* (2007), 288. old.
- 10 *Menyhárd* (2007), 289. old.
- 11 *Menyhárd* (2007), 290. old.
- 12 *Menyhárd* (2007), 291. old.
- 13 *Menyhárd* (2007), 293. old.
- 14 *Menyhárd* (2007), 309. old.
- 15 *Menyhárd* (2007), 310. old.
- 16 *Menyhárd* (2007), 312. old.
- 17 *Menyhárd* (2007), 313. old.
- 18 *Menyhárd* (2007), 415. old.
- 19 *Menyhárd* (2007), 416. old.
- 20 *Menyhárd* (2007), 417. old.
- 21 *Menyhárd* (2007), 417. old., hivatkozással a BH 1999. I. 17. jogesetre.
- 22 *Menyhárd* (2007), 418. old.
- 23 *Menyhárd* (2007), 420. old.
- 24 *Menyhárd* (2007), 421. old.